magazin istoric

ANUL III
Nr. 5 (26)
MAI 1969

Liturghierul grecesc al lui Brîncoveanu. În margine monograma domnului
(Vezi articolul **Anonimul brîncovenesc,** pag. 18)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, AURICA SIMION ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric
nr. 5 — mai 1969

ION NESTOR
Continuitate în istoria formării poporului român 2
V. TEODORESCU
Cea mai mare bătălie aeronavală a tuturor timpurilor 8
A. PETRI
În clipa marilor răspunderi 12
● Memento 17
GEORGE IVAȘCU
Anonimul brîncovenesc . 18
CONSTANTIN ANTIP
Metternich : un om născut cu un secol prea tîrziu . 21
D. TUȚU
Eșecul tentativei hitleriste 29
ILIE CEAUȘESCU
Dreptul și nedreptățile muncii 37
MARIAN ȘTEFAN
Nu-i încă prea tîrziu ! 44
PAVEL CHIHAIA
A fost Negru Vodă un personaj real sau legendar ? 46
MIHAIL DRAGOMIRESCU
O demonstrație nocturnă 53
DAN BERINDEI
Bălcescu și „Magazin istoric pentru Dacia" . . . 58
Interviu cu DUMITRU BERCIU 65
WINSTON CHURCHILL
Memorii (III) . . . 67
STELIAN NEAGOE
O inimă fierbinte — Nicolae Codreanu . . . 76
GH. BRATESCU și I. JIANU
Un portret al lui Nicolae Codreanu 82
Omul care nu a existat niciodată (III) 84
Panoramic editorial . . 89
I. D. SUCIU
Pe urmele doctorului Ilarie Mitrea în Mexic . . 92
Poșta redacției . . . 98

Din paginile noastre

Un detașament grănicerescc care a luptat cu eroism și spirit de sacrificiu împotriva hiteriștilor la 23 August 1944 — iată tema articolului semnat de colonelul Aurel Petri.

„Trăiască lupta antifascistă !" „Trăiască Frontul Studențesc Democrat !". Sub aceste lozinci s-a desfășurat în noaptea de 23 ianuarie 1936 o manifestație a studențimii antifasciste bucureștene. Evenimentul este relatat în articolul unui fost participant la demonstrație, prof. Mihail I. Dragomirescu.

Sub titlul „Continuitate în istoria formării poporului român" (I), prof. univ. I. Nestor, membru corespondent al Academiei, prezintă o serie de teze noi în această problemă, concluziile personale la care l-au dus îndelungatele sale investigații arheologice.

„Frumos la chip, la stat [...] cu minte mare" — așa e zugrăvit Constantin Brîncoveanu într-o cronică anonimă, prezentată și interpretată dintr-un punct de vedere original de George Ivașcu, în a sa „Istorie a literaturii române", în curs de apariție.

În cea mai mare bătălie aeronavală a tuturor timpurilor s-au înfruntat, în octombrie 1944, forțele americane și japoneze. Modul cum s-a desfășurat gigantica ciocnire este înfățișat de V. Teodorescu.

Constantin Antip a consacrat cîteva pagini lui Metternich, cel care, mai mult decît rivalii săi, a realizat, după cum observa Engels, „idealul monarhiei absolute".

Publicarea „Magazinului istoric pentru Dacia" a reprezentat una din realizările cele mai remarcabile ale lui Nicolae Bălcescu, așa cum arată Dan Berindei în articolul său.

O succintă dar substanțială prezentare a istoriei legislației muncitorești în România, dintr-o nouă perspectivă aduce articolul lui Ilie Ceausescu „Dreptul și nedreptățile muncii".

Continuitate în istoria poporului

Reflecţii pe marginea

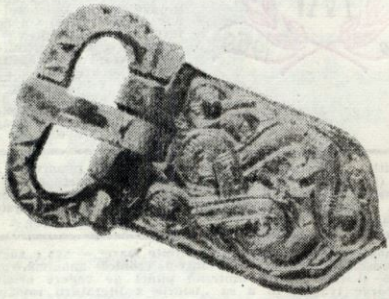

Cataramă de bronz aurit dintr-un mormînt gepidic din sec. VI. (Bratei)

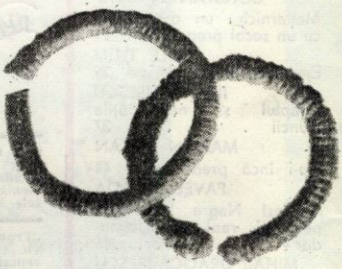

Cercei de bronz dintr-un mormînt de înhumaţie din cimitirul de la Bratei (cultura Dridu, sec. VIII)

ION NESTOR
membru corespondent al Academiei

Nu se poate contesta, credem, că noua istoriografie românească s-a îmbogăţit şi adîncit, printre altele şi datorită unei juste orientări în ceea ce priveşte rolul ce trebuie acordat datelor arheologice. Şi totuşi, confundîndu-se încă uneori posibilităţile arheologiei, fie cu capacitatea de a le realiza ale unor mînuitori ai ei, fie cu unele limite temporare şi accidentale, scepticii mai răsar pe ici pe colo. Fiind, în plus, mai accesibilă diletantismului decît alte discipline ştiinţifice, arheologia nu a fost scutită de categorice eşecuri şi de răsunătoare erori.

formării
român

noilor date arheologice*

Fibulă de fier dintr-un mormînt de incineraţie daco-roman din sec. IV—V (Bratei)

Cataramă de bronz cu cruce dintr-un mormînt gepidic din sec. VI (Bratei)

Se poate deci justifica prefaţarea celor ce vom avea de spus mai departe cu încă o pledoarie în favoarea arheologiei, reamintind mai întîi că această ramură de cercetare aduce o contribuţie substanţială la cunoaşterea oricărei perioade istorice, din orice spaţiu geografic. Ea sesizează şi defineşte situaţii, condiţii şi aspecte concrete ale modului de viaţă al tuturor păturilor sau claselor unei societăţi şi urmăreşte evoluţia în timp şi situarea în spaţiu ale amintitelor moduri de viaţă. Aceeaşi cercetare arheologică umple golurile existente adesea în tradiţia istorică scrisă, reuşeşte, în sfîrşit, în mare măsură, să definească, nu rareori cu deosebită precizie, caracterul etnic diferenţiat al culturilor pe care le sesizează.

---

* În contextul de faţă nu ni se pare necesar a opera cu trimiterile indicate pentru un studiu. Aceasta cu atît mai mult, cu cît o considerabilă parte a materialelor şi datelor arheologice cu care operăm aici, în măsura în care străduinţa noastră a putut să le cuprindă, sînt din nefericire *inedite*.

Vom cita însă, în chipul practicat în text, pe cercetătorii care au emis unele opinii sau au făcut descoperiri relevante în cadrul trasat. Poziţia celui ce scrie aici va reieşi din text. Paternitatea *interpretărilor* sau *ideilor* înfăţişate pozitiv de autorul celor de faţă, nu va putea fi precizată de fiecare dată.

Autorul îşi asumă în orice caz răspunderea pentru cele ce vor fi socotite sau se vor dovedi necorespunzătoare (I. N.).

Un exemplu grăitor al acestei capacități se referă tocmai la perioada căreia îi sînt dedicate prezentele reflecții. Arheologia a reușit în ultimii 30—40 de ani să identifice culturile materiale ale — practic — tuturor popoarelor „migratoare" care au străbătut spațiile dintre Asia centrală și coastele Atlanticului și Mediteranei (inclusiv Africa de Nord) în răstimpul pomenit. Nu este lipsit de interes să semnalăm — în același context — că oarecum prin ricoșeu, în ultima vreme se degajă mai concret și mai clar și cultura proprie a popoarelor **romanice** din teritoriile fostului imperiu roman năpădit de „migratori".

Va fi, socotim, oportun să stăruim puțin asupra semnificației metodologice a acestor progrese recente ale descoperirilor și studiilor arheologice. Aceasta însă nu înainte de a fi adăugat unele puncte de vedere privind raporturile dintre cercetarea istorică întemeiată pe tradiția istorică scrisă și cea arheologică — cu privire la perioada și la spațiul de formare a poporului român.

Cunoscătorii nu vor considera exagerată semnalarea aici a faptului că în numeroase cazuri, în domeniul amintit, arheologia a obligat și obligă analiza istorică să „coboare pe pămînt", din sfera marilor libertăți ale simplificărilor și reconstituirilor ipotetice sau abstracte. Tot așa, extrem de salutar s-a dovedit verdictul inexorabil al arheologiei și în concretizarea spațiilor geografice înlăuntrul cărora s-au petrecut sau nu s-au petrecut unele evenimente istorice, pe care tradiția scrisă sau speculațiile moderne le amplasează adeseori în cele mai fanteziste spații geografice imaginabile.

Lipsa „ghidului" arheologic dusese astfel la situația că, pe baza aceloraşi izvoare scrise, s-au putut formula, cu privire la continuitatea sau lipsa de continuitate nord-dunăreană a poporului român în perioada migrațiilor, cele mai contradictorii teorii, cu care prilej este instructiv a se sublinia că nu este vorba numai de contradicții între adepții continuității și adversarii ei, ci foarte frecvent de interpretări diverse chiar în interiorul fiecărei tabere în parte.

Ar fi însă tot atît de exagerat a se considera că cercetarea arheologică se poate dispensa atunci cînd procedează, din unghiul său de vedere, la reconstituiri istorice, de datele izvoarelor scrise. Dimpotrivă, acestea își păstrează valoarea, iar confruntarea lor cu datele arheologice și controlarea lor prin acestea din urmă le păstrează, le restituie sau le precizează sensul.

Ajunşi în miezul problemelor privind perioada de formare a poporului român care preocupă în mod deosebit — în spiritul schițat mai sus — arheologia românească, trebuie să aducem unele precizări preliminare.

În primul rînd, socotim că ar fi o iluzie primejdioasă dacă s-ar considera că cercetarea arheologică recentă a „perioadei migrațiilor" * pe teritoriul țării noastre și în jur, a dat sau poate da, de pe acum, răspuns la toate întrebările. Realitatea este mai degrabă aceea că **arheologia a reușit să situeze problemele ce se pun în legătură cu continuitatea dacică și daco-romană, cu rolul popoarelor străine, în răstimpul dintre părăsirea Daciei și încheierea procesului de formare a poporului și limbii române, într-un cadru istoric mai real și mai firesc și să contureze cîteva soluții majore.** Față de moștenirea, atît de deficitară, transmisă în acest domeniu de către vechea istoriografie și ținînd seama de întinderea și fracționarea geografică și istorică a spațiului de formare a poporului român, ca și de durata și complexitatea procesului aflat în discuție, rezultatele obținute pînă acum se cer completate, amplificate și adîncite, pentru a-și căpăta puterea deplină de demonstrare și de convingere.

Tot atît de primejdioasă, dacă nu și mai mult, ni se pare a fi încercarea de a abate istoriografia românească actuală de la cercetarea problemelor legate de autohtonismul și continuitatea poporului român pe aceste locuri. Fapt este că necesitatea de a cerceta o perioadă importantă, obscură încă (și obscurizată de teorii tendențioase) și multă vreme neglijată pe plan arheologic, din istoria patriei, este evidentă și reprezintă nu numai o sarcină firească a cercetării istorice de oriunde, ci și una de prim ordin, ca tot ce se leagă de începuturi, de origini, de temeliile oricărei națiuni. Criteriul și sancțiunea preocupărilor nu pot fi, aici, ca oriunde în cercetarea științifică, decît perfecta ținută metodologică și adeziunea strictă la adevărul demonstrabil. Se mai poate adăuga că problemele privind autohtonismul și continuitatea sînt cercetate și tratate cu cea mai mare intensitate, stăruință și prioritate, în toate țările din jurul nostru.

Revenind acum la cele arătate mai sus cu privire la semnificația metodologică a identificării de către arheologie, în ultima vreme, a unor culturi materiale **romanice,** într-o lume dominată aparent de manifestările zgomotoase ale popoarelor „barbare", ni se pare că învățătura ce trebuie însușită aici este că lucrul a devenit posibil numai grație definirii exacte a culturilor „barbare" și că orice acțiune de cercetare arheologică în acest domeniu nu poate neglija, sub sancțiunea lipsei de eficiență și de putere probatorie, o preocupare constantă și atentă, cu toate aspectele culturii materiale și ale rolului istoric al popoarelor alogene.

---

* Punem ghilimele deoarece din punctul de vedere al istoriei patriei avem de-a face de fapt cu perioada *formării poporului român.*

Numai o cercetare atentă și completă a acestor culturi permite o definire exactă a rolului lor istoric în procesul cercetat, chiar dacă ar fi vorba doar de prezența sau absența în anumite regiuni, sau de momentul cronologic exact al eventualei lor prezențe. Lucrul s-a verificat deja practic în mare măsură pentru spațiul carpato-dunărean, în legătură cu prezența și cu rolul goților, al gepizilor, al avarilor etc. — după cum cititorul va avea prilejul să înțeleagă, măcar în parte, din cele ce vor urma. Nu cred că este o poziție științifică justă a se declara că nu avem a ne preocupa de alogeni, ci doar numai de băștinași (care ? și cum îi identificăm concret, arheologic, în fiecare perioadă cronologică ?). Desigur, nu avem a ne preocupa **numai** de alogeni, **de ei** și **pentru ei** înșiși, decît în măsura în care sîntem obligați a ne aduce contribuția la istoria și arheologia universală. Din punctul de vedere al istoriei patriei, am precizat deja de ce și cum trebuie să ne aplecăm asupra culturilor lor materiale și a soartei lor istorice pe meleagurile noastre.

Pieptene de os din sec. V—VI (Bratei)

Se anulează o doctrină

În ultima vreme, s-a realizat în cîmpul istoriografiei românești, pe baza faptelor acumulate și cu unele deosebiri de vederi de mică importanță, un consens cu privire la desfășurarea evenimentelor în spațiul românesc nord-dunărean pînă în secolul VI e.n.

Intră aici, ca aspecte esențiale și bine întemeiate faptic, rolul proeminent al factorului dacic în etnogeneza românească, continuitatea daco-romană (a dacilor romanizați și a altor elemente romanizate) în provincia **Dacia** (Transilvania, Banat, Oltenia) **după** părăsirea ei de către Aurelian prin anul 271 e.n., intră, în sfîrșit, imprejurarea că procesul romanizării ca atare a continuat să fie activ la nord de Dunăre și în absența de acolo a trupelor și administrației romane, pînă în secolul VI e.n. (cu momente culminante în vremea lui Constantin cel Mare în secolul IV și a lui Justinian I în secolul VI e.n.).

În felul acesta, noua istoriografie românească a readus în atenție, în mod concret și pe bază de fapte mult mai bogate și mai precise, rolul romanității sud-dunărene (care a înflorit pînă la începutul secolului VII e.n.) și a conturat mai puternic concepția despre poporul român ca descendent al **întregii** romanități răsăritene. Cu alte cuvinte, și pentru această parte a Europei doctrina așazisă **catastrofică** a efectelor migrației popoarelor asupra populațiilor din fostul imperiu roman a fost lichidată — în primul rînd grație noilor cercetări și descoperiri arheologice.

Față de acest consens — în legătură cu care ar fi de exprimat doar regretul că temeiurile sale faptice nu au fost înfățișate încă în toată plenitudinea lor lumii largi științifice, prin nepublicarea încă sau publicarea insuficientă a numeroase materiale și date arheologice — deosebirile de vederi încă existente, la care ne refeream mai sus, reprezintă doar acel indispensabil element de contradicție, fără de care nici cercetarea științifică nu poate rămîne un proces activ. Printre ultimele trebuie semnalată pe de o parte revenirea la vechea concepție după care vizigoții au pătruns în Dacia romană imediat după părăsirea ei în 271 e.n., pe de alta, opinia cu totul opusă acesteia — și evident și realității ! — după care aceiași vizigoți ar fi ocupat Dacia traiană de-abia după anul 376 e.n. (năvălirea hunilor) și ar fi stat acolo pînă către anul 425 e.n. Nu este posibil aici, ținînd seama de natura specială a argumentării necesare, să arătăm nici măcar cu cîtă ușurință se poate demonstra **netemeinicia** și a uneia și a celeilalte dintre cele două poziții amintite. Mai interesant este de a scruta implicațiile lor. Acestea ar consta în primul caz în eliminarea sau diminuarea în favoarea vizigoților a rolului **dacilor liberi** în procesul care a dus la părăsirea Daciei și totodată și într-o viziune anume asupra transformărilor pe care le-a suferit configurația etnică dinlăuntrul provinciei Dacia odată cu retragerea administrației romane. Ar mai reieși că din punct de vedere politic și militar noua armătură organizatorică ar fi fost furnizată de goți, că Imperiul roman ar fi renunțat cu totul de a supraveghea, măcar de la distanță, aceste întocmiri, că dacii liberi nu ar fi fost în stare să le preia și că nici daco-romanii rămași în provincie nu s-ar fi putut descurca.

Al doilea punct de vedere ne îmbie în mod explicit cu perspectiva fericită pe care daco-romanii ar fi avut-o de a se bucura pînă la anul cca. 425 e.n. de posibilitatea de a se consolida (nu ni se lămurește cum vor fi trăit pînă la 376 e.n. în lipsa vizigoților, necesari se pare, în prima concepție), iar în subsidiar, neexplicit de data aceasta, se lasă deschisă posibilitatea unei continuități germanice în Transilvania pînă cel puțin în secolul VII e.n., deoarece **gepizii** (tot de

neam gotic) ar fi ocupat Transilvania, nu de-abia pe la 480 e.n., ci încă de pe la 450 e.n.

În ce măsură noile cuceriri ale arheologiei epocii migrațiilor — incomplete, desigur, dar clare și ferme în această problemă, — au reușit sau nu să transforme cu adevărat însăși viziunea de ansamblu, fundamentală, asupra etnogenezei românești? Verdictul arheologiei, în stadiul actual al cercetărilor (și **aliceva nu avem**), este categoric: imediat după 271 e.n. nici un picior de got nu a călcat în fosta Dacie traiană!

Gepizii au venit pe Someș?

Adîncirea în ultima vreme a cunoștințelor noastre cu privire la cultura materială a vizigoților la apus de Prut, la răspîndirea și gruparea geografică a prezenței lor în diferite provincii ale țării noastre, pe de altă parte un început de clarificare, datorită cercetării maghiare (Csallány D. și Bóna I.) a problemei sediilor timpurii (din sec. IV e.n.) ale gepizilor la nord-vest de Dacia (spațiul Tisa-Criș) — cu descoperirea foarte recentă a unor cimitire gotice din secolul IV e.n., de tip Sîntana de Mureș, la Artand, Bihor (R.S.R.) și în R.P. Ungară — deschid problema, care va trebui urmărită și verificată, dacă materialele arheologice gotice din sec. IV e.n. descoperite în Transilvania (de tip Sîntana de Mureș), limitate doar la nord-vestul provinciei, pînă la linia Mureșului, și despărțite de corespondentele lor de dincolo de munți (Moldova și Muntenia) de toată Transilvania sud-estică, mai pot fi atribuite vizigoților și nu reprezintă cumva o primă pătrundere, prin poarta Someșului, dinspre nord și nord-vest, a **gepizilor**, în secolul IV (după înfrîngerea vandalilor), lichidați desigur și ei de huni după 376, **deoarece aceste monumente (cimitire) gotice nu au continuitate cu cimitirele mai tîrzii gepidice din același spațiu**, despre care vom vorbi mai jos. În felul acesta, s-ar degaja concluzia că vizigotii **nu ar fi fost prezenți niciodată** în fosta Dacie traiană — cu excepția desigur a scurtului refugiu de restriște al lui Athanarich și alor săi între 376—381 e.n. în colțul extrem estic al Transilvaniei („Caucaland") și a unor eventuali mercenari din garnizoanele fortificațiilor romane de pe malul stîng al Dunării de jos (Sucidava, Drubeta).

Va fi extrem de instructiv să se analizeze motivele complexe pentru care această idee, a neașezării efective a vizigoților din Transilvania, formulată de J. Jung încă din 1893 și admisă și de Vasile Pârvan în 1911, a fost părăsită.

„Vatra" romanității dacice

Revenim la problema privind desfășurarea, începînd din secolul al VI-lea e.n., a procesului pe care îl urmărim și în legătură cu care ne găsim din nou în fața readucerii în discuție a unui punct de vedere cu o destul de veche tradiție în istoriografia românească. Este vorba de încercarea de a stabili o „vatră" restrînsă pentru geneza poporului român. Dintre români, Hasdeu a căutat-o la un moment dat în Oltenia și Hațeg, Xenopol în fosta Dacie traiană, Pârvan (în 1911) tot acolo. Ultima variantă din zilele noastre a acestei poziții precizează că — dacă pînă în secolul VI e.n. — pînă cînd procesul de romanizare este admis ca încă activ, plămădirea poporului nostru s-a făcut pe o largă arie balcano-carpatică, începînd din secolul amintit, ea se restrînge la teritoriul fostei provincii Dacia, care devine astfel **„centrul de greutate" al procesului** la capătul căruia poporul român își face intrarea ca atare pe scena istoriei (C. Daicoviciu).

Se construiește astfel o vigoare deosebită a romanității dacice, care, cu precădere în refugiul său muntos și reînviorată parțial din sudul Dunării, ar fi manifestat acea **continuitate activă** — care singură poate explica asimilarea slavilor! — oarecum, după cum reise, mai mult, datorită **impulsului inițial** (romanizarea dintre 106 și 271) și în condiții ulterioare totuși destul de grele, în timpul migrației popoarelor. Rămîne să se aprecieze faptic dacă **această** bază (sau acest „centru de greutate") a fost suficientă în condițiile istorice date, pentru a explica existența românilor.

După secolul VI

Practic, este necesar să analizăm, și în lumina noilor date arheologice, situația concretă de după secolul VI și anume, am spune, în punctele și momentele nevralgice.

Primul moment de acest gen este reprezentat de instalarea avarilor în Europa centrală în 568, de care este legată și pătrunderea slavilor în spațiul carpato-dunărean. Aceste evenimente au constituit, și din primul moment și prin efectele lor ulterioare, o cotitură importantă în istoria sud-estului european: ele marchează sfîrșitul dominației germanice, o scădere marcată a nivelului de viață și cultural al populației băștinașe și determină, în cele din urmă — într-un mai larg context istoric —, căderea graniței de pe Dunăre și Sava a Imperiului (la 602 e.n.) și apoi venirea slavilor în Peninsula Balcanică. Cu ajutorul datelor arheologice, distingem la nordul Dunării, în prima perioadă a dominației avarice („primul kaganat", 568 — cca. 680 e.n.), următoarea situație:

În primul rînd slavii. Ultimele cercetări și clarificări ne întăresc tot mai mult convingerea că — în ciuda unor texte presupuse hotărîtoare — slavii nu s-au așezat pe teritoriul țării noastre înainte de ocuparea Panoniei de către avari (anul 568). Se lămurește în plus tot mai mult că prima lor instalare mai masivă nu a cuprins (la apus

de Prut) decît Moldova și Transilvania de sud-est. Peste tot se confirmă atingerea lor imediată cu o populație (sau populații) locale neslave (sesizate astfel indirect), fenomen mai puternic marcat în aria transilvăneană.

In ceea ce privește Muntenia, complexul cultural din secolul VI-VII e.n., cunoscut sub numele de Ipotești-Cîndești, reprezintă o populație densă, care prin descoperiri recente s-a dovedit a fi fost destul de puternic creștinată și despre care s-a spus că ar fi daco-slavă (C. Daicoviciu). Cultura în discuție cuprinde, este drept, rare elemente slave, dar ceea ce îi dă caracterul predominant sînt trăsăturile care o leagă strîns de cultura băștinașă contemporană ei (Bratei-Moreşti) din Transilvania și — ca și acolo — de o tradiție locală din secolele III-IV e.n. Din nefericire, pentru moment nu se poate **dovedi** formarea locală a acestei culturi, deoarece datele necesare din secolul V (care a fost în bună parte secolul raidurilor și dominației hunice) nu au fost încă sesizate clar. Oricum, în lumea acelei vremi, complexul Ipotești-Cîndești se încadrează mai de grabă în ceea ce am aștepta, aici și în împrejurările date, de la o „romanie" decît de la o „sclavinie". Prin aceasta nu se neagă nicidecum ascendența sa dacică ! O dovadă în sensul ideii principale formulate mai sus — și care ni se pare foarte stringentă — este adusă de împrejurarea că slavii care pătrund și se instalează în secolul VII în Peninsula Balcanică se înfățișează acolo **nu** ca purtători ai unei culturi de genul Ipotești-Cîndești (cea mai apropiată de Dunăre !), ci ca ai uneia de aspectul celei din Moldova și Transilvania sud-estică.

În solda avarilor

In restul Transilvaniei (propriu-zis Podișul Transilvan) situația este de asemenea pe cale de a deveni mai clară. În prim rînd, nimic nu autoriză admiterea unei pătrunderi și instalări efective a avarilor în această provincie în timpul primului kaganat. Dimpotrivă : gepizii, care **reveniseră** (vezi mai sus) în această provincie după anul 480 (trebuie menținută această dată, cită vreme nimic nu îndreptățește anticiparea ei) infiltrîndu-se prin poarta Someșului, **pînă la cursul Mureșului** numai, ni se înfățișează după anul 567 prezenți mai masiv, decît înainte în nord-vestul Transilvaniei, unde, pe lîngă cimitirele lor de pe Mureș din această vreme, cunoscute mai de mult (de la Bondul de Cîmpie, Tg. Mureș, Unirea etc.), a mai fost descoperit și cercetat recent și cel de la Noșlac (Mircea Rusu). Un fapt nou a fost descoperirea unui astfel de cimitir gepidic tîrziu la Bratei pe Tîrnava Mare (I. Nestor), ceea ce ne-a pus în fața unei extensiuni a ariei lor de prezență în podișul ardelean, anume pînă în regiunea

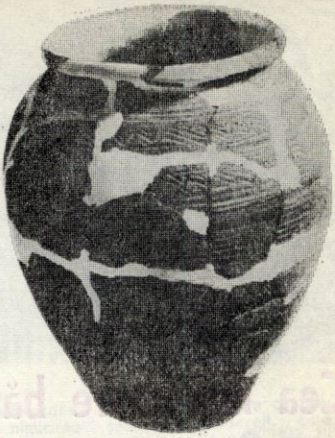

Vas decorat cu striuri din inventarul unui mormînt de înhumație din cimitirul de la Bratei (cultura Dridu, sec. VIII)

de locuire a slavilor timpurii de acolo. Trebuie subliniat încă o dată faptul că aproape toate aceste cimitire tîrzii gepidice sînt **strămutate** prin raport cu vechile cimitire gepidice, în nici un caz ele nu le continuă pe acelea. Transilvania, în limitele precizate, se dovedește așadar a fi fost unul din locurile principale de „refugiu" ale gepizilor, după sfărîmarea puterii lor militare și politice. Ținînd seama de situația generală militară și politică din acest spațiu, ne găsim în fața problemei raportului dintre acești gepizi tîrzii și avari. Este evident, și știut, că ei au căzut după înfrîngere în dependența avarilor. Dar ce forme a luat această dependență ? Nu avem la îndemînă, pentru a ne orienta, decît situația generală politică și militară, dispoziția geografică a diferitelor popoare, așa cum ne o înfățișează descoperirile arheologice — în cazul specific — faptul, observat cu cea mai mare claritate la Bratei, că acești gepizi înfrînți și dependenți — puternic creștinați — **își păstrează armele** ba mai mult, adoptă unele elemente de armament și de harnașament avarice. Singura ipoteză operantă ni se pare, pentru moment, a fi aceea că acești gepizi tîrzii din Transilvania de nord-vest și centrală s-au aflat acolo în solda și dependența avarilor, după sistemul acestor nomazi de a-și „căptuși" cu populații dependente marginile teritoriului în care locuiau efectiv.

(continuare în nr. următor.)

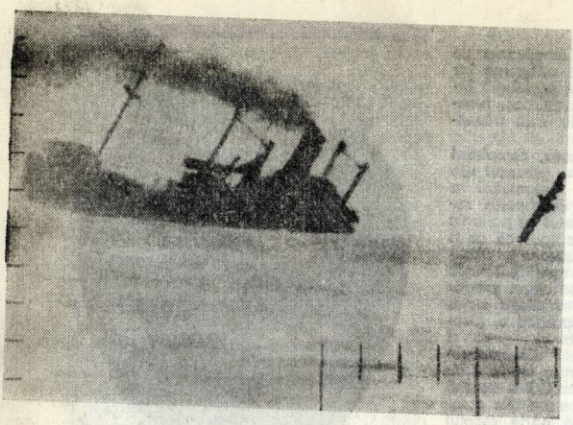

Un vas de transport japonez se scufundă torpilat de un submarin american. Fotografia e luată prin periscopul submarinului

Leyte, 23–26 octombrie 1944

Cea mai mare bătălie aeronavală a tuturor timpurilor

VICTOR TEODORESCU

În decursul a patru zile — între 23 și 26 octombrie 1944 — în apropierea insulei Leyte, din arhipelagul Filipinelor, au avut loc, mai mult sau mai puțin simultan, trei angajamente aeronavale: în strîmtoarea Surigao, în largul insulei Samar și în largul capului Engano. Unii istorici militari adaugă acestor ciocniri și o a patra, de fapt prima în ordine cronologică, care s-a desfășurat în marea Sibuyan. Toate aceste faze au fost strîns legate între ele, atît pe plan strategic și tactic, cît și din punct de vedere al înlănțuirii cauzale, rezultatele fiecăreia dintre confruntări exercitînd o influență decisivă asupra celorlalte. De aceea, în analele rezervate zonei Pacificului în cadrul celui de al doilea război mondial, complexul de angajamente este cunoscut sub numele de bătălia pentru golful Leyte.

Indiferent însă de titulatura pe care o poartă, un lucru rămîne incontestabil pentru toți cei ce studiază istoria războaielor pe mări și oceane: în ceea ce privește efectivele intrate în luptă de o parte și de cealaltă — vase militare și de transport, avioane de vînătoare și de bombardament, echipajele corespunzătoare maritime și aeriene — aceasta a fost cea mai mare bătălie aeronavală a tuturor timpurilor.

Salturile de broască

Filipinele constituie un arhipelag format din mai bine de 7 100 de insule și insulițe, care se întind pe o distanță de peste 2000 de kilometri de la nord la sud și de peste 1200 de kilometri de la est la vest. Ocupate de forțele militare americane încă de la sfîrșitul secolului trecut, Filipinele urmau să-și dobîndească independența, conform unei decizii adoptate în 1934 de către Congresul din Washington, la 31 iulie 1946. Pînă atunci, ele aveau un statut semicolonial, care le împiedica să-și dezvolte o industrie proprie, inclusiv de armament. În decembrie 1941, la izbucnirea ostilităților în Extremul Orient, în întreaga țară nu existau decît două mici fabrici care produceau praf de pușcă pentru cartușele de vînătoare.

La 10 decembrie 1941, primele trupe japoneze au debarcat în insula Luțon, cea mai mare și mai importantă din arhipelag. După lupte grele și sîngeroase, susținute mai cu seamă de unități alcătuite din 115 000 de filipinezi și încadrate de ofițeri americani, precum și de cîteva formații americane, cu un efectiv total de 13 500 de oameni, genera-

Amirali americani în inspecție pe „frontul" Pacificului

lul Wainwright capitula, la 6 mai 1942, imitat patru zile mai tîrziu de generalul Sharp, pe insula Mindanao, și după alte trei zile, de generalul Chynoweth, pe insulele Cebu și Panay. Aceasta nu însemna însă sfîrșitul oricărei rezistențe în arhipelag. Lupta a fost dusă mai departe — cu mijloacele rudimentare pe care le aveau la îndemînă, dar cu neștirbit eroism și spirit de sacrificiu — de către patrioții filipinezi, organizați în detașamente de partizani.

Dar situația de pe frontul Pacificului a evoluat destul de repede. La mai puțin de un an după atacul de la Pearl Harbour, inițiativa începea să treacă de partea aliaților și japonezii înregistrau primele înfrîngeri. Încercarea lor de a cuceri insula Guadalcanal, din arhipelagul Solomon, în vara anului 1942, a dat greș și s-a soldat cu o retragere sîngeroasă, în februarie 1943. Cam în aceeași perioadă, australienii și americanii au lansat o contraofensivă în regiunea de răsărit a insulei Noua Guinee, ducînd-o la bun sfîrșit în ianuarie 1943. În zona Pacificului de sud și de sud-vest, a fost inițiată strategia așa numitelor „salturi de broască": debarcări succesive în fiecare dintre nenumăratele insule ale acestei zone, izolarea și apoi nimicirea garnizoanelor japoneze locale, bombardarea tot mai intensă a bazelor aeriene și navale ale inamicului, în scopul general de a înainta, încet dar sigur, spre Japonia metropolitană.

Pe măsură ce creștea superioritatea Statelor Unite în arme și materiale, ritmul contraofensivei aliate se intensifica. În cursul anului 1944, a continuat înaintarea în arhipelagul Solomon și Noua Guinee. Generalul Douglas MacArthur, pentru care „calea spre victorie" avea ca etapă obligatorie Filipinele, plănuia un atac asupra arhipelagului din două direcții: dinspre sud, unde se desfășura contraofensiva americano-australiană și dinspre Pacificul central, de unde urmau să acționeze forțele de sub comanda amiralului Chester Nimitz. Acesta din urmă, împreună cu cei mai mulți dintre șefii marinei militare, era însă partizanul unei debarcări prin surpriză în Taiwan: după părerea lui, rezultatul ar fi fost izolarea Japoniei de toate cuceririle sale (inclusiv Birmania, Malaezia și Filipinele), neutralizarea a peste un milion de soldați și un puternic șoc psihologic.

Într-o consfătuire cu președintele Roosevelt, care a avut loc în iulie 1944, la Honolulu, susținătorii celor două teze din cadrul comandamentului suprem american și-au putut dezvolta pledoariile. Concluzia a fost un compromis: s-a stabilit că Nimitz va ocupa baza insulară Yap, în vreme ce MacArthur va cuceri insulele filipineze Mindanao și Leyte, urmînd ca ulterior să se decidă, în funcție de împrejurări, fie să se treacă la eliberarea insulei Luçon, fie să se atace Taiwanul, în martie 1945.

La rîndul lor, japonezii erau convinși că armata S.U.A. va debarca în Filipine. Noul guvern, alcătuit la 19 iulie 1944, în frunte cu generalul Kaniaki Koiso, a trecut imediat la elaborarea unui plan menit a face față acestei amenințări. După lungi și aprinse dezbateri, s-a ajuns la concluzia că trebuie dată o „bătălie generală și hotărîtoare", în care să fie aruncate toate forțele navale nipone. Astfel a luat naștere *operația Sho-go* („Victorie").

Planul se baza în special pe o abilă manevră tactică. Flota urma să intervină, în cvasitotalitatea ei, pentru a nimici vasele amfibii și purtătoarele de avioa-

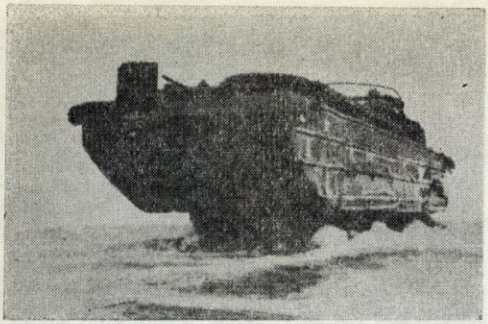

Acest vehicul amfibiu de transport a făcut mari servicii americanilor la operațiile lor de debarcare

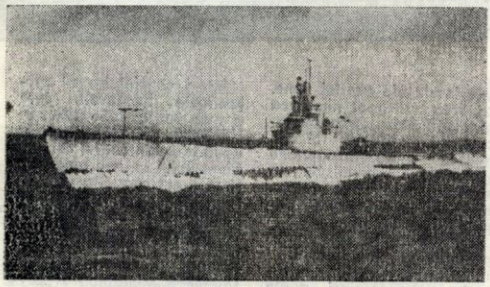

Astfel de submarine ale flotei S.U.A. serveau la realizarea unei blocade severe a Japoniei

ne americane : în acest scop, grosul forțelor navale ale S.U.A. trebuia atras în larg, în vreme ce cuirasatele nipone aveau să distrugă vasele care ar fi executat debarcarea în Filipine. După aceea, toată marina și aviația navală japoneză trebuia să se concentreze asupra nucleului principal al flotei americane, atrase cît mai departe de arhipelag. Misiunea de a servi drept momeală a revenit unei grupări compuse din două cuirasate, transformate în „semipurtătoare de avioane", un purtător greu de avioane, două purtătoare ușoare de avioane, trei crucișătoare ușoare și opt distrugătoare.

Toate aceste vase erau considerate aprioric sacrificate. Dar comandamentului japonez nu-i venea prea greu să renunțe la un număr atît de mare de purtătoare de avioane, deoarece numărul aparatelor care puteau decola de pe punțile lor scăzuse în mod catastrofal în ultimele luni, iar piloții se împuținaseră într-un ritm încă și mai dramatic. Comandantul suprem al forțelor aeronavale nipone, amiralul Soemu Toyoda, a hotărît să pună formația-nadă sub conducerea viceamiralului Jisaburo Ozawa, în vreme ce lovitura cea mai puternică urma să fie dată de o grupare aflată sub ordinele viceamiralului Takeo Kurita, care trebuia să plece de la baza sa din Lingga, să se strecoare în arhipelag prin strîmtoarea San Bernardino și să coboare în golful Leyte. Pe Kurita trebuiau să-l ajute formațiile comandate de viceamiralul Shoji Nishimura (care urma să intre în arhipelag prin strîmtoarea Surigao și să se îndrepte spre nord, către golful Leyte) și de viceamiralul Kiyohide Shima (care avea să plece din Japonia și să treacă tot prin strîmtoarea Surigao). În golful Leyte era deci prevăzut să se închidă brațele unui clește gigantic, menit să zdrobească forțele americane.

Primele focuri, primele erori

În ziua atacului de la Pearl Harbour, flota Statelor Unite număra patru portavioane și cîteva cuirasate, majoritatea scufundate sau avariate grav de către avioanele torpiloare japoneze. În toamna anului 1944, situația era cu totul alta : marina militară americană dispunea de peste 1500 de vase de luptă, printre care 80 de portavioane grele și ușoare și 17 cuirasate, precum și mii de avioane aflate la dispoziția marinei.

Una dintre cele mai importante formații ale flotei S.U.A. era așa-numita *Task Force 38*, de sub comanda amiralului William Halsey, care era în același timp și șeful Flotei a III-a, din Oceanul Pacific. *Task Force 38* avea următoarele efective: 8 portavioane grele ; 8 portavioane ușoare ; 6 cuirasate rapide ; 6 crucișătoare grele; 9 crucișătoare ușoare; 58 distrugătoare ; peste 1000 de avioane.

În cursul verii 1944, Halsey atacase numeroase baze aeriene de pe litoralul insulelor cucerite de japonezi, ca și o serie de baze navale ale acestora, înregistrînd cîteva succese de mare anvergură. La începutul lunii septembrie, amiralul american ajunsese la concluzia că *Task Force 38* reușise să zdrobească „coloana vertebrală a inamicu-

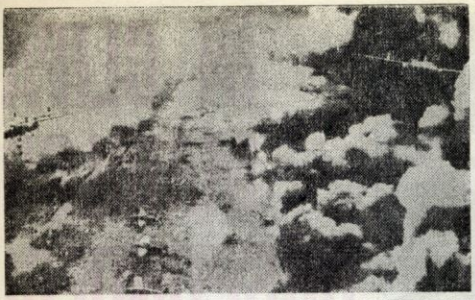

Aviația americană atacă o poziție japoneză în Pacificul de Sud

Trupe americane într-o acțiune de recucerire a unei insule deținute de japonezi

lui din zona Pacificului de sud și de sud-vest". În consecință, el a formulat propunerea ca debarcările în insulele Yap și Mindanao să nu mai aibă loc, trecîndu-se direct la atacul insulei Leyte, „întrucît japonezii nu mai aveau posibilități de ripostă".

Cu o rapiditate uimitoare pentru birocratismul care domnea în sînul înaltului comandament american, sugestia lui Halsey a fost acceptată, generalul MacArthur și amiralul Nimitz primind ordinul de a trece direct la debarcarea pe Leyte. În răstimp de cîteva zile, toate planurile anterioare au fost date peste cap, modificîndu-se în mare grabă orarele de deplasare a vaselor și avioanelor, revizuindu-se dispozițiile de aprovizionare, recalculîndu-se itinerarele etc.

Insula Leyte, care se află aproximativ în centrul arhipelagului filipinez, are o lungime de 150 km și o lărgime de 30 km. Ea este situată între insula Mindanao, de care o desparte o strîmtoare relativ largă — Surigao —, și insula Samar, de care o separă cele cîteva sute de metri întortocheați ai strîmtorii San Juanito. Trei sferturi din teritoriul insulei Leyte este format din munți și mlaștini, singurele regiuni populate fiind cele două văi din nord — Ormoc și Leyte —, despărțite între ele de un masiv muntos de peste 1000 de metri, acoperit cu păduri tropicale.

Începînd cu ziua de 18 octombrie 1944, americanii au lansat numeroase atacuri aeriene împotriva tuturor insulelor din arhipelagul Filipinelor, concentrîndu-și atenția asupra aerodromurilor din apropierea localităților Manilla, Clark, Aparri, Tsugegarao etc. Trei puternice forțe americane au pornit spre Leyte: Corpul 10 armată, transportat de escadra 7 amfibie, de sub comanda amiralului Theodore Wilkinson, plecată din Hawai; Corpul 24 armată, transportat de escadra 7 amfibie, de sub comanda amiralului Daniel Barbey, plecată de pe insulele recent recucerite în Pacificul de sud-vest; Flota 7, de sub ordinele amiralului Thomas Kinkaid, destinată să asigure sprijinul trupelor debarcate și compusă din 6 cuirasate, 18 portavioane și zeci de distrugătoare și alte vase. La rîndul lor, escadrele amfibii totalizau mai bine de 350 de vase de transport și cargoboturi, precum și peste 400 de nave de debarcare, de diferite tipuri și categorii. Numărul infanteriștilor se ridica la aproape 175 000.

Debarcarea a avut loc în zorii zilei de 20 octombrie, în extremitatea cea mai îndepărtată a golfului Leyte, nu departe de localitatea Tacloban, și la 20 km mai la sud, lîngă orașul Dulag. Primele operații s-au desfășurat cu ușurința unor manevre, deoarece japonezii nu fortificaseră litoralul (ar fi fost și inutil, în raport cu puterea de foc a navelor americane) și se retrăseseră, conform procedeului lor obișnuit, în zona muntoasă a insulei.

Dar încă cu trei zile mai înainte, la 17 octombrie, de cum fuseseră reperate primele convoaie de debarcare ale S.U.A., amiralul Toyoda dăduse ordinul: *„Începe operația Sho-go !"*

(Continuare în numărul următor)

ÎN CLIPA MARILOR RĂSPUNDERI

Colonel AUREL PETRI
doctor în filozofie

„Colonelul Teodorescu este un ofițer energic și viteaz". Cu această apreciere începe caracterizarea făcută comandantului Regimentului 3 grăniceri români de către generalul Merkulov, comandantul Corpului 50 armată sovietic, la 19 octombrie 1944

„Sectorul nostru central, lat de 20 km, se transformase [...] într-o zonă care periclita grav legătura tactică a diviziei. Regimentul 3 grăniceri român era înfipt ca un ghimpe în carnea noastră, deoarece colonelui Teodorescu a început să treacă în mod serios la apărarea zonei sale în direcția vest [...] Teodorescu lucrase perfect. Divizia a tras consecințele".

Mențiunea aceasta lapidară aparține generalului Paul Klatt, care, în 1958, a publicat volumul de amintiri „Divizia 3 munte, 1939—1945" [1].

Ce ghimpe i s-a înfipt în carne generalului hitlerist de i-a produs atîta sînge rău ? Ce consecințe a tras marea unitate pe care o comanda ? Ce stări sufletești l-or fi stăpînit încît să prezinte astfel episodul cu ură, dar și cu respect ?

Cîteva file din cronica neuitatului August 1944 se cer răsfoite pentru a răspunde.

ÎNTR-UN COLȚ DE ȚARĂ

Iarna și primăvara anului 1944. Comunicatele Înaltului comandament hitlerist, pe un ton ce urmărea să camufleze desperarea, se încăpățînau în a prezenta realitatea folosind zilnic formula stereotipă : „Trupele de la centrul și sudul frontului s-au repliat pe noi aliniamente". Șarada continua, schimbîndu-se doar formula : „replieri-aliniamente", „aliniamente-replieri."

Și aliniamentele cădeau unele după altele, uneori chiar înainte de a fi ocupate. Mai sperau hitleriștii la oprirea ofensivei sovietice ! În spatele lor se afla o linie de apărare de o mare valoare strategică — lanțul muntos al Carpaților Orientali — puternic obstacol natural, ușor de apărat, dar greu de cucerit. O spune răspicat însuși comandantul Grupului de armate Ucraina de sud, generalul Friessner, în cartea scrisă după război [2]. Pentru nemți, barajul natural al Carpaților prezenta un mare avantaj : era traversat numai de cîteva trecători și acelea la mari altitudini. În partea de nord, pe direcția Gura Humorului — Cîmpulung — Vatra Dornei — Cîrlibaba, trecea calea de comunicații ce făcea legătura cu trupele hitleriste aflate în partea centrală a frontului.

Cînd desfășurarea acțiunilor militare a împins frontul tocmai în această zonă, periclitînd posibilitățile de comunicație, comandamentul hitlerist a hotărît să păstreze cu orice preț aliniamentul, încredințîndu-l Corpului 17 armată german, în compunerea căruia intra și Divizia 3 vînători de munte, comandată de generalul Paul Klatt.

Timp de peste patru luni, hitleriștii au organizat o puternică poziție de apărare pe malul drept al rîului Moldova, luînd măsuri

[1] Paul Klatt, *3. Gebirgsdivision 1939—1945*, Hans Henning Podzun, Bad Nauheim, 1958, p. 287.

[2] Hans Friessner, *Verratene Schlachten* („Bătălii trădate"), Holsten-Verlag, Hamburg, 1956, p. 47.

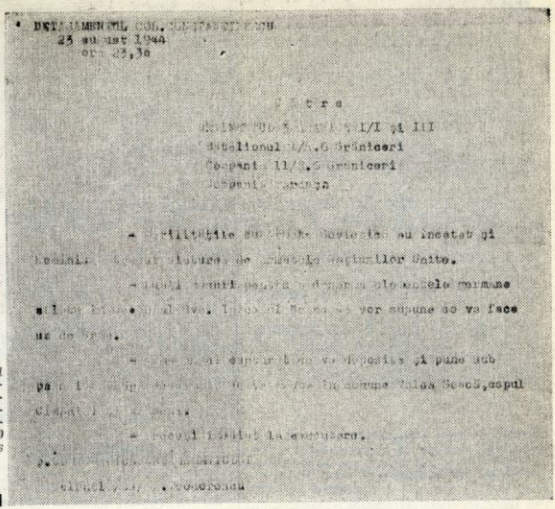

DETAŞAMENTUL COL. [illegible]
23 august 1944
ora 23,30

C ă t r e

[illegible] I/I şi III
Batalionul I/A.6 Grăniceri
Compania 11/[illegible].6 Grăniceri
Compania [illegible]

- [illegible] au încetat şi [illegible] Unite.

- [illegible] germane [illegible] vor supune se va face [illegible].

- [illegible] şi pune sub [illegible] Voica Seacă, capul [illegible].

- [illegible] la executare.

[illegible]

[illegible]

Trecuse o oră de cînd grănicerii români au început pregătirile în vederea atacării şi dezarmării subunităţilor hitleriste. La ora 23,30 primeau şi ordinul scris de a trece la acţiune

de supraveghere şi subordonare a unităţilor şi subunităţilor române de grăniceri aflate în această zonă : Regimentul 3 grăniceri, batalionul 1 şi compania 11 din Regimentul 6 grăniceri, precum şi o subunitate din batalionul fix Piatra Neamţ. Împreună, acestea formau un detaşament de tăria unei brigăzi, cu efective şi dotare reduse. Comandamentul hitlerist le-a intercalat între unităţi germane, pe unele subordonîndu-le direct, iar pe altele supraveghindu-le îndeaproape. Le-a înconjurat cu cîmpuri de mine, cu reţele de sîrmă ghimpată, cu subunităţi germane înzestrate cu armament automat. Comandantul detaşamentului, colonelul Nistor Teodorescu, mărturiseşte în memoriile sale de război : „Intercalate între unităţi hitleriste mult mai numeroase şi mai bine înarmate, risipite pe un front larg, cu legături precare, unităţile detaşamentului erau într-o situaţie extrem de grea în ceea ce priveşte posibilitatea de a trece la o acţiune independentă. Totodată nu aveam nici o legătură cu Corpul grănicerilor sau cu Armata 4, fiind complet izolaţi, în partea de nord a Moldovei" [3].

VULCANUL URII

În rîndurile ostaşilor grăniceri, ca de altfel în întreaga armată română, ura împotriva hitleriştilor nu mai putea fi stăvilită. Sub ochii lor îndureraţi, oraşele şi satele ţării erau prădate ; exodul populaţiei, dramatic, dar semnificativ, lua proporţii catastrofale. Tăvălugul de fier şi foc al războiului punea în pericol truda multor generaţii.

În zona frontului, barbaria hitleriştilor se dezlănţuia bestial, luînd forme inimaginabile. Sub ameninţarea pistolului, ei evacuau populaţia, intrau apoi în casele pustii şi le jefuiau. Opt zile, trupele hitleriste s-au aflat în retragere pe axul de mişcare Gura Humorului — Vatra Dornei — Poiana Stampei. Opt zile de jaf şi distrugere. Atunci au dat foc fabricii de zahăr de la Iţcani şi au transformat în scrum satul Poiana Micului [4].

Samavolniciile şi crimele hitleriştilor revoltau populaţia şi pe grănicerii aflaţi în zonă. Nu o dată, ostaşii români au sărit în ajutorul populaţiei, incidentele devenind din ce în ce mai frecvente. Grănicerii refuzau să execute ordinele primite de la comandamentul nazist. Ura clocotea ca un vulcan gata să erupă.

„ATENŢIUNE! VOM TRANSMITE UN COMUNICAT..."

Ziua de 23 august 1944 era pe sfîrşite. Părea să se termine la fel ca multe altele. În acel colţ îndepărtat de ţară, nimeni nu ştia că ceasul luptei hotărîtoare sosise, pregătit temeinic de forţele democratice, patriotice, polarizate şi dinamizate de partidul comuniştilor.

Seara, tîrziu, în odăiţa popotei era linişte. Comandantul detaşamentului şi cîţiva

[3] Nistor Teodorescu, *La Mălini, în august 1944*, Editura militară, 1966, p. 31.

[4] Arhiva M.F.A.—M. St. M., dosarul nr. 63, vol. I, adresa nr. 726 988, din 11 mai 1944.

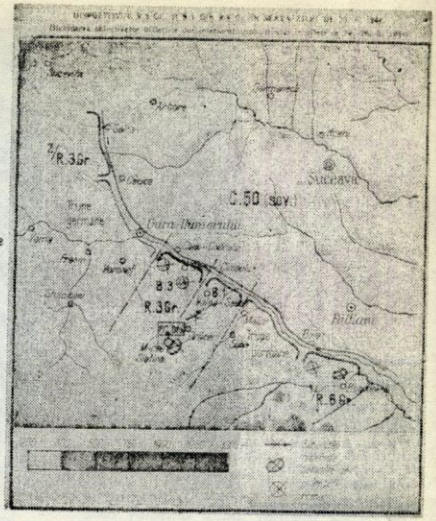

Dispozitivul trupelor în seara zilei de 23 august 1944

ofițeri își sorbeau îngîndurați ceaiul. Se simțeau singuri și izolați de restul țării. Aparatul de radio — avea comandantul unul cu baterii — era instalat în odăița popotei. Ascultaseră seară de seară buletinul de știri, comentaseră evenimentele și-și mărturisiseră speranța în ziua de mîine.

În seara aceea, deodată, emisiunea s-a întrerupt. A răsunat vocea gravă a crainicului : „Atențiune ! Vom transmite un comunicat important pentru țară". Cuvintele se repetau solemn : „Atențiune ! Vom transmite un comunicat..." Ofițerii au tresărit. Cîțiva s-au ridicat de la mese. Unul dintre ei s-a repezit la aparat să-l dea mai tare. Comandantul le-a făcut semn să stea liniștiți.

Pentru o clipă vocea crainicului s-a întrerupt. O tăcere deplină cuprinsese odăița. Timpul se scurgea chinuitor de încet. Se apropia ora 22. Răsunară, în sfîrșit, cuvintele comunicatului : „Dictatura a luat sfîrșit și cu ea încetează toate asupririle [...] De curajul cu care ne vom apăra cu armele în mînă independența împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta, depinde viitorul țării noastre [...]"

Vestea răsturnării dictaturii antonesciene avu un efect miraculos. O singură dorință puse stăpînire pe inimile celor prezenți : aceea de a-și dărui toate forțele luptei pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist. Ce trebuiau să facă și, mai ales, cum să treacă la acțiune ? Cine avea să le dea răspuns ? ! „Mai ales noi, grănicerii, izolați în acel colț îndepărtat de țară, trebuia, pe drept cuvînt, să ne hotărîm singuri soarta"[5] — își amintește colonelul Nistor Teodorescu, gîndindu-se la acele clipe istorice, de neuitat. Comandantul nu stătu mult pe gînduri. Fără să scoată vreun cuvînt, invitînd doar prin gesturi, au părăsit cu toții popota și au intrat în casa vecină, unde era instalat punctul de comandă al regimentului. Acolo, în fața hărților, trebuiau să ia hotărîrea decisivă.

Era clipa marilor răspunderi, a inițiativei personale. N-aveau încă ordin superior, dar marea chemare a țării le răscolea cugetul. Hotărîrea lor era clară și fermă : întoarcerea armelor împotriva hitleriștilor !

Analiza a durat doar cîteva minute. Situația inamicului, forțele și dispunerea lor, caracteristicile terenului etc. erau cunoscute. Comandantul, conștient de situația extrem de grea în care se afla detașamentul, nu a șovăit nici o clipă. A adresat tovarășilor lui de luptă cuvinte calde, înflăcărate, fără să minimalizeze greutățile ce-i așteptau. Reușita acțiunii depindea de curajul, puterea de sacrificiu și iscusința lor.

Ofițerii au trecut imediat la executarea misiunii primite ; comandantul a luat le-

[5] Nistor Teodorescu, *Op. cit.*, p. 33.

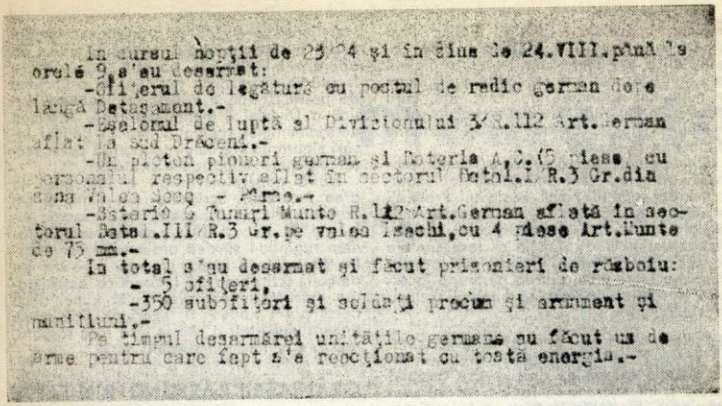

In cursul nopţii de 23/24 şi în ziua de 24.VIII.până la orele 9,s'au desarmat:
-Ofiţerul de legătură cu postul de radio german depe lângă Detaşament.-
-Eşalonul de luptă al Divizionului 3/R.112 Art.German aflat la sud Drăceni.-
-Un pluton pionieri german şi Bateria A.C.(5 piese) cu personalul respectiv aflat în sectorul Batal.I/R.3 Gr.din zona Valea Seacă - Pârne.-
-Bateria 6 Tunuri Munte R.112 Art.German aflată în sectorul Batal.III/R.3 Gr.pe valea Izachi,cu 4 piese Art.Munte de 75 mm.-
In total s'au desarmat şi făcut prizonieri de războiu:
- 5 ofiţeri,
-350 subofiţeri şi soldaţi precum şi armament şi muniţiuni.-
Pe timpul desarmărei unităţile germane au făcut uz de arme pentru care fapt s'a reacţionat cu toată energia.-

Prima filă din cronica de luptă a grănicerilor români aflaţi în nordul Moldovei consemnează, în graiul sobru al cifrelor, rezultatele acţiunii energice din neuitata noapte de august

gătură telefonică cu unele puncte de comandă ale subunităţilor, a dat ordine şi dispoziţii verbale, pentru a determina trecerea imediată la acţiune.

Trecuse abia o oră de la marea veste primită prin radio cînd grănicerii din nordul Moldovei erau gata să treacă la lichidarea obiectivelor hitleriste aflate în sectorul lor. La ora 23,30 ei primiră ordinul scris de luptă. „România a trecut alături de armatele Naţiunilor Unite — glăsuia ordinul. Luaţi măsuri pentru a dezarma elementele germane aflate în sectorul dv. În cazul că nu se vor supune, se va face uz de arme" [6].

EPISOADE DRAMATICE

Primul şi cel mai important obiectiv de luptă era dezarmarea celor două baterii germane de tunuri aflate în dispozitivul detaşamentului român. Misiunea a revenit batalionului 3, comandat de locotenent-colonelul Ifrim Dobrescu. El a dat dispoziţii companiei 9, comandată de căpitanul Alexandru Apostolescu, să dezarmeze bateria 6 tunuri de munte germană. Calmi şi neînfricaţi, grănicerii au înconjurat obiectivul german, i-au tăiat legătura telefonică cu punctul de comandă şi l-au somat să se predea. Hitleriştii au deschis focul. Răspunsul grănicerilor a fost prompt şi energic : dezlănţuind un puternic tir de arme automate, au silit bateria germană să se predea.

Concomitent, grănicerii au înconjurat punctul de comandă al Divizionului 3 munte german. Acţiunea rapidă şi îndrăzneaţă a surprins pe hitlerişti, ei nemaiputînd opune nici o împotrivire. Lichidarea acestui obiectiv a dus la dezorganizarea sistemului de legătură şi alarmare a bateriilor germane.

Dramatic a fost episodul dezarmării plutonului de pionieri german, cantonat în localitatea Valea Seacă. Acesta a fost descris pe larg de generalul Paul Klatt în cartea menţionată mai sus, pe baza relatărilor comandantului subunităţii germane.

Era pe la miezul nopţii. Ostaşii români s-au apropiat de cantonamentul plutonului german. Au pătruns în centrul cantonamentului. Au dezarmat sentinelele şi au asaltat grupele. Hitleriştii au ripostat energic. Grănicerii au ocupat poziţii în jurul localităţii, aşteptînd ivirea zorilor. A doua zi cantonamentul a fost ocupat.

La fel au procedat grănicerii şi la lichidarea postului de radio „Lise", aflat la punctul de comandă al detaşamentului şi

[6] Arhiva M.F.A. — M.St.M., dosarul nr. 650/4, fila 1.

amplasat în incinta mănăstirii Slatina. Postul avea o gardă numeroasă, bine înzestrată cu armament automat și protejată de zidurile groase ale mănăstirii; dispunea de mijloace moderne de transmisie, care asigurau o legătură imediată cu comandamentul diviziei și cu alte unități germane aflate prin apropiere.

Lichidarea acestui obiectiv a revenit subunității românești comandată de sublocotenentul de rezervă Pavel Pristavu. Protejați de întuneric, grănicerii au încercuit mănăstirea, au tăiat firele telefonice și au demontat antenele de emisie și recepție ale stației de radio. Postul hitlerist „Lise" a amuțit pentru totdeauna. Garda germană încercuită și asaltată a fost nevoită să depună armele.

Vestea întoarcerii armelor a găsit compania 11 din Regimentul 6 grăniceri într-o situație extrem de dificilă. Era complet izolată și înconjurată de forțe hitleriste mult superioare. Cu toate acestea, grănicerii români, conduși de căpitanul Vasile Teodoreanu au dezarmat hitleriștii aflați în interiorul dispozitivului subunității. Înfuriați, fasciștii au asaltat cu forțe puternice cuibul de rezistență român. A fost o luptă crîncenă, pe viață și pe moarte.

Rîndurile patriaților români se răreau. Puțini au reușit să-și deschidă drum cu grenada și baioneta. Ceilalți, printre care se afla și comandantul, au căzut în captivitate. Turbați de furie, hitleriștii au schingiuit în mod bestial pe căpitanul Teodoreanu, l-au împușcat, apoi l-au spînzurat cu capul în jos.

Batalionul 1 din Regimentul 6 grăniceri, comandat de maiorul Alexandru Ciocan, a trecut la acțiune imediat, din proprie inițiativă. Desprinzîndu-se de trupele hitleriste, organizîndu-și dispozitivul de luptă, a zădărnicit toate încercările comandantului Diviziei 3 munte germană de a încercui și dezarma batalionul. Și-au păstrat poziția, trecînd apoi la o energică acțiune contraofensivă.

UN BILANȚ GLORIOS

Neuitata noapte a marii încleștări s-a încheiat cu un succes strălucit pentru grănicerii români aflați în nordul Moldovei.

Prima filă a jurnalului de operații al Regimentului 3 grăniceri consemna bilanțul luptei împotriva cotropitorilor hitleriști: au fost dezarmate două baterii cu 9 tunuri, un pluton de pionieri și alte subunități germane; au fost făcuți prizonieri 5 ofițeri și 350 de subofițeri și soldați; a fost capturată o mare cantitate de muniție și alte materiale de război [7].

Acțiunea energică a grănicerilor români a dat o lovitură fatală întregului sistem de apărare hitlerist din această zonă. Breșa făcută în dispozitivul german, pe o lungime de peste 20 km, a zdruncinat legătura tactică a Diviziei 3 munte germană. Acțiunea detașamentului român punea în pericol însăși siguranța frontului german în acest sector de mare importanță strategică.

Trufia generalului Klatt a fost pusă la grea încercare. Scrîșnind din dinți, el s-a adresat printr-o scrisoare, în dimineața zilei de 24 august 1944, comandantului român rugîndu-l să dea ordin unităților noastre să înceteze lupta. Începută pe un ton amabil, scrisoarea se încheia cu amenințarea masacrării ofițerilor și a trupei dacă acest ordin nu va fi executat. Scrisoarea generalului Klatt a rămas însă fără răspuns, mai precis fără un răspuns scris.

GRĂNICERII RĂSPUND PRIN FAPTE

Două zile și două nopți au rezistat grănicerii români asaltului forțelor hitleriste dezlănțuite. Nici atacurile repetate, nici acțiunile represive, nici bombardamentele masive nu au zdruncinat puterea de rezistență a ostașilor români. Ajutați de populație, ei nu au cedat pozițiile, luptînd cu eroism, pînă la ultimul cartuș, pînă la ultima picătură de sînge. La Drăceni și Valea Seacă, la Mălini și Piraie, la Capu Cîmpului, cotropitorii hitleriști au suferit pierderi grele. Încercarea lor de a-și reface pozițiile deținute anterior pe malul drept al rîului Moldova a suferit un eșec lamentabil. Grănicerii au păstrat ferm în mîinile lor poarta fortăreței Carpaților Orientali, pe direcția Mălini — Cîmpulung.

În zilele următoare, grănicerii români, umăr la umăr cu ostașii sovietici, au luptat eroic pentru alungarea cotropitorilor hitleriști. Au străbătut lanțul muntos carpatin, ajungînd pînă în țara lui Dragoș Vodă. În timp de 37 de zile, ei au executat 17 misiuni importante de luptă. Au asaltat și ocupat zeci și zeci de înălțimi, au eliberat numeroase localități. La pierderile pricinuite inamicului în noaptea de 23 august, au adăugat încă 400 de prizonieri și circa 1 000 de soldați și ofițeri morți.

Comandamentul sovietic a dat o înaltă apreciere luptei eroice a detașamentului român. „Acțiunile încununate de succes desfășurate de Regimentul 3 grăniceri, împreună cu unitățile Corpului 50 armată sovietic — glăsuia ordinul de zi dat la 19 octombrie 1944 de către generalul Merkulov, comandantul acestui corp — au avut o influență hotărîtoare asupra mersului general al operațiilor militare pentru forțarea Carpaților pe linia Mălini — Cîmpulung" [8].

[7] Arhiva M.F.A.—M. St. M., dosarul nr. 650/4, fila 1.

[8] Arhiva M.F.A.—M. St. M., dosarul 457/171.

magazin istoric

memento

iunie '69

● În țara noastră, primele cărți poștale au fost puse în circulație în ziua de 1 iunie 1873.

● Acum o jumătate de secol, la 1 iunie 1919, se stingea din viață istoricul și filologul Ioan Bogdan.

● La 2 iunie UNESCO va aniversa 150 de ani de la nașterea, în ziua de 29 iunie/11 iulie 1819, a marelui om politic, istoric și gînditor democrat-revoluționar Nicolae Bălcescu.

● 2 iunie 1882 : a murit eroul național al poporului italian Giuseppe Garibaldi, unul dintre cei mai de seamă conducători ai luptei pentru eliberarea și unificarea națională a Italiei pe cale revoluționară.

● Răscoala țesătorilor din Silezia — socotită a fi printre primele mari acțiuni de masă ale muncitorilor din Germania — a izbucnit în ziua de 4 iunie 1844.

● Avrig, 5 iunie 1779 : se naște Gheorghe Lazăr, unul dintre fondatorii învățămîntului în limba română.

● Istoricul român de renume mondial Nicolae Iorga s-a născut în anul 1871, în ziua de 5 iunie. ..... te întrebi cu înmiunare, cum a putut un creier să conceapă atîtea lucrări și o mînă să le scrie" (A.D. Xenopol).

● 5 iunie 1873 : murea fostul domnitor Alexandru Ioan Cuza.

● Din inițiativa Partidului Comunist Român apare, la 5 iunie 1932, revista „Bluze albastre", redactată de Alexandru Sahia.

● Diplomat, istoric și geograf, stolnicul Constantin Cantacuzino a încetat din viață în ziua de 7 iunie 1716.

● Au trecut 70 de ani de cînd au fost măcelăriți, la Slatina, la 7 iunie 1899, de către armata regimului burghezo-moșieresc, țăranii din județul Olt veniți să protesteze împotriva nedreptăților guvernului.

● Ca urmare a regimului de exterminare la care a fost supusă în închisoarea Văcărești, s-a stins din viață, în ziua de 8 iunie 1937, luptătoarea comunistă Donca Simo.

● 9 iunie 1848 : începutul revoluției burghezo-democratice din Țara Românească. Masele țărănești adunate la Islaz au primit cu entuziasm proclamația citită de Ion Heliade Rădulescu, angajîndu-se să lupte pentru înfăptuirea reformelor cuprinse în programul acesteia.

● Congresul de la Viena, convocat în urma victoriei obținute de armatele statelor europene împotriva Franței napoleoniene, s-a încheiat la 9 iunie 1815.

● În cadrul unor vaste acțiuni de „represalii" executate pe teritoriul „protectoratului Boemiei și Moraviei", la 10 iunie 1942 satul Lidice a fost rase de pe fața pămîntului de către hitleriști, iar locuitorii săi exterminați sau deportați.

● 10 iunie 1944 : trupele de ocupație germane nimicesc — într-o expediție similară celei de la Lidice — comuna franceză Oradour-sur-Glane, masacrînd întreaga populație.

● Marea Adunare Națională a votat, la 11 iunie 1948, legea naționalizării principalelor mijloace de producție.

● Acum 395 de ani — 14 iunie 1574 — a încetat din viață Ioan Vodă Viteazul, domnul Moldovei, „carile era de minte ascuțit, de cuvîntu gata și să vedîia că-i harnic, nu numai de domnie ce și altor țări să fie cap mai mare" (Grigore Ureche).

● 14 iunie 1800 : bătălia de la Marengo, la încheierea căreia francezii, condusi de Napoleon, obțin o mare victorie asupra austriecilor, reocupînd nordul Italiei și împunînd pacea de la Lunéville.

● La 15 iunie se împlinesc 80 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu.

● „Magna Charta Libertatum" — documentul semnat de regele Angliei Ioan fără Țară, ca urmare a revoltei baronilor, cavalerilor și orășenilor englezi — a fost adoptată în ziua de 15 iunie 1215. Ea îngrădea arbitrariul regal prin crearea unui consiliu baronal, se garantau privilegiile marilor feudali laici și ecleziastici, unele libertăți ale cavalerilor, precum și privilegiile comerciale ale Londrei și ale altor orașe engleze ; de asemenea, carta prevedea și satisfacerea unor revendicări ale țăranilor liberi.

● Orașul Copenhaga, capitala Danemarcei, a fost întemeiat la 15 iunie 1167.

● Academia Mihăileană de la Iași, institut de învățămînt secundar și superior, a fost înființată în anul 1835, la 16 iunie.

● Cel dintîi aeroplan românesc construit de inginerul Aurel Vlaicu și-a luat zborul în ziua de 17 iunie 1910.

● 17 iunie 1789 : izbucnește revoluția burgheză din Franța.

● Ștefan Plavăț, fruntas al mișcării muncitorești din România, a murit la 18 iunie 1944.

● S-a stins din viață, în ziua de 20 iunie 1933, Clara Zetkin, neînfricată luptătoare comunistă din Germania.

● Djakarta, capitala Indoneziei, a fost întemeiată la 22 iunie 1527.

● Vasile Pârvan, istoric și arheolog, a murit la 26 iunie 1927.

● 26 iunie 1945 : are loc la San Francisco semnarea Cartei Națiunilor Unite.

● Revolta marinarilor ruși de pe crucișătorul „Potemkin" a izbucnit la 27 iunie 1905.

● Acum o jumătate de veac — 28 iunie 1919 — se semna la Versailles tratatul de pace între puterile învingătoare în primul război mondial (Anglia, Franța, S.U.A., Italia, Japonia și alte 21 de state aliate, printre care și România), de o parte, și Germania învinsă, de altă parte.

● Guvernul suedez adoptă statutul Fundației Premiului Nobel în ziua de 29 iunie 1900.

● Iunie 1933 : crearea Comitetului Național Antifascist — inițiat de Partidul Comunist Român.

ANONIMUL BRÎNCOVENESC

GEORGE IVAȘCU

Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717 (cum a numit-o editorul C. Grecescu), opera „Anonimului brîncovenesc", reprezintă memoriile unui contemporan al lui Brîncoveanu care scrie *post hoc*, de la o anume distanță în raport cu faptele relatate, fără nici o urmă de adulație, deși cu căldura unui partizan al politicii brîncovenești și adversar al Cantacuzinilor, cărora le impută pe un ton violent pieirea înțeleptului domn.

„Noi cu toții pohtim să ne fii domn"

Opera *Anonimului brîncovenesc* — splendid anonimat ! — este cea mai sudată, mai armonică sub raportul compoziției dintre toate cronicile muntene. Deși mai puțin întinsă decît toate, nicăieri spiritul epocii brîncovenești nu s-a concretizat în cuvînt mai sugestiv decît în această prețioasă podoabă a literaturii române vechi. Ținuta proprie a încă necunoscutului autor se definește și mai pregnant în vecinătatea „primitivului" „Anonim cantacuzinesc", a genial-veninosului Radu Popescu. Limba este surprinzătoare, stilul aparține unui inovator [1]. „Brîncovenesc" este autorul nu numai prin simpatia arătată domnului, ci și prin faptul că, așa cum s-a petrecut în cronica lui Ureche, omul s-a transpus structural în epocă și în spiritul personajului de predilecție : el vede, cugetă politic, urăște ca Brîncoveanu, este un alter-ego literar al domnului, iar prin desăvîrșirea artistică pe un spațiu relativ restrîns, opera e un omolog al edificiilor sale. Așa cum ceilalți „anonimi" rezumaseră în însăși formația lor vremea de luptă și subiectivitate dezlănțuită care precedă urcarea pe tron a lui Brîncoveanu, cestălalt poartă în sine, în limbă și în stil, armonia proporțiilor, pitorescul și strălucirea calmă ale „stilului brîncovenesc". Brîncoveanu n-ar fi bănuit, fără îndoială, că adevărata oglindă de cristal pentru chipul său, ideal și real totodată, amestec de splendoare și urgie, de înțelepciune și vanitate, de uimitoare ridicare pe roata destinului și tragică prăbușire, așa cum îl va cerne vremea și îl vor reține generațiile viitoare, nu va fi *Cartea de poruncă*, ci amintirile acestui „Anonim". Portretul lui Brîncoveanu este demn de o pană clasică :

> *Și așa cu acestea să bucura în ospețe și în veselii, în nunte, și ale boierilor de pămînt și ale lui nunte, măritîndu-și fetile, însurîndu-și feciorii cei de vîrstă, că atîta era fericit, cît mi să pare că toate darurile norocului era asupra lui. Că mulți au noroc în lume, dar nu în toate, că unii au noroc de cinste, iar nu de feciori, și de bogăție, și de stat frumos și de altele, alții au noroc de feciori, iar nu de cinste, și de bogăție și de altele, și tot au și lipsă de unile, iar acest domn în toate au avut noroc, bogat, frumos la chip, la stat, vorba lui frumoasă, cu minte mare, rude multe, fii, fete din destul ; gineri, nurori așăjderea, cinste mare și în boieriea lui, și în domnia lui, ci au domnit nici o lipsă nu va fi avut. Și acest domn ar fi putut să zică cuvintele lui Solomon că orice i-au pohtit inima lui nu i-au lipsit.*

Admirabilă pregătire pentru momentul cînd, peste toate acestea, va cădea trăsnetul. O simplă nuanță de stil — întrebuința-

[1] Cf. Șerban Cioculescu, *Vorbirea directă și cea indirectă. Cronica anonimă brîncovenească* în *Varietăți critice*, E.P.L., 1966, p. 45 și urm.

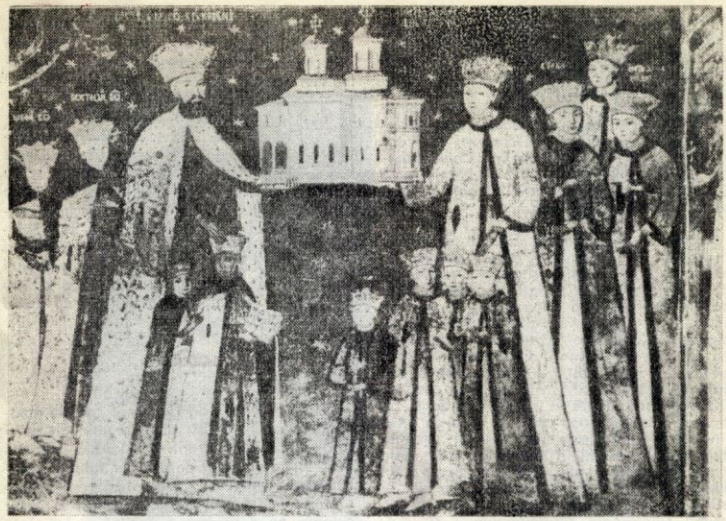

Constantin Brîncoveanu împreună cu familia, așa cum ni se păstrează la mănăstirea Hurez — ctitoria sa

rea formei de trecut — și peste imaginea fericirii însăși se întinde umbra tragică a destinului.

Din primul moment, cronica „Anonimului" proiectează asupra realității politice muntene și internaționale optica „brîncovenească". La moartea lui Șerban, boierii sînt unanimi în a-l alege nu pe nevîrstnicul fiu al celui răposat, ci pe logofătul Constantin, nepot al lui Matei Basarab, fiindcă au intuiția omului potrivit în împrejurări grele :

[...] ci toți cu un cuvînt au zis că Iordachie este mic și nu va putea chivernisi țara într-atîtea răzmirițe ce să află, oștiri nemții cu turcii, ci om de vîrstă să punem, care s-o poată păzi și a îndrepta pă noi și pă săraci [...] Și îndată ce sosi acolo ziseră cu toții : „Logofete, noi cu toții pohtim să ne fii domn".

El zise : „Dar ce aș vrea eu cu domniia, de vreme ce ca un domn sînt la casa mea ; nu-mi trebuiește să fiu". Iar ei ziseră : „Ne rugăm, nu lăsa țara să între alți oameni sau răi, sau nebuni să o strice, ci fii !"

Și-l luară de mîini și-l împingea de spate.

Cuvîntarea lui Brîncoveanu pune în lumină aceeași conjunctură, pe care el și partizanii lui o vedeau cu totul altfel decît Șerban Cantacuzino și — peste două decenii — Stolnicul Constantin :

Deci făcînd mîlcomire, era acolea și părintele patriiarhul Dionisie și vlădica. Începu să zică domnul: „Boieri dumneavoastră, bine știți toți că eu am fost la casa mea ca un domn, frăit-am cum am vrut, nimic lipsindu-mi, și domniia aceasta eu nu o pohtesc, ca să-mi înmulțesc grijile și nevoile, ci dumneavoastră m-ați pohtit și fără voia mea m-ați pus domn în vremi ca acestea turburate, încungiurați de oști de vrăjmași ; ci dar acum iar întreb : este-vă cu voia tuturor ?" Aciiași toți răspunseră : „Toți vom, toți pohtim".

Cronicarul și „partida" brîncovenească

Maniera în care este sugerat contrastul dintre temperamentul domnului nou și al celui vechi, ca și sarcasmul situației în sine, vădesc un instinct artistic neegalat de nici unul dintre cronicarii munteni și depășit numai de Neculce :

Șărban-vodă mortul zăcea ca un om den cei proști, numai cu muierea lui și cu fetele lui plîngînd și zicînd : pră-

datele de ele și de domnul său și de domnie ; că avusease nădejde să puie pă fiiu-său domn, dar n-au vrut Dumnezeu, și tiraniile tătîni-său, ce făcuse boierilor și săracilor țării și încă de la o vreme nici muierea lui, nici fetele lui nu ședea lîngă dînsul, că-și strîngea avuția și o ascundea, că-i era frică să nu-i ia avuția Constandinvodă ; iar bărbatul ei zăcea pe o masă stirvul, părăsit de toți pînă a doaă zi dimineața.

Toată țesătura narațiunii este dominată în continuare de aceeași optică politică ce sugerează dificultățile situației : prinderea Țării Românești în încleștarea dintre austriecii imperativi și otomanii încă în puterea de a-i face rău. Autorul se bucură de succesele „creștinilor", dar nu simpatizează cu nemții : dimpotrivă. El aprobă în totul atitudinea prudentă a lui Brîncoveanu atît față de austrieci cît și față de ruși, ceea ce înseamnă că exista o pătură întreagă de oameni care gîndeau astfel și care au găsit în Brîncoveanu expresia politicii socotite cea mai înțeleaptă în momentul acela. Este puțin probabil că discursul pus în gura lui Radu Popescu trimis la generalul Heisler în solie să fi fost rostit chiar așa, dar el exprimă chintesența raționamentelor ce prezidau comportarea lui Brîncoveanu.

Expresie ideologică a partidei „brîncovenești" și adversar violent al Stolnicului Cantacuzino și al fiului său Ștefan, care sînt prezentați în culori negre și zugrăviți ca asasinii morali ai lui Brîncoveanu, „Anonimul", fără a avea o concepție proprie asupra istoriei, are o foarte clară personalitate artistică în scrierea ei.

La prima vedere, cronicarii munteni par a avea un singur stil, spre deosebire de Moldova, unde Ureche, Miron Costin și Neculce ne apar puternic individualizați. Impresia decurge din faptul că ultimii sînt mai bine studiați sub acest aspect. Originalitatea „Anonimului Brîncovenesc" în raport cu ceilalți trei cronicari munteni cu care a fost contemporan este pregnantă. El este, dintre toți, cel mai „scriitor", arta narațiunii istorice fiind dusă la apogeu înainte ca Ion Neculce să se fi apucat a scrie cronica sa. În primul rînd, ne apare ca un maestru al schiței rapide, care din cîteva trăsături prinde un tablou complex și dinamic, știind să aleagă fără greș amănuntul semnificativ, cel ce definește un tip, o situație, o imagine. Iată pe Preda Proroceanu, o apariție de timpuri noi, „bonjurist" de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, care-și afirmă dorința de a evada prin occidentalism din lumea dominată de orientalismul otoman. El poartă ostentativ „chică nemțească" și cizme apusene, ceea ce este luat ca o dovadă concludentă a convingerilor politice, și-l duce la spînzurătoare.

Staicu, uneltitor împotriva lui Brîncoveanu, împreună cu austriecii, este încredințat spre judecare boierilor și mitropolitului, care-i comunică osînda printr-un gest :

> *[...] Însă de la al treilea divan, ce făcură boierii în vistierie fiind și vlădica Theodosie, s-au cunoscut sfîrșitul lor, că adusese vlădica pravila și au deschis la un loc și la un cap unde zicea : „Boieriul care va umbla împotriva domnului și a țării, să-l spînzure și să-i facă spînzurătorile mai nalte cu un cot decît ale altor oameni proști", și i-au dat lui Staico de au citit capul acela unde ș-au văzut osînda.*

Voluptatea narării

Darul evocării prin îngrămădirea de amănunte pitorești a fost de mult relevat, ca și arta dialogului, drept cele două *facultés maîtresses* ale cronicarului. El adună informații pe lîngă care ceilalți trecuseră indiferenți și umple cronica de episoade a căror culoare nu o va egala decît Neculce. Iată întoarcerea triumfală a sultanului Mustafa după înfrîngerea austriecilor :

> *[...] Și cu mare pompă au întrat și cu mare mîndrie, cu cîteva căpetenii nemțești, ce le-au prins în războiu și le-au luat du păn cetăți. I-au pus înainte pe căpetenii și cu steaguri iar nemțești în mînă, însă cu praporii în jos. Deaca au întrat în saraiuri cu halai mare, fiind mare bucurie la tot neamu mohametesc, zic că muma lui sultan Mustafa, muierea lui sultan Mehmet, de mare bucurie ce avea pentru izbînda ce au făcut fii-său împăratu, s-au mirat cu ce-l va dărui să fie de cinste împărătească și n-au găsit alt fără cît au fost pus de i-au făcut o za cu pietri de mult preț și cînd s-au împreunat i-o au dăruit, zicînd că i să cade să să îmbrace cu haină oștească de vreme ce Dumnezeu i-au dat noroc de biruință și l-au sărutat* [2].

Ca și Azarie și Neculce, „Anonimul brîncovenesc" are voluptatea narării și geniul inefabil al povestitorului, unite cu o curiozi-

(continuare în pagina 99)

[2] Citatele, după *Cronicari munteni*, II, ediție îngrijită de M. Gregorian, București, 1961, p. 336—337 ; 276 ; 277 ; 280 ; 300 ; 309—310.

Prinţul von Metternich — Winneburg — Ochsenhausen, duce al regatului Neapolelui, grande de Spania, ministru de externe şi cancelar al curţii şi statului austriac, cavaler al ordinelor Lîna de aur, Alexandru Nevski şi Sfînta Ana, Vulturul negru şi Vulturul roşu, purtător al Legiunii de onoare etc. etc., aşa cum l-a văzut contemporanul său, pictorul Thomas Lawrence.

METTERNICH

un om născut cu un secol prea tîrziu...

CONSTANTIN ANTIP

27 septembrie 1795... Clopotele vechii biserici din Austerlitz anunţau celebrarea în acea zi a şapte nunţi, dintre care şase vor rămîne consemnate doar în actele de stare civilă ale acestui modest sat morav; una însă va trece în paginile istoriei universale: căsătoria prinţesei austriece Eleonora von Kaunitz cu contele german Clement von Metternich. Nimeni nu bănuia atunci că nepoata celui mai mare diplomat austriac din secolul al XVIII-lea se însoţea cu cel mai mare diplomat austriac al secolului al

XIX-lea. Majoritatea istoricilor sînt de părere că această ceremonie oferea tînărului de 22 de ani nu numai bogăția și prestigiul ilustrei familii austriece, ci și grațiile curții imperiale de la Viena și o strălucitoare carieră. Acest vlăstar al unei vechi familii renane[1], devenind nepot prin alianță al prințului Wenceslas Anton Kaunitz, prelua și o tradiție politică, pe care avea să o continue în condițiile schimbate ale primei jumătăți a veacului care se apropia.

Pînă atunci, Clement Wenceslas Lothar[2], fiu al contelui Franz Georg Karl von Metteernich-Winneburg zu Belstein și al contesei Maria Beatrix Aloisia von Kagenegg, reprezentase „Ordinul nobililor catolici din Westfalia", în calitate de maestru de ceremonii la încoronarea, la Frankfurt, a împăratului Leopold II (1790) și a lui Franz II (1792), îndeplinise o slujbă la cancelaria tatălui său care era guvernator al Țărilor de Jos, făcuse o lungă călătorie în Anglia, unde cunoscuse pe Pitt, Fox, Burke, Sheridan, fiind primit chiar în societatea intimă a prințului de Wales (viitorul rege George IV).

Contemporan cu Revoluția franceză, tînărul aristocrat se va declara adversar hotărît al iacobinismului[3], afișîndu-și atitudinea într-o broșură publicată fără semnătură în 1794, la Bruxelles, în care considera că evenimentele din Franța atinseseră un asemenea grad, încît amenințau „cu ruina toate statele Europei". În 1797, ca delegat al nobilimii din Westfalia la Congresul de la Rastadt[4], avea să fie martorul unei crunte violări a dreptului internațional, reprezentanții Franței fiind uciși, sub ochii propriilor soții, de către husari austrieci.

Prezența sa la una sau alta din manifestările publice nu sînt, în acești ani, decît exerciții pregătitoare pentru intrarea în adevărata viață politică.

„Am venit pe lume ministru"

Avea numai 28 de ani cînd Franz II i-a încredințat postul de ministru plenipotențiar la Dresda, în Saxonia. „Maiestatea voastră — răspunde Metternich — dorește să mă lansez într-un domeniu care cred că nu-mi este propriu..." Această declarație va fi dezmințită chiar în același an, 1801, de perspicacitatea cu care, după încheierea tratatului austro-francez de la Lunéville[5], va intui că „puternica creație a lui Carol cel Mare", Sfîntul Imperiu Roman de Națiune Germană, se afla în pragul inevitabilei prăbușiri.

Dar Dresda nu era o capitală diplomatică, ci pur și simplu un punct de observație, de unde, după doi ani, proaspătul ministru plenipotențiar va trece la Berlin — „cartierul general al unei vaste tabere întărite", după cum va caracteriza el capitala prusacă, într-o scrisoare din septembrie 1804 adresată contelui Colloredo. Pentru salvarea Austriei, Metternich considera absolut necesare asigurarea liniștii în interior și stabilirea unor relații noi în exterior. „Aveam ca sarcină — afirmă el despre misiunea sa la Berlin — să conving Prusia să se alieze cu curțile de la Viena și St. Petersburg", care, împreună cu Anglia, ar fi putut să împiedice expansiunea lui Napoleon și să restabilească echilibrul european. Perseverînd în această idee, Metternich va recolta primul său succes diplomatic: încheierea, la începutul lui noiembrie 1805, a convenției de la Potsdam, care alia Rusia, Prusia și Austria. Alianță fără viitor, pentru că exact după o lună, bătălia de la Austerlitz va schimba din nou înfățișarea Europei. În seara zilei de 2 decembrie, Napoleon se instala în castelul unde, cu un deceniu în urmă, se oficiase nunta soților Metternich. Aici, după informația furnizată de Talleyrand, „în însăși camera prințului Kaunitz soseau în fiecare moment steaguri austriece, steaguri rusești, mesaje de la arhiduci, mesaje de la împăratul Austriei, prizonieri purtînd numele tuturor marilor familii ale imperiului".

După această memorabilă bătălie, pretinzînd monarhiei habsburgice să fie reprezentată la Paris de „un membru al familiei cu adevărat austriece Kaunitz", Napoleon va primi la Saint Cloud, la 3 august 1806, pe noul ambasador al celui pe care-l numea „acest schelet de Franz"[6]. Remarcînd cu un alt prilej că Metternich era prea tînăr pentru a reprezenta cea mai bătrînă monarhie din Europa, acesta va răspunde arbitrului lumii: „Sire, am vîrsta pe care maiestatea voastră o avea la Austerlitz!".

Tînărul ministru, care fusese de-a dreptul tulburat și copleșit de geniul omului seco-

[1] Familia Metternich își avea originile în trecutul medieval. Într-o zi, regelui german Henric I Păsărarul (919—936) i se raportase că un cavaler din suita sa, Metter, era gata să trădeze. „N-am să cred una ca asta niciodată — exclamă suveranul; Metter nicht! (Metter-nu)".

[2] Metternich a urmat cursurile Universității din Strassbourg, unde a audiat, printre altele, prelegerile profesorului Koch, cunoscut educator de diplomați, căruia i-a fost student și Talleyrand, apoi a continuat la Universitatea din Mainz.

[3] La aceasta îl îndemnau și temeinice motive de ordin personal, deoarece, ca urmare a revoluției, familia Metternich fusese deposedată de domeniile pe care le stăpînea în stînga Rinului.

[4] Consacrat discuției reglementărilor teritoriale referitoare la imperiul german.

[5] Acest tratat confirma pacea de la Campo-Formio din 1797, prin care Austria renunțase la Belgia, în schimbul Veneției, pace în care diplomația habsburgică se întilnea cu una din trăsăturile diplomației napoleoniene, pe care Bonaparte o exprima în teribila apostrofă adresată împuterniciților Vienei, Cobenzl: „Imperirii dumneavoastră este o tîrfă bătrînă, care s-a obișnuit ca toți s-o violeze... Dv. uitați că duceți cu mine tratative, fiind înconjurat de grenadierii mei".

[6] Reamintim că, drept urmare a schimbărilor operate pe harta Germaniei prin crearea Confederației Rinului, în 1806 „Sfîntul Imperiu Roman de Națiune Germană" înceta să mai existe, iar Franz II a depus coroana electivă a acestui imperiu, proclamîndu-se împărat ereditar al Austriei sub numele de Franz I.

lului, va discerne cu rapiditate în personalitatea lui Napoleon „toate defectele care vor sfîrşi prin a-l duce la pierzare". Înţelegînd că împăratul Franţei nu avea de gînd să trateze Austria altfel decît statele vasale, Metternich consilia permanent cabinetul vienez să dea dovadă de răbdare, la nevoie să plece capul, dar să se pregătească în secret pentru momentul catastrofei sistemului politic napoleonian. În timpul cînd armatele franceze se băteau în războiul cu Spania (1808), Metternich scria la Viena : „Napoleon se gîndeşte la distrugerea noastră ; el meditează la aceasta pentru că existenţa noastră, atît în ceea ce priveşte principiile, cît şi întinderea teritoriului, este incompatibilă cu o supremaţie mondială... Napoleon va porni război contra Austriei înainte de a fi supus Spania ? Nu... Dar problemele Spaniei nu ne vor dispensa de a lupta pentru existenţa noastră". În aceste circumstanţe, Metternich considera drept principalul său scop de a întîrzia cît mai mult momentul confruntării armate franco-austriece.

Dînd curs sfaturilor ambasadorului său de la Paris, guvernul austriac îşi pregătea armata. În primăvara lui 1809, regimentele, primindu-şi din mîna împărătesei Maria Ludovica drapelele de luptă, defilau pe străzile Vienei ; 300 000 de soldaţi se îndreptau spre frontiere. Desigur, lucrurile nu-i rămîn necunoscute corsicanului. „Împăratul Austriei — scrie el fratelui său Jérôme —, va înceta în decurs de două luni să mai domnească..." Situaţia lui Metternich devine din ce în ce mai delicată. Napoleon, care altădată îl asigurase de stima sa, îl priveşte cu răceală şi indiferenţă : „Cum se mai simte doamna Metternich ?"

O ultimă încercare de a preîntîmpina ciocnirea dintre Paris şi Viena este întreprinsă de cabinetul din St. Petersburg. În acel moment, ţarul Alexandru I privea situaţia internaţională, raporturile cu celelalte state, prin prisma prieteniei şi alianţei cu Napoleon, consfinţită prin Tratatul de la Tilsitt (1807) şi Convenţia de la Erfurt (12 octombrie 1808). În acelaşi timp, dorea ca în rîndul marilor puteri Austria să-şi menţină un loc onorabil, considerînd-o ca un veritabil meterez pentru securitatea însăşi a imperiului rus. „Austria... — spunea în acea perioadă prinţul Alexandr Kurakin, consilier privat de primul rang al ţarului, ambasador extraordinar şi plenipotenţiar la Viena — este pentru noi un dig util şi necesar..." Iar contele Stadion, ministrul de externe austriac, afirma : „...Interesul Rusiei este legat de conservarea noastră. Dacă noi cădem, nici ea nu va putea rezista". Convorbirile dintre Metternich, Champagny, ministrul de externe francez, şi Rumianţev, ministrul

Friederich Wilhelm III, regele Prusiei, Franz I, împăratul Austriei, Alexandru I, ţarul Rusiei, călări pe cai, dar şi pe situaţie, observînd, la 18 octombrie 1813, desfăşurarea bătăliei de la Leipzig, care va aduce încă o înfrîngere lui Napoleon, iar lui Metternich o nouă victorie : titlul de prinţ ereditar al Austriei (Din Illustrierte Zeitung, *16/1913)*

de externe rus, n-au dus însă la un rezultat pozitiv.

La mijlocul lunii aprilie, telegraful optic semnala lui Napoleon că armatele austriece erau pe picior de război. În marele salon al palatului Tuileries, Napoleon îl înștiințează scurt pe Metternich că a hotărît să înainteze spre Viena prin Ratisbona și München. Reținut ca ostatic pentru că guvernul austriac internase doi membri ai ambasadei franceze din Ungaria, Metternich va fi eliberat în iulie și schimbat, la Komarno, cu diplomații francezi, în timp util pentru ca alături de împăratul Franz să asiste la dezastrul armatei austriece din 6 iulie de la Wagram, una din victoriile de apogeu ale Marii Armate a micului caporal.

Și în timp ce trupele habsburgice se retrag în derută, Franz I îl cheamă pe Metternich și-i spune: „Contele Stadion și-a înaintat demisia; vă încredințez ministerul afacerilor externe".

Tu felix Austria nube

La vîrsta de 36 de ani, pe umerii lui Metternich era transferată sarcina de a salva monarhia habsburgică de la ruină, de a ridica Austria din starea unei puteri de mîna a doua la care fusese coborîtă prin pacea de la Schönbrunn (octombrie 1809) și a o repune pe primul plan al eșichierului politic european. În acest scop, dominînd voința lui Franz I — acest veșnic învins, care cu fiecare război pierdea o provincie, un ducat sau un regat —, Metternich inaugura o politică externă care urmărea să cîștige simpatia lui Napoleon, fostul inamic, și să submineze legăturile dintre Franța și Rusia, consimțind la unele concesii, dar avînd grijă să-și păstreze libertatea de acțiune.

Pe acest fundal, se înscrie acțiunea de revitalizare a devizei seculare a Casei de Habsburg: *Bella gerant alii, tu felix Austria nube* (Lasă pe alții să poarte războaie, tu, fericită Austrie, leagă căsătorii). Noul ministru de externe a fost partizanul declarat al căsătoriei Mariei Luiza cu Napoleon, eforturile sale în această direcție întîlnindu-se cu dorința împăratului francez. Prezența unei arhiducese austriece pe tronul Franței reprezenta pentru Metternich o posibilitate de a diminua apetitul tiranic al lui Napoleon, iar pentru acesta din urmă calea de a se alinia suveranilor legitimi și a asigura, prin urmașii pe care sconta, domnia ereditară a dinastiei pe care o fondase. Napoleon, se notează în multe cărți de istorie, surîdea la gîndul că, astfel, Ludovic al XVI-lea îi va deveni moș, iar Ludovic al XIV-lea strămoș![7]

Acest proiect întîmpina opoziții atît în societatea vieneză cît și în cea pariziană. Emigrația franceză, ducii și prințișorii de diferite naționalități îndepărtați de pe posesiunile lor, marii feudali austrieci complotau în jurul Hofburgului. Erau indignați numai la gîndul că o prințesă în vinele căreia curgea sîngele lui Rudolf de Habsburg, Carol Quintul, Filip al II-lea, Maria Tereza, putea fi „aruncată" în bivuacul unui ofițer francez, în patul unui „iacobin încoronat", al unui scelerat care a avut nerușinarea să se ridice împotriva monarhilor de drept divin și însăși a papei! La Paris, Murat, Cambacérès și alții nu vedeau cu ochi buni o alianță matrimonială cu Austria.

Dar, în februarie 1810, Franz I, asistat de Metternich, îi va vorbi, patern dar autoritar, fiicei sale: „Napoleon îți cere mîna, trebuie să spui da!" „Cu învoirea tatălui meu, îmi dau consimțămîntul la căsătoria cu împăratul Napoleon" — va declara ea, în primele zile ale lunii martie, lui Berthier, prinț de Wagram, trimisul suveranului Franței.

La 13 martie, un impunător cortegiu format din 83 de trăsuri părăsea Viena cu destinația Paris. Peste două săptămîni, la 27 martie, ora 10 seara, la Compiègne, Napoleon își întîmpina soția:

— Care sînt dispozițiile primite de la părintele vostru?

— De a fi cu totul a voastră și a vă da ascultare în toate!

La 2 aprilie, la Notre Dame, „strălucitoarea mezalianță" dintre Maria-Luiza-Leopoldina-Carolina-Lucia de Habsburg și Napoleon Bonaparte era consacrată[8].

Prezentîndu-se la 4 aprilie la Tuileries, Metternich putea să se declare mulțumit. Pînă în octombrie, cît va zăbovi în Franța, diplomatul austriac va folosi timpul nu nu-

---

[7] Și o asemenea nuanță de gîndire era de natură să alunge din rîndul capetelor încoronate ale celorlalte state, coșmarul produs de amenințarea proferată într-o zi de Napoleon că, înaintea morții lui, propria sa dinastie va fi cea mai veche din Europa.

[8] Maria Luiza, fiica a lui Franz I și a celei de-a doua soții a acestuia — Maria Tereza de Bourbon-Sicilia, avea 18 ani cînd s-a căsătorit, iar Napoleon — 41. Henri Robert notează că nu se deosebea, ca inteligență, de ceilalți prinți din familia sa. Vorbea curent, în afară de limba germană, engleza, franceza, italiana, spaniola, stăpînea satisfăcător latina, rupea chiar cîteva cuvinte turcești. Parizienii priveau circumspect pe această fetișcană, cu părul blond, mîinile mici și roșii și cu buza de jos atîrnînd (veritabil semn ereditar al habsburgilor). În primii ani ai căsătoriei a nutrit atașament față de Napoleon. Cînd acesta va fi obligat să abdice în 1814, ea, în calitate de regentă, va semna o proclamație, în care spunea: „Ascultați glasul unei prințese care își face suprema glorie din a fi franceză!" Peste un an numai, cînd i se va aduce la cunoștință că soțul ei era dus în captivitate pe insula Sf. Elena, nu va găsi altceva de spus decît: „Aș dori să fac o plimbare călare; credeți că va fi timp frumos astăzi?"

„Bătălia de la Austerlitz — spunea Napoleon — este cea mai frumoasă dintre toate cele pe care le-am purtat". La 2 decembrie 1805, Napoleon își sărbătorea împlinirea unui an de la încoronare, conducînd personal bătălia de la Austerlitz, una din cele mai grandioase din istoria universală

mai pentru a introduce pe noua împărăteasă în atmosfera pariziană, ci și pentru a prospecta cercurile politice și opinia publică franceză și a evalua perspectivele deschise de evenimentul consumat. La 28 iulie, el era în măsură să comunice împăratului Franz: „Avantajul cel mai însemnat pe care noi am fi în drept să-l scontăm din căsătoria unei fiice a maiestății voastre cu împăratul francezilor este de a fi schimbat situația noastră disperată, completa noastră dezorganizare internă și externă, într-o situație de liniște. În această conjunctură, toate eforturile guvernului trebuie să tindă spre a repune în ordine și a restabili forțele noastre tare slăbite în urma ultimului tratat de pace și astfel, să regrupăm aceste forțe pentru toate eventualitățile de viitor. Ne-am înșela mult dacă am căuta să prevedem în ce va consta acest viitor, bazîndu-ne numai pe primii ani ai domniei împăratului francezilor. În căsătoria acestuia cu o arhiducesă se află, pentru Austria, o garanție pe care nici un alt eveniment nu ar fi putut-o înlocui. Totodată, nu ne-am înșela mai puțin atribuind acestei alianțe, atît de folositoare, o influență capabilă să se extindă pe toate planurile asupra lui Napoleon sau de a modifica în întregime vederile acestui prinț.

Aspirația la dominația mondială face parte din însăși firea lui Napoleon; ea poate fi frînată; dar niciodată nu va putea fi stinsă. Fără această alianță, monarhia austriacă ar fi poate, la această oră, ruinată. Ceea ce nu este mai puțin adevărat, cu toată această căsătorie, este că pot surveni împrejurări în care noi va trebui să facem apel la toate puterile noastre pentru a preveni aservirea și a rezista jugului". În același timp, de la Talleyrand va lua cunoștință de contradicțiile care subminau alianța franco-rusă, putînd să anunțe monarhului de la Schönbrunn că „războiul va izbucni în nord, la începutul anului 1812".

„Sînteți pierdut, Sire!"

Cînd campania împotriva Rusiei a fost declanșată, succesele inițiale ale Marii Armate alimentau poziția francofilă a lui Metternich. Dar cu toate că trupele austriece erau angajate alături de cele franceze, Metternich s-a străduit ca raporturile dintre Viena și St. Petersburg să nu sufere o completă deteriorare; nici un moment relațiile diplomatice dintre cele două imperii vecine n-au fost întrerupte[9]. Era în aceasta o manifestare a spiritului de prevedere al ministrului austriac, care înțelegea să-și asigure un spațiu de manevră pentru acțiuni ulterioare.

[9] Țarul Alexandru a propus ambasadorului austriac, contele de Saint Julien, să rămînă la post; ambasadorul rus, contele Stackelberg, s-a retras de la Viena la Gratz, unde a avut mai multe întrevederi cu oficialități austriece, inclusiv cu Metternich.

Catastrofa lui Napoleon de la Moscova și de pe Berezina, precum și faptul că țarul Alexandru înțelegea că Rusia singură nu poate continua războiul peste Vistula fără o alianță cu Austria și Prusia și fără subsidiile Angliei, au constituit terenul pe care și-a întemeiat Metternich politica de transformare a Austriei într-un factor mediator între Rusia și Franța. În nota din 2 aprilie 1813 către ambasadorul Prusiei, sub liniind că nici vorbă nu poate fi de o denunțare a alianței curților de la Viena și Paris, Metternich, în numele lui Franz I, scrie : „Maiestatea Sa Imperială nu ezită să asigure pe Maiestatea Sa Împăratul tuturor Rusiilor că va intensifica acțiunea sa de mediere și, dacă Franța nu va consimți la un aranjament bazat pe principiile pe care Maiestatea Sa Imperială le crede necesare pentru existența imperiului său și bunăstarea Europei, ea va întrebuința forțele pe care providența i le-a încredințat pentru a coopera în cel mai perfect acord cu puterile aliate la stabilirea unei astfel de ordini a lucrurilor". Așadar, înainte de a se disocia de Franța și a se alia cu Rusia, Metternich considera că trebuiau epuizate toate formulele spre a se ajunge la o mediere și, prin aceasta, la conciliere și restabilirea a ceea ce numea el „echilibrul european".

Problema avea să constituie și conținutul principal al dramaticei întrevederi dintre Napoleon și Metternich, din 26 iunie 1813, din palatul Marcolini de la Dresda. Relatînd-o în memoriile sale, Metternich scrie : „Napoleon mă aștepta, în picioare, în mijlocul cabinetului său, cu sabia la șold și cascheta sub braț. El se îndreptă spre mine și cu un calm afectat îmi ceru vești despre sănătatea împăratului. Deodată trăsăturile sale se întunecară și, postîndu-se în fața mea, îmi vorbi în acești termeni : „Așadar, voiți război ; ei bine, îl veți avea. Am nimicit armata prusiană la Lutzen ; am bătut pe rușii la Bautzen ; voiți să vă vină și vouă rîndul. Vă dau întîlnire la Viena...". „Pacea și războiul — i-am răspuns eu — sînt în mîinile Maiestății Voastre. Soarta Europei, viitorul ei și al dumneavoastră, toate acestea depind numai de dumneavoastră. Astăzi încă mai puteți încheia pacea ; mîine va fi prea tîrziu..." Discuția continuă pe acest ton timp de opt ore. Și în vreme ce întunericul nopții învăluise încăperea, fără ca cineva din afară să îndrăznească să aducă vreo lumînare, Napoleon, punînd mîna pe mînerul ușii, spuse : „Știți ce se va întîmpla ? Nu-mi veți declara război". La care Metternich, ieșind, răspunse : „Sînteți pierdut, Sire ! Presimțeam aceasta, venind aici ; acum am certitudinea".

Întrevederea de la palatul Marcolini, consemnează C. de Grünwald în „La vie de Metternich", l-a convins pe Metternich că iluziile napoleoniene nu puteau fi spulberate decît prin forța armelor. La 11 august, după ce la Praga Napoleon respinsese propunerile ultimative ale inamicilor săi, Austria declară război aliatului ei de pînă atunci. Un feldmareșal austriac, prințul de Schwartzenberg, fost ambasador la Paris, fu numit generalisimul coaliției antifranceze. În iarna anului 1814, Napoleon este constrîns să lupte pe solul francez [10]. Metternich, a cărui personalitate influențează întreaga politică a coaliției, mai face o ultimă încercare de a salva tronul lui Napoleon [11]. „Dacă pacea nu se încheie în acest moment — îi scrie el la 8 martie, lui Coulaincourt —, o altă ocazie nu se va mai prezenta..." Refuzul acestui apel îl determină pe Metternich să se asocieze la ideea restaurării Burbonilor, exclusă pînă atunci din calculele sale. „Evenimentele al căror curs nu poate fi oprit, trebuie dirijate" — declară el — și își pune semnătura pe Tratatul de pace de la Paris, din 30 mai, a cărui victimă este Franța și principală beneficiară — Austria. Într-un timp record, Napoleon va fi deposedat de tot ceea ce constituise rațiunea existenței sale : tronul Franței este cedat de aliați lui Ludovic al XVIII-lea ; regele Romei, marea lui nădejde, este transformat de Franz I în duce de Reichstadt ; Metternich împiedică pe împărăteasa Maria Luiza să-și urmeze soțul pe insula Elba și o aruncă în brațele generalului conte Neipperg, din rațiuni de stat.

Întors, la 18 iulie, în capitala imperiului habsburgic, unde va fi primit triumfal, în acordurile uverturii Prometeu de Beethoven, prințul Metternich se dedică pregătirilor Congresului de la Viena, ale cărui lucrări au fost deschise la 3 noiembrie 1814.

În fruntea cadrului la Congresul dansant

Ca președinte recunoscut de plenipotențiarii prezenți la congres, cît și ca maestru de ceremonii al împăratului Franz I, timp de opt luni de zile, Metternich a acționat deopotrivă pe căile diplomației politice cît

[10] Într-o atare situație, pe care nu și-o imaginase vreodată, Napoleon, cerînd mareșalilor și generalilor săi „să-și încalțe din nou cizmele de la 1793", a lansat, la 18 ianuarie 1814, o proclamație prin care chema pe toți francezii între 16 și 60 de ani să ia armele : fiecărei comune i se ordona să-și constituie cîte un detașament de 125—150 de oameni înarmați și gata de luptă ; întregii națiuni i se interzicea să dea vreun sprijin material sau să facă vreun serviciu oarecare armatelor invadatoare. „Hai să mergem să-l batem pe bunicul Franz" — exclama și fiul lui Napoleon, în vîrstă de trei ani. Evenimentele au luat o asemenea întorsătură încît la 6 aprilie Napoleon a fost obligat să abdice ; la 31 mai, țarul Rusiei și regele Prusiei își făceau intrarea în Paris.

[11] Indiferent de tot ceea ce s-a întîmplat în 1814—1815, Metternich a păstrat permanent în forul său interior stimă și afecțiune față de Napoleon. După 10 ani de la evenimentele creionate mai sus, la 15 august 1824, Metternich scria : „Astăzi este ziua marelui exilat ; dacă ar fi încă pe tron și dacă ar fi numai el pe lume, eu aș fi extrem de fericit".

și ale celei galante.[12] Desfășurarea lucrărilor a fost conformă concepției lui, după care rezolvarea tuturor problemelor esențiale revenea marilor puteri; pe drept cuvînt s-a putut afirma că Congresul de la Viena s-a rezumat la activitatea așa-numitului comitet al celor patru (Austria, Rusia, Anglia, Prusia), devenit apoi al celor cinci (prin includerea Franței). În acest for restrîns, s-au produs controversele fundamentale, duelul principal desfășurîndu-se între țarul Alexandru I și Metternich. Confruntarea dintre aceste două personalități a reprezentat, după cum subliniază Gentz, unul din cei mai apropiați colaboratori ai ministrului austriac, „cheia celei mai însemnate părți a evenimentelor congresului". Compromisul la care au ajuns Alexandru I și Metternich (primul sprijinindu-se pe Frederic Wilhelm III, regele Prusiei, iar al doilea avînd ca prieten pe Castlereagh, reprezentantul Angliei, și ca partener pe Talleyrand, plenipotențiarul Franței) și-a pus amprenta pe actul final al congresului, încheiat la 8 iunie 1815. De fapt, numai ceremonia semnării acestui document a întrunit la un loc cele cîteva sute de plenipotențiari aflați în capitala Austriei. „Dacă marea majoritate a acestor plenipotențiari n-ar fi venit de loc la Viena, apreciază justificat istoricul englez C. K. Webster, aceasta n-ar fi schimbat o virgulă în termenii actului final elaborat aici".

Neintenționînd să întreprindem o analiză a Congresului de la Viena, vom menționa că în cadrul lui, pe lîngă reglementarea pretențiilor teritoriale ale învingătorilor lui Napoleon și a măsurilor menite să împiedice reinstaurarea bonapartismului în Franța, a fost consacrată ideea lui Metternich privind „echilibrul european". Acest concept viza stabilirea unui asemenea raport între marile puteri, încît să se asigure balanța dintre ele și dictatul voinței lor în lume, ignorîndu-se părerea celorlalte state și încălcîndu-se interesele și aspirațiile legitime ale popoarelor. Întemeindu-se pe politica reacționară de consolidare a rînduielilor feudale și de înăbușire a mișcărilor revoluționare, sistemul metternichian al echilibrului european, instituționalizat și prin crearea Sfintei Alianțe, în toamna lui 1815, reprezenta o negare a dreptului și o afirmare a principiului forței.

„O stîncă a ordinii..."

Promovîndu-și sistemul, de pe pozițiile încremenite ale seniorului vechiului regim, Metternich i-a fixat ca stîlpi de susținere: pe plan intern — monarhia ereditară, iar pe plan extern — uniunea monarhilor.

Garanția echilibrului interior al statului — socotea el — o constituia existența unei stricte ierarhii feudale, avînd ca instanță supremă autoritatea unei singure persoane — monarhul. „Politica Maiestății Sale Imperiale — îi scria prințului Esterhazy — are întreaga valoare a unei religii". Despărțit de frămîntările populare prin platoșa unei puternice aristocrații, monarhul trebuia să-și impună voința supușilor săi printr-o administrație de o rigoare neiertătoare. Metternich era partizanul și prizonierul concepției Casei de Habsburg, după care poporul există pentru stat și nu statul pentru popor. O poliție inflexibilă, un vast aparat birocratic, un cler reprezentînd statul în sînul bisericii și nu invers — iată instrumentele prin care se materializa această concepție.

Referindu-se la rolul lui Metternich, F. Engels arată că, sprijinindu-se „pe marea aristocrație feudală și financiară, precum și pe birocrație și armată, el a realizat, într-o măsură mult mai mare decît rivalii săi, idealul monarhiei absolute".

Disprețuind burghezia și urînd proletariatul în formare, suspectînd intelectualitatea, curtea și aristocrația din Viena condamnau ca periculoase orice tendințe de progres social și politic. Împăratul Franz I avertiza: „...N-am nevoie de savanți; vreau oameni care execută ceea ce le ordon". Și cu toate că liberalismul epocii era anemic ca o plantă de seră, iar ideile radicale, socialist utopice erau și ele firave, o cenzură severă reprima fără cruțare li-

[12] De-a lungul vieții, Metternich a folosit cancelariile, saloanele și chiar alcovurile în scopurile sale politice. Unul din colaboratorii săi, Ficquelmont, mărturisește că „voia să stăpînească, să dirijeze și să prevadă totul". Pentru a fi la curent cu tot ceea ce se întîmplă pe continent, se servea de un vast sistem de informare — agenți trimiși sau recrutați din cele mai variate cercuri, inclusiv sferele înalte ale diferitelor țări, cunoașterea secretului cifrurilor străine, violarea corespondenței marilor personalități europene care trecea prin imperiul habsburgic ș.a. Chiar unele dintre amantele sale (printre care s-au numărat nume cu rezonanță în epocă: prințesa prusiană Wilhelmina, ducesă de Sagan, Carolina — soția lui Murat, regele Neapolelui, ducesa d'Abrantès — soția generalului francez Junot, Ecaterina — soția celebrului general rus Bagration, prințesa Lieven — soția ambasadorului lui Alexandru I la Londra, pentru a cita doar cîteva) au fost folosite ca informatoare. Prin Carolina Murat, sora lui Napoleon, de pildă, Metternich afla multe din cele mai intime probleme ale curții de la Paris.

„Primind pe ambasadorii străini, scrie C. de Grünwald, el cunoștea de regulă anticipat instrucțiunile ce le fuseseră încredințate, precum și motivele vizitei. Se amuza să observe felul în care aceștia le aduceau la îndeplinire. Nimic din ceea ce se urzea între Roma și Berlin, Constantinopol și Paris, Torino și St. Petersburg Neapole și Londra nu-i era necunoscut. În unele ocazii, e drept foarte rare, el îşi permitea să arate interlocutorilor copilie scrisorilor interceptate..." În același timp, Metternich era interesat ca stările de lucruri din imperiul habsburgic să fie cunoscute de cabinetele celorlalte state prin optica sa. Cei mai mulți diplomați acreditați la Viena îşi întocmeau raporturile sub dicteul ministrului austriac. Contele Stackelberg, ambasadorul rus, informa Petersburgul, în 1816, că „prințul Metternich și-a demonstrat arta de a transforma corpul diplomatic din Viena într-un adevărat serai al său".

bertatea cuvîntului și a presei. E de-a dreptul de mirare cum un om cultivat ca Metternich putea să afirme cu seninătate că dreptul de a gîndi nu implică și „dreptul de a multiplica produsele gîndirii".

În domeniul extern, Metternich considera că sistemul echilibrului european constituia „sufletul lumii politice".

Cancelarul milita cu înverșunare pentru primatul Austriei în politica mondială. Diplomatul Pozzo di Borgo, sesiza în 1818 just că Austria, ca putere germanică, căuta să-și asigure avantajele pe care le avusese odinioară ca purtătoare a coroanei Sfîntului Imperiu Roman de Națiune Germană ; iar ca putere europeană, dorea să fie centrul sistemului general al planetei în jurul căreia să graviteze celelalte puteri, ca niște sateliți. Așa se explică acțiunea perseverentă și constantă a lui Metternich pentru îngrădirea veleităților Prusiei de a ocupa locul de vioara întîia în Confederația Germană, pentru ținerea în minoritate a Franței, neutralizarea Angliei și îndeosebi stăvilirea influenței crescinde a Rusiei pe continentul nostru.

Dar totodată Austria vedea în Sfînta Alianță o garanție pentru propria sa securitate și mai ales instrumentul de reprimare a mișcărilor revoluționare. „Uniunea între monarhi — afirma Metternich — este fundamentul politicii care trebuie urmată, pentru a salva astăzi societatea de ruina totală". El preconiza ca natural și sacru dreptul de intervenție în treburile altor state pentru a sugruma mișcările revoluționare. Așa cum subliniază unul dintre biografii săi, pentru Metternich nu exista erezie mai mare decît dreptul popoarelor de a dispune de el însele. Acreditînd ideea că Europa este „foarte bolnavă", avînd nevoie de un tratament serios, el a făcut totul pentru ca principiul intervenției să fie acceptat de suveranii marilor puteri. În fața revoluțiilor din Neapole, Grecia, Spania, congresele Sfintei Alianțe de la Troppau (1820), Laybach (1821), Verona (1822) au proclamat dreptul de intervenție în afacerile interne ale țărilor cuprinse de flacăra revoluționară. Revoluțiile din 1830 din Franța și Polonia au generat o recrudescență a politicii reacționare a Sfintei Alianțe.

Favorizat de forța claselor dominante ale marilor puteri și de slăbiciunile mișcărilor revoluționare ale burgheziei, sistemul lui Metternich a beneficiat de o relativă stabilitate timp de cîteva decenii. Dezvoltarea capitalismului, accentuarea contradicțiilor dintre marile puteri, creșterea luptei claselor în ascensiune, mișcarea pentru unitatea națională au dat lovituri după lovituri acestui sistem, determinînd în ultimă instanță destrămarea lui.

Nepăsător față de convulsiunile sociale și politice ale maselor, Metternich s-a opus cu înverșunare mersului ireversibil al istoriei, înscriindu-se în galeria marilor figuri ale reacțiunii europene din secolul al XIX-lea.

Intrat în viața politică în anii Marii Revoluții Franceze, Metternich avea să-și încheie cariera de om de stat tot în timpul unei revoluții, aceea din 1848. Cînd de Fonton, însărcinatul cu afaceri al Rusiei, îi comunica vestea că regele Franței, Ludovic Filip, a abdicat, prințul Metternich a lăsat să-i scape exclamația : „Ei bine, scumpul meu, totul s-a sfîrșit !" La 13 martie, febra revoluționară cuprinde Viena. La palatul imperial Metternich obține proclamarea stării de asediu și prințul Windischgraetz se grăbește să-și schimbe costumul civil cu uniforma de general. Dar în tumultul crescînd, al străzii, se aude tot mai des : „Jos Metternich !" Arhiducele Ludovic găsește o soluție : îi cere să demisioneze. Omul care timp de 40 de ani se considerase „o stîncă a ordinii" de care se sfărîmaseră valurile revoluțiilor, își punea pentru ultima dată semnătura de cancelar al Austriei pe scrisoarea de demisie prezentată împăratului Ferdinand : „Cea mai invincibilă dintre forțe, aceea a faptelor, a pus capăt lungii mele vieți politice..." Și părăsi Hofburgul, iar în cîteva zile și Viena, pentru a se reîntoarce numai după trei ani de exil.

Unsprezece ani va supraviețui morții sale politice. Dar și înainte de a închide ochii, în iunie 1859, îi mai spunea încă, unuia dintre ultimii lui vizitatori, baronul von Hubner : „Am fost o stîncă a ordinii... o stîncă a ordinii !"

FIȘIER BIBLIOGRAFIC : Metternich : Mémoires, documents et écrits divers... ; **Talleyrand :** Mémoires ; **F. Martens :** Recueil des Traités et Conventions conclus par la Russie avec les Puissances étrangères — Traités avec l'Autriche, tome III (1808—1815), tome IV (1815—1849) ; **Constantin de Grünwald :** La vie de Metternich ; **Maurice Paléologue :** Talleyrand, Metternich, Châteaubriand ; **Henry Wickham Steed :** La Monarchie des Habsbourgs ; **Henry Houssaye :** 1815 ; **V. P. Potemkin și alții :** Istoria diplomației, vol. I ; **E. Tarlé :** Napoleon ; **Henri Robert :** L'impératrice Marie-Louise ; Metternich (**Bolșaia Sovietskaia Ențiklopedia**). Prințul Clement Wenceslaw Lothar von Metternich-Winneburg (**Encyclopaedia Britannica**).

Proiecte militare ale Reichului de ocupare totală a României

Eşecul tentativei hitleriste

D. TUŢU

Criza politică a regimului dictaturii militare fasciste, refuzul numeroaselor unităţi româneşti de a se supune ordinelor comandamentelor germane, rezistenţa antifascistă care se dezvolta în ţară, precum şi înfrîngerile suferite pe front de armatele hitleriste în toamna anului 1942 şi iarna anului 1943, au determinat comandamentul Wehrmachtului să se gîndească la ocuparea României. În ciuda repetatelor declaraţii de fidelitate făcute de Antonescu, Hitler nu considera România o aliată sigură. În planurile naziste ocuparea ţării noastre era justificată ca o „rezervă strategică".

Numeroase trupe hitleriste înfrînte pe front au fost obligate să se retragă, în iarna şi primăvara anului 1944, pe teritoriul României, (numai în luna martie sosiseră peste 100 000 de oameni) ceea ce impunea o mare povară economică ţării.

Numai pentru misiunea militară germană, în intervalul octombrie 1940—12 iunie 1941,

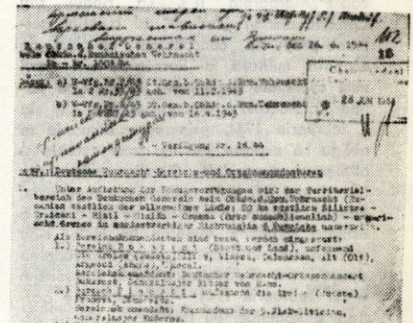

Ordinul comandamentului hitlerist privind împărţirea teritoriului României în zone militare germane

se cheltuiseră circa 1 700 milioane lei[1], sumele crescînd astfel încît în ianuarie 1943 din bugetul țării se alocaseră acestui scop 35 miliarde[2]. Pentru întreținerea armatelor de ocupație în perioada octombrie 1940—1 ianuarie 1944, s-au cheltuit 42 miliarde lei.

Faptul că Antonescu a acceptat protocolul din 11 ianuarie 1943, care prevedea exportul unor noi cantități de produse petroliere, cerealiere, precum și ridicarea subvenției pentru întreținerea armatei germane de la 500 la 650 milioane lunar[3], a amînat pentru un timp planurile de ocupație efectivă a României.

Spre sfîrșitul anului 1943, în urma înfrîngerilor suferite pe front, prin nordul României se retrăgeau alte trupe germane a căror întreținere intra tot în sarcina guvernului antonescian. În aceste condiții, Comandamentul german a elaborat noi planuri cu caracter agresiv îndreptate împotriva României, care urmau să fie aplicate la momentul potrivit.[4]

La 26 ianuarie 1944, era în curs de elaborare un proiect în vederea unei operații de ocupare a României (cifrată în nume de cod „Margareta II"). La rîndul său Comandamentul „sud-est" al aviației germane propunea concomitent un plan de ocupare militară a României, **„în cazul unei eventuale defecțiuni"**. Reușind să obțină protocolul româno-german de la 9 februarie 1944, prin care România se obliga să exporte 950 mii tone cereale și alte produse agricole; 3 milioane tone petrol și alte mii tone minereu de magneziu, bauxită precum și mijloace de întreținere a armatei germane, temerile lui Hitler s-au mai atenuat. Iată de ce, după întrevederea dintre Hitler și Antonescu de la Klesseheim — 27 februarie 1944 — planurile de ocupare a României au fost scoase de pe ordinea de zi. Fără îndoială, la aceasta a cotribuit certitudinea fidelității lui Antonescu care se angajase să satisfacă toate cererile germane, printre care și subvenția de 1 110 milioane lunar pentru întreținerea armatelor germane.

[1] Arh. M.F.A., M. St. M., dosar nr. 457 692 fila 144.

[2] Arh. M.A.E. fond 71, Germania, vol. 91 „Sinteza discuțiilor de la Marele Cartier General din ianuarie 1943".

[3] Arh. M.A.E., fond 71, Germania, vol. 91.

[4] „Jurnalul de război al Marelui Stat Major al Wehrmachtului", România, 1944, p. 10 — citat din Andreas Hilgrüber *„Relațiile germano-române 1938—1944"* pag. 78.

În martie 1944, Hitler a aplicat planul „Margareta I" în Ungaria. Temindu-se în continuare de o schimbare a atitudinii României, Hitler l-a chemat iarăși pe Antonescu în Germania, pentru a-i cere noi asigurări.

Deși mareșalul dictator l-a convins pe Führer că nu-l abandonează, Comandamentul armatei germane din sud-est reîncepu să propună ocuparea României. **„Pe parchetul român va trebui să calce de acum înainte, cizma țintuită germană"**[5], era părerea care circula în cadrul comandamentelor armatei germane. De altfel, dintr-un raport (5 aprilie 1944) al unui trimis special al Cartierului general al Armatei germane în România reieșea că **„Gruparea 4 de armată nu mai ia în considerare nici un fel de raporturi politice sau economice cu România, ci ordonă în România, Cartierului general, ceea ce consideră necesar"**. Realitatea era deci conformă cu intențiile ocupanților.

Într-adevăr, prin ordinul Marelui Cartier General german din 18 aprilie 1944, teritoriul României de pe linia generală — Dunărea (20 km vest) — Urziceni-Mizil (30 km — est Ploiești) Cislău-Crasna (localități în direcția teritoriului zonei de ope-

[5] Arh. I.S.I.S.P., fond Nr. XIII, dosar nr. 1262 fila 626.

Trupe germane în România. Octombrie 1940: „instructori" impuşi cu forţa...

August 1944: prizonieri ai celor care pînă în ajun fuseseră sub ocupaţia lor

raţii) — Munţii Gurghiului — se consideră din acest moment zonă de operaţie a armatei germane [6].

Mişcarea de rezistenţă antifascistă a poporului român a intrat în etapa hotărîtoare în primăvara anului 1944. Comandamentul hitlerist era din ce în ce mai neliniştit de starea de spirit antihitleristă a românilor, de dorinţa lor — sesizată din ce în ce mai clar — de a răsturna dictatura antonesciană, care aruncase ţara în haosul economic şi financiar, în ororile şi calamităţile războiului şi înrăutăţise considerabil condiţiile de trai ale poporului. Comandamentul Wehrmachtului nu voia însă să renunţe la resursele României. Într-un raport din 14 mai 1944, Hitler era informat că în România se va ajunge la o situaţie similară cu cea din Italia.

Experţii naziştii nu subapreciau riscurile unei asemenea operaţii în condiţiile în care în România se intensifica lupta mişcării antifasciste. **„Ocuparea României necesită nu numai forţe germane,** aprecia acest document, **pentru că în cel mai scurt timp ne putem aştepta la crearea unor zone de guerilă şi acte de sabotaj. Fără îndoială că în România se activizează forţe considerabile pentru a determina dezertarea României"** [7].

Cu toate relaţiile oficiale, abundînd în declaraţii reciproce de loialitate, între Hitler şi Antonescu perspectivele se menţineau aparent sumbre pentru Reich. La 20 mai 1944, colonelul dr. Krull prezenta şefului O.K.W. un raport în care opina că, deoarece noile tratative economice româno-germane rămăseseră fără nici un rezultat, cel mai indicat ar fi **„ocuparea României cu scopul de a stoarce pînă la epuizare întreaga forţă economică a ţării, în interesul continuării războiului de către Germania".** [8]

În acel moment între dosarele cele mai urgente ale Wehrmacht-ului şi-a făcut apariţia un plan care preconiza împărţirea României în zone militare. La 26 iunie 1944, Cartierul general german a emis Ordinul nr. 16/44 care împărţea teritoriul ţării noastre de dincolo de linia frontului în şase zone şi anume:

1. Zona Bucureştiului (oraş şi regiune) cuprinzînd judeţele Ilfov, Vlaşca, Teleorman,

[6] Deutsches Zentralarchiv Potsdam, Deutsche Heeresmission in Rumanien Bd. 33.

[7] Institut für Zeitgeschichte Archiv München ZU-12 (Fotocopie în Arh. I.S.I.S.P., fond nr. 13, dosar 1262, fila 635).

[8] Andreas Hilgüber, op. cit., pag. 270 „Jurnalul de Război al Marelui Stat Major al Wehrmachtului" România, 1944, pag. 56/57.

Imaginea elocventă a eșecului

Olt, Argeș, Muscel (generalul maior von Mann, comandant).

2. Zona Ploiești, cuprinzînd județele Prahova și Dîmbovița (comandant, generalul maior Kuderna).

3. Zona Făgăraș, cuprinzînd județele Brașov, Făgăraș, Sibiu, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică, Alba, Turda, Hunedoara (comandant, colonelul Böhaib).

4. Zona Craiova, cuprinzînd județele Romanați, Vîlcea, Gorj, Dolj (comandant, maior Tilscher).

5. Zona Arad, cuprinzînd județele Timiș-Torontal, Arad, Bihor și parte din Severin (comandant, lt. col. Skrbek).

6. Zona Orșova, cuprinzînd județele Mehedinți, parte din Severin, Mureș (comandant, căpitan Wiliams).

Comandanții trebuiau să împartă zonele în raioane și în baze militare luînd în considerare potențialul trupelor, folosind limitele naturale (rîuri, crestele munților) care trebuiau să asigure **„o sporire a securității interne"**.

Sarcinile principale ale trupelor din aceste zone constau în **„rezolvarea evenimentelor neobișnuite, mai ales cele politice"**. Aceste măsuri nu puteau însemna altceva decît ocuparea României prin forța armelor, exploatarea fără cruțare a rezervelor și avuțiilor țării în vederea aprovizionării trupelor germane, transformarea teritoriului nostru național în teatru de război.

În lunile mai-iulie 1944, numărul militarilor germani în retragere pe teritoriul României a crescut la 726 000. Pentru întreținerea lor, Antonescu s-a angajat în cursul lunii mai să plătească, lunar, 3 miliarde lei numerar, plus alimente și furaje, încît întreținerea armatei de ocupație germană în decursul celor aproape 4 ani a costat 67 miliarde lei.

Dar proiectele de ocupație totală ale Wehrmachtului nu au putut fi puse în aplicare. În vara anului 1944, lupta maselor populare devenise de nestăvilit. Se apropiau zilele marii cotituri a lui august 1944...

O interesantă viziune a pictorului Sava Hentia asupra sfîrşitului epopeii războaielor daco-romane **Intrarea triumfală a lui Traian în Sarmizegetusa** (vezi articolul **Nu-i încă prea tîrziu !** pag. 44)

Intîlnire sărbătorească între doi șefi de trib (Diego Rivera)
(Vezi articolul **Pe urmele doctorului Ilarie Mitrea în Mexic,** pag. 92)

In anul 1806, epopeea armatelor franceze ștergea pentru totdeauna de pe harta Europei Sfîntul Imperiu Roman de Națiune Germană, fondat în 962 de Otto cel Mare. Decizia lui Napoleon I era irevocabilă. Franz II, cel de al XXI-lea împărat din Casa de Habsburg, renunța la titlul de monarh al Sfîntului Imperiu, iar coroana acestuia, veche de aproape o mie de ani, devenea o strălucitoare piesă de muzeu...

(Vezi articolul **Metternich,** pag. 21)

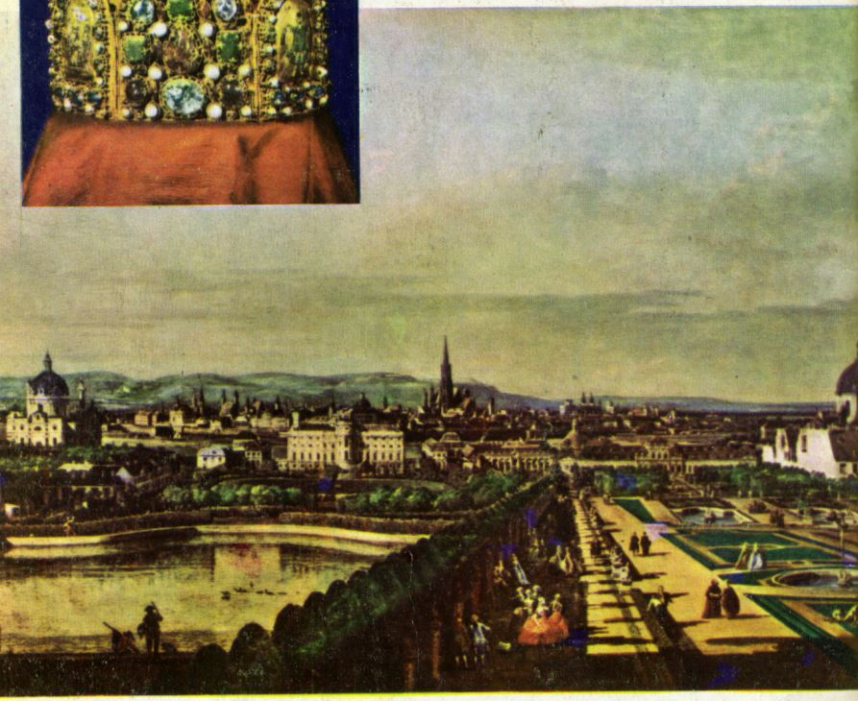

Viena acum un secol și jumătate, văzută dinspre Palatul Belvedere — în care și-a desfășurat activitatea timp de aproape 40 de ani Metternich (pictură de Bernardo Bellotto — Canaletto 1720—1780)

(Vezi articolul **Metternich,** pag. 21)

DREPTUL ȘI NEDREPTĂȚILE MUNCII

Momente din istoria unei legislații

ILIE CEAUȘESCU
doctor în istorie

În Constituția Republicii Socialiste România este consfințit și garantat dreptul la muncă, fiecărui cetățean fiindu-i asigurată posibilitatea de a desfășura, conform pregătirii sale, o activitate în domeniul economic, administrativ, social sau cultural, remunerată după cantitatea și calitatea ei. Prin lege se stabilesc măsurile de protecție și securitate a muncii, precum și măsuri speciale de ocrotire a muncii femeilor și copiilor. Dar a fost întotdeauna așa? Istoria mișcării muncitorești de pînă la eliberare ne oferă un număr foarte mare de exemple ale luptei pe care clasa muncitoare a desfășurat-o pentru cucerirea și recunoașterea drepturilor elementare la muncă, la asistență socială, la odihnă. Din această luptă s-a născut de-a lungul anilor — mai ales în secolul nostru — un sistem relativ închegat de legi, cunoscut sub denumirea generică de legislația muncii. Care este locul legislației muncii în istoria societății românești anterioară socialismului, care au fost etapele parcurse în alcătuirea ei, ce părți pozitive și ce lipsuri au avut diferitele legi din trecut, ce importanță a prezentat adoptarea și aplicarea unei legislații a muncii pentru lupta clasei muncitoare pînă la cucerirea puterii? Iată cîteva aspecte dintr-un capitol important al istoriei muncitorimii române, pe care ne propunem să le prezentăm cititorilor în rîndurile de mai jos.

Tantal. *Dezrobirea muncitorilor (1895)*

„Este surprinzător cum acești lucrători merg cu atîta curaj în fața morții"

În anul 1903, cu prilejul morții unui muncitor petrolist la Gura Ocniței, inginerul Radu Negulici scria aceste cuvinte memorabile, care exprimau un crud adevăr: „Este surprinzător cum acești lucrători merg cu atîta curaj în fața morții; sînt nevoiți însă a recurge la acest fel de muncă, fiindcă nu au alte mijloace de existență..." Cîțiva ani mai tîrziu, în 1910, „Calendarul muncii", editat la București, descria condițiile în care trăia și lucra proletariatul: „Muncitorii locuiesc în case cu ferestre mici, făcute din bîrne... Lucrul muncitorilor începe

Coborîrea unui săpător într-un puț de petrol. „Păcurarul" era coborît suspendat de o frînghie, uneori pînă la adîncimi considerabile, lucrînd acolo în condiții foarte primejdioase pînă la epuizare. Fotografia datează din 1885, de la Moinești

Femei lucrînd într-o fabrică din orașul Făgăraș

la 5 dimineața și sfîrșește la 9 seara... Copiii sînt forțați să intre în fabrică, unde lucrează alături de părinții lor, de la vîrsta de 9 ani... Munca e grea și neigienică..." Un manifest lansat cu prilejul zilei de 1 Mai 1900, constata: „În România, țara salariilor mici și a muncii îndelungate... exploatarea este mai cruntă, asuprirea mai crudă, robia politică mai completă decît oriunde aiurea".

Aceste cîteva extrase din scrierile vremii zugrăvesc tabloul condițiilor grele, tragice, în care se desfășura în trecut existența muncitorimii noastre. Pentru schimbarea acestor condiții și-au ridicat cu putere glasul muncitorii, organizațiile lor politice și sindicale, oamenii de știință români cu vederi înaintate. Ca urmare a acțiunilor hotărîte ale clasei muncitoare, statul a fost nevoit să adopte o serie de legi ale muncii care, chiar dacă au fost numai parțial aplicate, au contribuit la ameliorarea situației. Bătălia desfășurată în jurul legislației muncii la noi în țară a fost aprigă și îndelungată, iar studiul ei se impune a fi făcut într-o legătură indisolubilă cu istoria patriei și a mișcării muncitorești, ca o latură inseparabilă a acestora.

Ca orice fenomen istoric generat de însăși dezvoltarea legică a societății românești, legislația muncii a constituit totodată o necesitate obiectivă. Această necesitate decurgea din dezvoltarea firească a industriei, ca și din creșterea numerică continuă a proletariatului.

Subliniind interdependența dintre dezvoltarea relațiilor de producție și socializarea muncii, V. I. Lenin remarca faptul că „marea industrie mecanizată necesită o neapărată reglementare sistematică a producției și un control social asupra ei. Una din manifestările acestei tendințe este legea pentru reglementarea muncii în fabrici"[1]. Nu este deci vorba de un fenomen conjunctural și nici de un element de caritate, ci de un imperativ obiectiv al dezvoltării societății. De altfel, în toate țările care au pășit pe calea capitalismului, legislația muncii apare în mod constant, desigur cel mai devreme în cele cu o dezvoltare industrială intensă și timpurie.

În ce privește țara noastră, lipsa unei legislații a muncii, menită să reglementeze raporturile dintre muncitori și patroni, devenise o frînă în calea dezvoltării economice pe care se angajase România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și, într-o măsură și mai mare, după primul război mondial. Elaborarea, modernizarea și unificarea legislației muncii, adaptarea ei la noile cerințe ale dezvoltării economiei nu mai puteau fi amînate. Neglijarea sau subaprecierea acestor elemente stînjenea însăși consolidarea statului burghez și dezvoltarea forțelor de producție.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 3, Editura politică, București, 1955, p. 513.

„Grija" interesată a guvernanților, lupta organizată a muncitorilor și opoziția înverșunată a patronului

Pentru a se putea merge pe calea dezvoltării mai rapide a industriei românești și a se face față concurenței străine, era nevoie, pe lîngă folosirea condițiilor naturale de care dispunea România, și de un muncitor calificat și viguros, care să poată acționa cu o forță și o eficiență sporită. Situația muncitorilor nu putea deci să nu intereseze, din unghiul de vedere capitalist, al obținerii de profituri cît mai mari, pe unii guvernanți ai vremii. Pe această linie, D. R. Ioanițescu, unul dintre miniștrii muncii din acele timpuri, sublinia că „lumea muncitorească, salariații industriali îndeosebi, prin numărul lor tot mai mare [...] nu mai putea fi lăsată la jocul anarhic al concurenței. Pericolele erau prea mari pentru întreaga organizație socială".

Rezultă în mod pregnant că atît cercurile guvernante cît și unele elemente mai realiste din rîndul claselor dominante au sesizat necesitatea obiectivă a adoptării unor măsuri legislative de ocrotire a muncii, pentru a impulsiona dezvoltarea producției. Tot D. R. Ioanițescu aprecia că „ocrotirea muncitorească e însă tot atît de costisitoare ca și o mașină perfecționată". Iată ce-i făcea pe patroni să se opună cu înverșunare adoptării legislației muncii.

Lupta proletariatului din România pentru satisfacerea unor revendicări economice stringente și asigurarea de libertăți democratice, pentru consfințirea lor în legi ale muncii, a constituit o trăsătură caracteristică fundamentală a istoriei patriei noastre în întreaga perioadă a orînduirii capitaliste. Nevoia de a înfrunta un dușman puternic și cu experiență și de a-i impune revendicările sale a împins proletariatul să se organizeze. Începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, toate organizațiile politice ale clasei muncitoare au înscris în documentele lor programatice lupta pentru impunerea unor revendicări majore pentru toți oamenii muncii și consfințirea acestora în legi ale muncii. Încă în programul cercurilor muncitorești, întocmit de C. Dobrogeanu-Gherea în 1886, se cereau: învățămînt general, egalitatea femeii cu bărbatul, desființarea dărilor indirecte ș.a. P.S.D.M.R., creat în 1893, a inclus în programul său de luptă, între altele: stabilirea zilei de muncă la 8 ore, repausul duminical, reglementarea muncii femeilor și copiilor, asigurări sociale, constituirea unei jurisdicții a muncii la care să participe și muncitorii și altele. În programul partidului comunist, adoptat la 12 mai 1921, erau incluse, pe lîngă multe dintre revendicările formulate anterior de mișcarea muncitorească, elemente noi ca: asigurarea protecției muncii pentru toți salariații, regle-

mentarea duratei muncii în fabrici și pe ogoare, asigurarea de locuințe igienice pentru toți muncitorii. Acestea au fost completate cu elemente noi la congresele P.C.R. din perioada interbelică, întregind astfel tabloul revendicărilor oamenilor muncii care se cereau înscrise în legi.

Totodată organizațiile politice ale proletariatului și mai ales partidul comunist au desfășurat o intensă activitate în vederea mobilizării maselor la lupta pentru ca revendicările lor majore, înscrise în documentele programatice ale mișcării muncitorești și comuniste din România, să fie impuse burgheziei și statuate în legi.

Lupta organizată a proletariatului pentru adoptarea de legi ale muncii care să prevadă satisfacerea revendicărilor sale majore a întîmpinat rezistența acerbă a patronatului. Avizi după profituri tot mai mari, patronii nu concepeau să facă nici o concesie care să le diminueze profiturile și considerau aceste legi ca un atentat la dreptul de proprietate. Ei au trimis nenumărate memorii către guvern și corpurile legiuitoare cerînd încetarea procesului de adoptare a noi legi și abrogarea celor existente. În unul din aceste memorii, înaintat de Camera de comerț și industrie Ploiești în 1933, se arăta că „în ultimul timp s-a abuzat prea mult de legiferări care, prin derogări de la dreptul comun, au atins profund dreptul sfînt de proprietate și unele drepturi cîștigate".

„Patronul se crede pe cuvînt..."

Constituind, pe de o parte, o necesitate obiectivă și fiind pe de altă parte o urmare a luptei hotărîte a proletariatului, adoptarea legislației muncii s-a înscris pe orbita vieții cotidiene a societății românești încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Primele elemente privind reglementarea raporturilor între muncă și capital au fost înscrise în codul civil din 1865 — e drept într-un spirit cu totul defavorabil oamenilor muncii. Articolul 1 472 stipula textual că „patronul se crede pe cuvînt pentru cîtimea salariului, pentru plata salariului anului expirat și pentru aconturile date pe anul curgător [...]" Este lesne de presupus la ce abuzuri monstruoase a dus această prevedere în diferendele dintre patroni și muncitori.

În unele legi adoptate în anii 1874, 1885, 1894, 1895, 1897 au fost apoi incluse elemente ale legislației de protecție a muncii și de ordin sanitar.

În 1902, clasele dominante au fost nevoite să reglementeze, parțial, timpul de muncă al lucrătorilor minori la nu mai mult de 10—12 ore pe zi. Această prevedere a fost stipulaiă în *Legea meseriilor*, care însă avea și un pronunțat aspect negativ, lovind fățiș în libertatea de organizare a muncitorilor. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1906, parlamentul a votat *Legea asupra muncii minorilor și femeilor în așezămintele industriale și exploatările miniere*, prin care se încerca să se ocrotească munca lucrătorilor dintr-o serie de ramuri de activitate, iar în anul 1912, munca copiilor pînă la 15 ani a fost limitată la 8 ore pe zi, a celor sub 18 ani la 10 ore, iar pentru femei durata zilei de muncă era fixată la 11 ore pe zi, interzicîndu-se în același timp munca de noapte a ucenicilor sub 17 ani. Pentru prima dată în țara noastră s-a instituit în același an *(Legea breslelor și asigurărilor sociale)* un sistem de asigurări sociale. Muncitorii obțineau dreptul de a primi ajutor în caz de boală, invaliditate și bătrînețe, iar patronul era făcut răspunzător în caz de accidente profesionale. Se constituiau case de asigurare, finanțate din fonduri de stat, din cotizații etc.

O etapă nouă în impunerea unor revendicări majore ale clasei muncitoare o constituie perioada avîntului revoluționar din anii 1918—1921.

În această perioadă, proletariatul a silit pe patroni să introducă ziua de muncă de 8 ore, să limiteze scăderea salariilor, să acorde concedii de odihnă plătite, pensii etc. De remarcat că aceste doleanțe au fost impuse patronilor, e drept numai temporar, peste capul guvernului și fără nici un fel de legiferare.

Obținerea satisfacerii unor revendicări și legiferarea lor au intrat într-o fază superioară o dată cu crearea P.C.R., care a condus cu clarviziune și fermitate lupta proletariatului pentru aceste obiective, silind clasele dominante să facă concesii mai substanțiale.

În lumina prevederilor părții a XIII-a a Tratatului de la Versailles, care stipula crearea Organizației Internaționale a Muncii *, și elaborarea, în fiecare țară, a unei legislații a muncii și sub impulsul puternic al luptei revoluționare, în țara noastră au fost luate o serie de măsuri pe linia satisfacerii unor revendicări importante ale celor ce muncesc și a legiferării acestor revendicări.

O primă măsură a fost aceea a înființării, în aprilie 1920, a Ministerului Muncii, menit să se ocupe de problemele muncitorești, bineînțeles în concepții proprii orînduirii capitaliste. În atribuțiile acestuia intrau, printre altele, elaborarea unei legislații a muncii și urmărirea aplicării ei. Începînd din septembrie 1920, muncitorii capătă posibilitatea de a-și trimite reprezentanții lor în organismele create de stat, care aveau menirea să rezolve probleme muncitorești : este vorba de comisiile de arbitraj, create prin *Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă*.

La 26 mai 1921, a fost publicată *Legea pentru organizarea sindicatelor profesionale*, care, deși conținea multe prevederi reacționare, permitea, pentru prima dată în

* România fiind membră fondatoare din 1919.

România, organizarea sindicală. Această lege a fost folosită de P.C.R. în lupta sa.

Tot în anul 1921 s-au luat unele măsuri legislative, e drept de slabă eficiență, pentru plasarea în muncă a șomerilor, creîndu-se, în acest scop, oficiile de plasare. Prin lupta sa dusă multe decenii, proletariatul impune, în sfîrșit, prin legea din 24 iunie 1925, pentru multe categorii de salariați, respectarea repausului duminical și a sărbătorilor legale. La cîțiva ani după aceasta, proletariatul obține reglementarea pregătirii profesionale și culturale a ucenicilor (*Legea pentru căminuri de ucenici* din 21 martie 1926).

La 13 aprilie 1927 prin *Legea pentru organizarea serviciului de inspecție a muncii* se instituie, pentru prima dată în țara noastră, un serviciu de stat care supraveghea modul în care se aplicau, de către patroni, legile care stipulau revendicările proletariatului. Inspecția muncii, cu toate limitele ei specifice instituțiilor burgheze, a fost deseori nevoită, sub presiunea luptei revoluționare, să ia măsuri prin care obliga pe patroni să respecte prevederile legale. Rapoartele anuale ale celor 14 inspectorate ale muncii conțin — fără vrerea celor care le-au creat — adevărate acte de condamnare a patronilor pentru rapacitatea lor. Iată cîteva spicuiri : „La fabrica de postav «Azuga» — semnala Inspectoratul muncii Ploiești — lucrătorii însărcinați cu distrugerea materiilor vegetale din lînă, care se făcea cu vitriol, au fost găsiți cu mîinile arse din cauza lipsei de mănuși, deși în contractul colectiv se prevedeau".

Inspectoratul muncii București raporta că a găsit la lucru, contrar prevederilor legale, 277 de copii sub 14 ani. Inspectoratul muncii Tîrgoviște a trimis în 1930 Ministerului Muncii o listă cu 37 de întreprinderi care nu respectau legile muncii. În 1930 patronilor li s-au încheiat de către inspectoratele muncii, numai la București, peste 3 100 procese verbale de contravenție.

După o luptă de peste opt decenii, proletariatul a reușit să impună statului satisfacerea legislativă a uneia dintre principalele sale doleanțe, și anume stabilirea zilei de muncă de 8 ore. Această revendicare a fost consfințită în *Legea pentru ocrotirea muncii minorilor și femeilor și durata muncii*, adoptată la 13 aprilie 1928. Această lege conținea și alte stipulații importante privind interzicerea muncii copiilor, reglementarea muncii tinerilor, concediul de naștere pentru femei etc. Nu rare au fost însă cazurile de încălcare a principalelor prevederi ale legii, fapt care pleda pentru continuarea luptei în vederea garantării zilei de lucru de 8 ore și a celorlalte drepturi muncitorești.

La 5 aprilie 1929 a fost adoptată *Legea asupra contractului de muncă*, una din cele mai importante legi de ocrotire a muncii. Legea consfințea o stare de fapt : contractele colective de muncă începuseră a fi încheiate încă din 1920, prin transformarea deciziilor comisiilor de arbitraj în convenții colective de muncă.

Această lege a abrogat, în sfîrșit, articolul 1 472 din Codul civil din 1865. Prin contractul de muncă se reglementau, pentru prima dată în România, raporturile juridice dintre patroni și muncitori, se prevedeau obligațiile patronilor în ce privește pregătirea profesională a ucenicilor, ocrotirea sănătății muncitorilor, condițiile de muncă, plata integrală a salariului etc.

„Toți la luptă, contra șomajului, pentru ziua de muncă de 8 ore!"

În anii avîntului luptelor revoluționare din 1929—1933, clasele dominante, intrate în panică, au făcut noi concesii, datorită acțiunilor de luptă ale proletariatului. Astfel, la 11 octombrie 1932, prin *Legea pentru înființarea și organizarea camerelor de muncă*, au fost create camerele de muncă (în care intrau și reprezentanți ai muncitorilor), instituții menite, așa cum se arăta în lege, să ocrotească interesele celor ce muncesc și să vegheze la respectarea prevederilor legilor muncii. Un an mai tîrziu, prin *Legea pentru înființarea și organizarea jurisdicției muncii*, iau ființă judecătoriile de muncă, alcătuite din judecători și asesori, menite să soluționeze conflictele dintre patroni și muncitori. În rîndurile asesorilor intrau și muncitori.

În 1933 s-au luat noi măsuri pe linia asigurărilor sociale. Astfel, la 7 aprilie 1933 a fost adoptată *Legea pentru unificarea asigurărilor sociale*, în care erau satisfăcute o serie de doleanțe majore ale proletariatului ca : asigurarea muncitorilor în caz de boală, maternitate, deces, accidente și invaliditate.

Spre sfîrșitul anului 1933 se încheia în linii mari acțiunea de adoptare a legislației muncii, care a avut, după cum se vede, o importantă latură pozitivă, democratică. După această perioadă a urmat un proces de modificare și completare a legilor.

Consecvent poziției sale marxist-leniniste, partidul comunist a subliniat totdeauna că numai prin luptă revoluționară se pot obține satisfacerea și respectarea revendicărilor celor ce muncesc. „Toți la luptă — cerea C.C. al P.C.R. într-un manifest de 1 Mai 1931 — contra șomajului, pentru ziua de muncă de 8 ore". Într-un alt manifest, P.C.R. chema masele la luptă „contra scăderii salariilor și măririi zilei de muncă [...] pentru asigurări sociale pe seama patronului și statului, pentru concediu anual, contra concedierilor, pentru ajutorarea șomerilor de către comună și stat". P.S.D. sublinia la rîndul său într-un document că „drepturile clasei muncitoare într-un stat sînt așa de mari, cît de mare este forța clasei muncitoare".

„Nu vă temeți, legea nu va fi niciodată aplicată!"

Desigur, legile muncii au cuprins, în același timp, și prevederi care contraveneau intereselor oamenilor muncii, aceasta fiind o altă trăsătură a legislației muncii din trecut. Astfel, prin adoptarea legii pentru ocrotirea muncii minorilor și femeilor și durata muncii din 1928 s-au creat condiții ca, odată cu reducerea zilei de lucru, să se reducă și salariile. Totodată s-a intensificat exploatarea muncitorilor. În privința legii asupra contractelor de muncă, P.C.R. preciza, în coloanele ziarului „Munca zilnică", că avea multe prevederi „sugrumătoare pentru proletariat".

Acest lucru este pe deplin explicabil dacă ne gîndim că cercurile guvernante au consimțit la adoptarea legislației muncii numai sub presiunea puternică a luptei revoluționare, scontînd, în același timp, că vor putea stăvili avîntul revoluționar și vor consolida regimul burghezo-moșieresc. Stingerea luptei de clasă și realizarea „păcii sociale" cu ajutorul legislației muncii deveniseră o obsesie pentru guvernanți.

Întreaga legislație a muncii avea, de altfel, un caracter contradictoriu. Așa, spre exemplu, camerele de muncă erau prevăzute prin lege ca instituții autonome. În textul legii respective se stipula însă că fără avizul Ministerului Muncii... camerele de muncă nu pot întreprinde nimic.

În legislația muncii abundau elementele demagogice. Clasele dominante fuseseră nevoite să consimtă la adoptarea de legi ale muncii, dar nu se grăbeau să ia măsurile materiale corespunzătoare pentru a da viață prevederilor lor. S-a ajuns atît de departe încît în 1928, cînd s-a dezbătut în parlament legea pentru ocrotirea muncii minorilor și femeilor și durata muncii, I. G. Duca și Dinu Brătianu au asigurat pe patroni că „această lege nu va fi aplicată niciodată".

Am amintit despre instituția care se numea oficiul de plasare. Dar iată ce spunea la 2 martie 1928, în parlament, un deputat: „Astăzi, cînd avem peste 200 000 de șomeri în țara românească [...] nimeni nu s-a ocupat de rezolvarea problemei [...] Este adevărat că Ministerul Muncii a înființat anumite oficii de plasare, dar aceste oficii de plasare, neavînd caracterul obligativității, nu pot ca să corespundă nevoilor și nici să aibă autoritatea necesară". Un an mai tîrziu, la 2 decembrie 1929, un alt deputat, referindu-se la o serie de încălcări ale legislației muncii, spunea: „Domnilor, ziua de lucru de opt ore, care trebuie să asigure reintrarea în lucru a muncitorilor fără de lucru, n-ați pus-o în aplicare nici pînă astăzi în mod efectiv. Se lucrează și astăzi 10—12 ore sub ochii inspectorilor muncii". În parlament au fost citate cazuri revoltătoare de inspectori ai muncii mituiți de industriași, pentru a permite diferite abuzuri împotriva muncitorilor.

Cu toate lipsurile ei, adoptarea legislației muncii a constituit, în ansamblu, un succes al luptei proletariatului împotriva forțelor retrograde ale societății. Lupta proletariatului și a mișcării muncitorești în frunte cu P.C.R. pentru adoptarea și aplicarea legislației muncii nu poate fi separată de istoria acestora și a patriei fără a excamota adevărul, fără a simplifica problematica socială din epoca respectivă, fără a face loc arbitrariului.

Faptul că legislația țării, poziția claselor sociale și a grupărilor politice față de ea reprezintă o parte integrantă a istoriei a fost evidențiat încă din secolul trecut de mulți gînditori. Astfel, Mihail Kogălniceanu susținea că, „pentru ca o istorie să fie completă, trebuie să trateze asemenea despre legislația țării", iar „bărbatul de stat în istorie învață [...] legile care au avut înrîurirea cea mai priincioasă sau cea mai stricăcioasă asupra patriei, asupra culturii, asupra moralului noroadelor".

Istoria dramatică a conflictelor de muncă și legislația muncii

Este îndeobște cunoscut că atît acțiunile revoluționare cît și conflictele de muncă au avut drept cauză fundamentală situația grea a maselor, determinată de intensificarea exploatării. Dar, în afară de cauza fundamentală, fiecare conflict de muncă a avut și cauze imediate, strîns legate de legislația muncii, care l-au deosebit de altele și i-au imprimat anumite particularități. Așa, spre exemplu, cauza nemijlocită a grevei celor 12 000 de muncitori forestieri din Valea Mureșului din 1929 a constituit-o faptul că „patronii, la încheierea contractului colectiv de muncă, nu au voit să respecte dorințele muncitorilor". Cauza imediată a grevei muncitorilor minieri de la Lupeni din august 1929 a fost refuzul patronilor de a reînnoi contractul colectiv de muncă, care cuprindea în prevederile sale unele drepturi economice ale oamenilor muncii. Cauzele imediate ale conflictelor de muncă apar mai clar conturate dacă sînt analizate în strînsă legătură cu legislația muncii.

Este evident că acest ansamblu de legi era, în condițiile de atunci, singurul instrument care, cu toate limitele sale, reglementa raporturile dintre patron și muncitor, fixa locul muncitorului în cadrul procesului de producție, îi acorda o oarecare protecție, îl scotea de sub imperiul bunului plac și liberului arbitru al patronului, îi conferea și îi apăra într-o anumită măsură demnitatea de om. Lipsa unei analize complexe a cauzelor conflictelor de muncă, ignorînd pe cele imediate, generate de problematica legislației muncii, facilita acțiunea claselor dominante care căutau să acrediteze ideea că muncitorii, indiferent cît li se va da, vor fi

mereu nemulțumiți, fapt ce ar duce la degradarea societății prin tendințe consumatoriste. Acest lucru a fost demascat cu tărie de luptătorul și publicistul comunist Gh. Vasilescu, care arăta că „în realitate muncitorii duc o viață de robi și dacă pretind o îmbunătățire a traiului lor, fabricanții, care își măresc capitalurile cu milioane stoarse din viața muncitorilor, se plîng că lucrătorii, prin pretențiile lor, ruinează industria".

Studiind revendicările muncitorilor într-o etapă dată, în raport cu stadiul de dezvoltare al societății, analizînd evoluția legislației muncii, evidențiind și faptul că legile adoptate nu se aplicau decît în parte, rezultă limpede că muncitorii, în general, n-au depășit, prin doleanțele lor, posibilitățile materiale reale ale societății. De fapt, în majoritatea cazurilor, muncitorii cereau să se legifereze drepturile lor sacre, fără de care nu puteau să participe la procesul de producție, iar apoi aceste legi să fie respectate. Muncitorul voia să fie tratat pe măsura rolului pe care-l deținea în procesul de producție și în dezvoltarea societății, iar partea din venitul național care îi era repartizată să fie în raport cu acest rol. El devenea tot mai conștient că respectarea demnității sale de om și satisfacerea doleanțelor sale firești constituiau un drept inalienabil și nu un gest de „caritate" din partea patronilor.

Lupta maselor pentru reglementarea relațiilor sociale în trecut, premisă a legislației muncii de azi

Se poate spune că legislația muncii reprezintă o sinteză, o chintesență a problematicii sociale. Așa se explică de ce mișcarea muncitorească i-a acordat o mare atenție și de ce majoritatea conflictelor de muncă dintre muncitori și patroni în timpul orînduirii burgheze au avut ca motive imediate aspecte legate de problematica legislației muncii.

Din aceste considerente apare deplin justificată necesitatea studierii luptei proletariatului în domeniul adoptării și al respectării legilor muncii. Este necesar să fie remarcat faptul că, dacă despre grevele proletariatului, despre acțiunile revoluționare ale oamenilor muncii din trecut s-a scris destul de mult, legătura dintre această mișcare și legislația muncii a fost mai puțin tratată.

Desigur, aceasta nu înseamnă a acredita ideea că legislația muncii ar constitui un element axial, în jurul căruia se învîrtea în trecut societatea românească. Ea constituie însă o parte din angrenajul social fără de care nu se poate înțelege ansamblul fenomenelor social-istorice.

Un alt considerent care impune ca problematica legislației muncii să nu fie ignorată în analiza fenomenelor istorice și sociale este faptul că lupta pe care a generat-o s-a soldat, în cele mai multe cazuri, cu succese de seamă pentru oamenii muncii pe linia estompării, în anumite momente, a politicii antipopulare a claselor dominante.

Acțiunile revoluționare pentru adoptarea și aplicarea legislației muncii s-au înscris, în mod organic, în lupta generală dusă de proletariat pentru sfărîmarea orînduirii burghezo-moșierești și construirea unei societăți noi, lipsită de exploatare.

Ele au constituit o primă etapă în lupta pentru o legislație a muncii care să corespundă cît mai bine intereselor clasei muncitoare, așa cum a putut fi înfăptuită în România, prin grija partidului nostru, abia după ce clasa muncitoare s-a eliberat de exploatare.

Amintim că în anii 1945 și 1947, P.C.R. a condus lupta maselor largi populare pentru încheierea contractelor colective de muncă, menite să apere interesele oamenilor muncii, iar în 1950, din inițiativa partidului, a fost adoptat în România primul cod al muncii, care reglementează fundamental, pe baze cu totul noi, relațiile dintre muncitori și întreprinderi.

În condițiile orînduirii noastre socialiste, legislația muncii exprimă unitatea de interese și țeluri ale muncitorilor și întreprinderilor. Această unitate izvorăște din însăși natura socialismului, cînd toate bunurile materiale sînt proprietatea întregului popor.

Aurel Ciupe. *Fabrica nu lucrează, trei gomeri (1932)*

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

Aici a fost o mare capitală și-un rege dac temut... Împăratului victorios îi este prezentat trupul neînsuflețit al lui Decebal (detaliu din tabloul „Intrarea triumfală a lui Traian în Sarmizegetusa")

Nu-i în

Mănăstirea Căldărușani.

Intri pe poartă, abătîndu-te spre grupul de construcții mărunte din partea stîngă a aleei străjuită de brazi, care duce spre intrarea boltită a clopotniței. Acolo găsești cîteva odăi, nu prea încăpătoare, care adăposteau cîndva micul muzeu al mănăstirii. În aceste încăperi se află unele exponate demne de toată atenția. Ne gîndim, de pildă, la cele cîteva icoane executate de Grigorescu și unele lucrări ale lui Sava Henția. Și nu se poate să nu zăbovești cîteva clipe în fața unuia dintre tablouri...

UN VALOROS TABLOU ISTORIC

Există aici (de cînd oare ?) un tablou, impresionant prin dimensiuni, temă, dar, din păcate, mai ales prin... starea sa de gravă deteriorare. Și, oprindu-te o clipă mai mult în fața lui, privindu-l atent, începi să-i descifrezi, una cîte una, tainele.

Scurtă și tragică, povestea acestui tablou este lipsită de faima ce i s-ar fi cuvenit, credem noi. În orice caz, i s-ar fi cuvenit cu mult mai mult decît vorbele domoale, deși totdeauna pline de căldură, ale însoțitorului care, de obicei, prezintă tabloul cam așa : **„Este o piesă rară, la care ținem foarte mult. A trecut prin multe... P-aici a fost cutremur... Cutremurul cel mare din '40 l-a năruit, împreună cu un perete pe care era fixat, și atunci s-a prăpădit rău de tot. Dar noi l-am scos de sub dărîmături și a rămas..."**

Și noi spunem același lucru : după fiecare încercare el a rămas... dar tot de fiecare dată lipsa de interes și ocrotire i-au adăugat o nouă rană. Și rănile sînt multe... Pînza, sfîșiată pe alocuri, vopseaua scorojită, cîrpăcelile primitive dau tabloului o înfățișare dezolantă.

Dar să ne explicăm.

Este vorba, citind inscripția pe care tabloul o poartă în dreapta, jos, de o pînză cu subiect istoric a lui Sava Henția. Prin compoziție și subiect, lucrarea amintește de

Prin cele cîteva figuri de daci, mîndri în înfringere, care au vegheat pînă în ultima clipă, împreună cu regele lor, soarta țării, artistul sublinia zbuciumul acestui popor, neclintit în ura lui față de cei care îi sugrumau libertatea (detaliu)

rea tîrziu!

MARIAN ȘTEFAN

celebrele metope ale Columnei. Tabloul poartă data 1880 ; a fost executat deci la numai doi ani după războiul pentru cucerirea independenței de stat, la care autorul participase, împreună cu Grigorescu, ca pictor de campanie, dar tema sa este dintr-o epocă mult anterioară, oglindind un moment important legat de nașterea poporului nostru.

Multă vreme, tabloul **„INTRAREA TRIUMFALĂ A LUI TRAIAN ÎN SARMIZEGETUSA"** — căci despre acesta este vorba —, a fost socotit pierdut. Așa era menționat chiar în lucrările de specialitate consacrate lui Sava Henția. În ultimii ani s-a constatat că tabloul nu dispăruse, ci exista la Căldărușani.

Nu este cazul aici să facem o discuție amplă privind calitățile artistice ale acestei lucrări. Este o problemă a specialiștilor în istoria artei românești. Faptul însă că o asemenea lucrare, purtînd semnătura unui mare artist, se află într-o stare jalnică, ne-a îndemnat să așternem aceste rînduri, fiind convinși că cei în drept vor interveni. Și acest lucru e foarte necesar, căci pictura românească cu subiect istoric nu este atît de bogată încît să fie îngăduită risipa.

Am mai putea adăuga că Bucureștii se află numai la treizeci de kilometri de Căldărușani și măcar acum cînd, vă asigurăm, **nu-i încă prea tîrziu,** luați-vă inima în dinți, tovarăși specialiști, și faceți un serviciu culturii noastre, salvînd tabloul !

P.S. Cînd am văzut ultima dată, în aprilie 1969, acest tablou, la Căldărușani se amenaja, fapt îmbucurător, un nou muzeu ; începuseră a fi prinse pe panouri cîteva din lucrările mai rare. Însoțitorul nostru ne-a vorbit chiar de amenajarea unei săli **Matei Basarab.** Și ne mai spunea că încă se mai așteaptă venirea **celor de la București** — așa-i numea dînsul pe specialiști.

Ne gîndim că într-un local nou tabloul ar trebui să fie restaurat, lucru pe care, de altfel, îl și merită pe deplin.

Ruinele cetății atribuite lui Negru Vodă

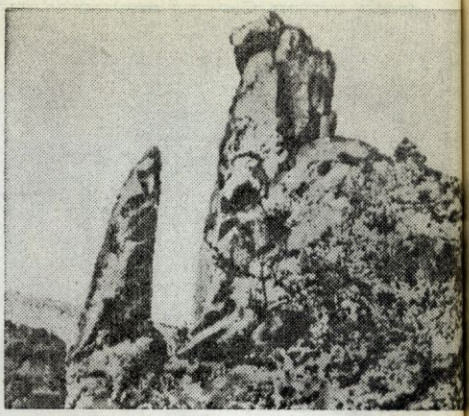

Enigme ale istoriei

A fost NEGRU VODĂ un personaj real

PAVEL CHIHAIA

Este firesc ca frecvența numelui lui „Negru Vodă" la vechile așezări din Țara Românească (orașe, cetăți, mănăstiri) să fi preocupat intens istoriografia românească, în etapa ei precritică, cînd s-au propus diferite identificări ale acestui voievod. B. P. Hasdeu considera că „Negru Vodă" al tradiției populare nu ar fi decît o personificare a dinastiei Basarabilor. Aplicînd egalitatea „Negru" = Basarab, Hasdeu consideră că „Radu Negru" înseamnă Radu I Basarab. A. D. Xenopol așază pe „Negru Radu" în momentul 1290, considerînd verosimilă această dată prezentată de letopisețele muntene drept cea a „descălecării". Ar fi vorba, așadar, de un Radu mai vechi, predecesor al lui Radu I de la sfîrșitul secolului al XIV-lea. D. Onciul este de acord cu identificarea lui „Radu Negru" propusă de Hasdeu, văzînd în el pe voievodul Radu I. N. Iorga nu se poate însă împăca cu aceste opinii, arătînd — judicios după noi — că Radu I a fost „un voievod de oarecare importanță pentru călugării pe care i-a protejat, dar de la care nu ne-a rămas nici un document".

Intr-un document al lui Alexandru II Mihnea dat mănăstirii Tismana, scris la 8 ianuarie 1569, care ni s-a păstrat în original, apare pe neașteptate numele unui voievod care nu e întîlnit pînă la acea dată în documentele muntene — „Negru Vodă" —, atribuindu-i-se „întemeierea Țării Românești". Șapte ani mai tîrziu, la 28 aprilie 1576, sînt emise alte două acte, de către același voievod, destinate aceleiași mănăstiri, care pomenesc din nou de „Negru Vodă".

Către sfîrșitul secolului al XVI-lea, un călător francez, eruditul Iacob Bongars, și prin 1599, Baltasar Walther și Nicolae Istvánffy, menționează o cetate ruinată „a lui Negru Vodă" pe cursul superior al Dîmboviței. Un alt cronicar, raguzanul Giacomo Luccari ne destăinuie, în aceeași vreme, cîteva știri — oricum primele — despre acest misterios „Negru Vodă", întemeietor al Țării Românești și ctitor de cetăți.

În tot cursul secolului al XVII-lea, numele său, asociat adesea cu cel de „Radu", poate fi găsit într-o serie de cronici, pisanii, documente și inscripții. Orașe și cetăți, al căror trecut se pierde în negura timpurilor, trec drept ale lui „Radu Negru", ca și bisericile „domnești" din vechile cetăți de scaun ale Țării Românești, Curtea de Argeș și Cîmpulung-Muscel. Cronica Țării Românești alcătuită în vremea lui Matei Basarab, începe prin „descălecarea" lui „Radu Negru" despre a cărui origine nu ni se dau însă nici un fel de lămuriri.

sau legendar?

PE FIRUL VECHILOR SCRIERI

O primă observație, care constituie și punctul de plecare al investigațiilor în legătură cu „Negru Vodă"[1] este că voievodul care apărea în hrisoave numai cu numele său legendar — fapt întîlnit o singură dată în documentele interne din secolele XIV—XVI și anume în hrisovul din 27 mai 1510 — a fost mai întîi impus de o cronică, evident anterioară pe scara timpului, unde un cognomen (supranume) putea fi mai ușor inserat decît în textul unor documente de cancelarie, riguros concepute. Iată de ce cercetarea despre „Negru Vodă" s-a început cu analiza pasajului „descălecatului" de la începutul cronicilor muntene.

Neputîndu-se preciza însă momentul în care a fost scrisă această parte de început a *Letopisețului Cantacuzinesc* și a *Cronicii Bălenilor*, s-au analizat aceste lucrări încercîndu-se descompunerea lor în părțile componente și datarea lor, pentru a se surprinde procesul de amplificare a croni-

[1] Vezi Pavel Chihaia, *Cine a fost „Negru Vodă" întemeietor de cetăți și ctitor de biserici?* în „Pagini de artă veche românească (de la origini pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea)", în curs de apariție la Editura Academiei.

cii originare, care conținea și numele lui „Negru Vodă", urmînd ca ulterior să se găsească izvorul popular sau cărturăresc, inspiratorul acestei scrieri, izvor care ne-a purtat apoi pașii către misterioasa ființă a lui „Negru Vodă".

Continuîndu-se cercetările regretatului P. P. Panaitescu, care a stabilit că atît *Letopisețul Cantacuzinesc*, cît și *Cronica Bălenilor* au continuat, fiecare pe un drum propriu, orientat după interesele de familie, cronica pierdută a lui Matei Basarab, s-a precizat că această din urmă lucrare redactată la 18 septembrie 1653, a consemnat numai evenimentele cuprinse între anii 1633 și 1653, folosind pentru intervalul de la „descălecare" pînă în anul 1633 mai multe scrieri, printre care o cronică, în limba slavă, a Țării Românești care se încheia la anul 1591.

După ce s-au analizat părțile componente ale cronicii pierdute a lui Matei Basarab și s-a constatat că compilatorul din secolul al XVII-lea nu a alterat trăsăturile caracteristice ale scrierilor pe care le-a folosit și care și-au păstrat astfel o serie de caractere proprii epocilor succesive, s-a reconstituit partea de început a acestei cronici, unde se relatează „descălecarea". S-a ajuns la concluzia că paragraful întemeierii Țării Românești nu conținea în versiunea Matei Basarab interpolația cu „rumânii din Roma" descălecați la „Turnul Severinului" și „pre Dunăre în jos", precum și cu „banoveții... ce le zicea Basarabi", care a fost adăugată de către primul redactor al familiei Cantacuzinilor, cel din 1665.

Trecîndu-se la analiza cronicii slave din secolul al XVI-lea, preluată de redactorul lui Matei Basarab, s-a stabilit că și această scriere, aflată în prezent înglobată în *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*, este opera mai multor cronicari succesivi. Trebuie să menționăm că o serie de observații noi au putut fi adăugate celor existente, datorate excelentelor ediții critice ale *Letopisețului Cantacuzinesc* (ed. Const. Grecescu și Dan Simonescu) și *Cronicii Bălenilor* (ed. Const. Grecescu), care au consemnat în aparat diferitele variante, precum și a versiunii inedite publicată de I. I. Georgescu. S-au distins anume trei etape ale acestei cronici slave, prima fiind o cronică craioveacă, despre Radu de la Afumați — pe care am numit-o, în mod convențional *Cronica despre Radu de la Afumați* — scrisă în anul 1525. Această cronică a fost dusă mai departe de un redactor care descrie domniile ulterioare lui Radu de la Afumați, pînă la Radu Paisie (1545). În sfîrșit, o a treia etapă — și cea mai lungă — pare a fi fost scrisă de mai mulți cronicari (1545—1591). Deosebirile de viziune între cele trei părți ale cronicii sînt evidente și ele oglindesc, în primul rînd,

Vechea pecete a Cîmpulungului

prefacerile social-politice din societatea feudală a secolului al XVI-lea în Țara Românească.

Prin urmare, operația analitică a constat pînă la acest punct al cercetării în compartimentarea cronicilor existente — care se prezintă ca niște conglomerate de scrieri independente — în părțile lor componente.

Am dedus astfel că atît *Letopisețul Cantacuzinesc*, cît și *Cronica Bălenilor* au pornit de la cronica pierdută a lui Matei Basarab. Aceasta din urmă a preluat, ca scriere de bază, cronica slavă din 1591. În sfîrșit, cronica slavă a ajuns la extensia din 1591 pornind de la lucrarea pe care am numit-o convențional *Cronica despre Radu de la Afumați* și care a fost redactată în 1525

PARCURGÎND CRONICA DESPRE RADU DE LA AFUMAȚI

O problemă extrem de importantă și care cuprinde sîmburele descoperirii lui „Negru Vodă" este cea a limitelor acestei cronici de început a Țării Românești.

S-a acreditat, în general, opinia că letopisețul slav al Țării Românești, pe care l-a preluat cronica pierdută a lui Matei Basarab și se găsește, prin urmare, în *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*, descrie evenimentele petrecute între anii 1508 și 1591. Cronicarul lui Matei Basarab ar fi adăugat la această scriere, cea mai timpurie pe care a găsit-o, o parte de început, care să lege „descălecarea" Țării Românești de anul 1508. Prin urmare, această parte de început, dintre anii 1290

Piatra de mormînt zisă a lui Radu Negru (Muzeul de artă al R. S. România)

și 1508, care a fost preluată și de cele două scrieri existente, *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*, ar fi o pură invenție a cronicarului lui Matei Basarab, o aglomerare de date și întîmplări fără nici o legătură cu realitatea.

Dar această presupunere poate fi categoric infirmată, atît prin critica internă a celor două cronici existente, cît și prin reflexele pe care *Cronica despre Radu de la Afumați* le-a lăsat într-o serie de scrieri și reprezentări, neglijate pînă în prezent.

Într-adevăr, vom observa că între prima parte (între 1290 și 1508) a *Cronicii despre Radu de la Afumați*, cea considerată pînă în prezent ca elaborată la mijlocul secolului al XVII-lea, și cea de-a doua (1508—1525), socotită autentică, există nu numai o unitate de viziune și de structură compozițională, dar și unele asemănări stilistice, precum și lingvistice. Dacă considerăm ce știri au preocupat pe cronicar în legătură cu voievozii pe care îi consemnează între domniile lui Mihnea cel Rău (1508) și Radu de la Afumați (1525) — anii de domnie, ctitoriile religioase, conflictele interne sau sfîrșitul sîngeros al unor voievozi — constatăm o perfectă continuitate între așanumita „improvizație", care descrie secolele XIV—XV și cronica secolului următor.

Se poate dovedi, apoi, prin simpla alăturare a pasajelor respective, că ambele părți (pînă la 1508 și între 1508 și 1525) prezintă cel puțin trei pasaje asemănătoare. Totodată găsim în partea de început (ca și în partea mai dezvoltată a *Cronicii despre Radu de la Afumați)* unele cuvinte slave, precum și „tituluș" în limba slavă, care nu puteau fi scrise de cronicarul din secolul al XVII-lea. În sfîrșit, o serie de legături de fond între cele două părți ale *Cronicii despre Radu de la Afumați* și numeroasele știri din secolul al XV-lea, care puteau fi cunoscute de un cronicar de la începutul secolului al XVI-lea, dar nu de unul de la mijlocul secolului următor, ne conving că întreaga parte de la început a *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronicii Bălenilor*, acoperind perioada 1290—1525 — cu excepția interpolațiilor din secolul al XVII-lea — a fost scrisă în 1525, de un pisar al Craioveștilor. Tot critica internă ne duce la concluzia că versiunea slavă a *Cronicii despre Radu de la Afumați* dădea ca an al „descălecatului" 1310 (cel consemnat de Luccari). Cronicarul lui Matei Basarab, luînd ca punct cronologic de reper data unui hrisov pretins de la „Negru Vodă" (1292), consemnată într-un document al voievodului său, din 12 aprilie 1636, a coborît data letopisețului slav pe care l-a copiat de la 1310 la 1290, eliminînd totodată pe voievodul Vlad Călugărul și adăugînd pe voievodul Dan (!), care se lega de „Radu Negru", noua ipostază oficială a lui „Negru Vodă".

Așa cum am arătat mai sus, nu numai critica internă a celor două cronici ale familiilor rivale, Cantacuzinii și Bălenii, ne vădește că partea de început a lor, cuprinsă între „descălecare" și moartea lui Radu cel Mare (1508) a fost redactată în 1525, odată cu restul letopisețului despre Radu de la Afumați, ci și o serie de știri sau reprezentări anterioare Cronicii lui Matei Basarab din 1653, care reflectă elemente din chiar începutul acestui letopiseț, unde este vorba de „Negru Vodă" și înfăptuirile sale. Trebuie să subliniem faptul că parcurgînd aceste reflexe fragmentare ale paragrafului despre „Negru Vodă" din *Cronica despre Radu de la Afumați*, putem reconstitui însuși conturul „descălecătorului", care, adunat din crîmpeie, se recompune treptat în fața ochilor noștri.

Ioan Corvin de Hunedoara.

CELE TREI HRISOAVE

Primele dovezi ale existenței *Cronicii despre Radu de la Afumați* și totodată ale creditului de care se bucura această scriere în chiar momentul în care a fost redactată sînt portretele voievodale aflate inițial în pronaosul supralărgit al bisericii lui Neagoe, zugrăvite din porunca lui Radu de la Afumați în toamna anului 1526, deci la un an de la redactarea cronicii care avea să-i preamărească vitejia. „Descălecătorul" era născut prea curînd ca să încurajeze plăsmuirile portretistice sau modificările de inscripții pe care le vom constata mai tîrziu. Dar sînt reproduse chipurile lui Alexandru (Nicolae) din biserica Domnească din Cîmpulung, deoarece în cronică se specifica faptul că „acest voievod era de felul lui cîmpulungean", al lui Mircea cel Bătrîn de „la mănăstirea lui, la Cozia" și Vlad Țepeș (înlocuit ulterior cu chipul episcopului Iosif). Următorii cinci voievozi din cronică nu au fost incluși în galeria de portrete, dar al șaselea, Radu cel Mare, tatăl ctitorului picturii a fost zugrăvit la capătul de miazăzi al acestui șir de voievozi. Succesiunea chipurilor celor patru voievozi, care corespunde celei din *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*, este prima dovadă, pe scara timpului, că începutul acestor lucrări a existat cu o structurare asemănătoare înainte de toamna anului 1526.

Pe la mijlocul secolului al XVI-lea, mai precis în anul 1552, două cronici moldovenești utilizează simultan *Cronica despre Radu de la Afumați*, ceea ce constituie o interesantă dovadă a existenței acestei scrieri în Moldova lui Alexandru Lăpușneanu. Într-adevăr, în *Cronica lui Macarie* găsim un succint rezumat al evenimentelor domniei lui Radu de la Afumați, cu precizarea numărului scurtelor domnii ale acestui voievod, care corespund celor din *Cronica despre Radu de la Afumați* și care nu puteau proveni dintr-altă parte. Totodată, în cronica tradusă ulterior în rusește și inserată în *Voskresenskaia Lietopis* cunoscută la noi și sub numele de *Cronica Moldo-Rusă*, se află un pasaj care reproduce îndeaproape partea de început a *Cronicii despre Radu de la Afumați*, cel în care se arată că „Dragoș Voievod a întemeiat cel dintîi oraș pe rîul Moldova și după aceea a întemeiat orașul Baia și alte orașe pe rîuri și la izvoare". Omiterea numelui primului oraș vădește că cronicarul moldovean nu a găsit un echivalent al succesiunii firești, care corespunde celei geografice, Cîmpulung-Argeș. S-a presupus că vreun copist a sărit numele Boureni, pe care îl găsim la Grigore Ureche în pasajul corespunzător. Dar Bourenii sînt un adaos al lui Eustratie Logofătul — modelul lui Ureche — deoarece, dacă privim harta, constatăm că acest sat, care se află într-adevăr în apropierea rîului Moldova, precum Cîmpulungul în apropierea Dîmboviței, este situat mult mai la vale decît orașul Baia, încît este absurd să ne închipuim că cei care au întemeiat Moldova au poposit inițial la Boureni în locul din vale, apoi au suit către izvoare, pentru a întemeia Baia.

Apariția lui „Negru Vodă" în cele trei hrisoave ale mănăstirii Tismana din 8 ianuarie 1569 și 28 aprilie 1576, primul redactat la cîteva luni de la suirea pe tron a lui Alexandru II Mircea, luni agitate de măsurile antiboierești luate de acest voievod, vădește, pe de o parte, că enigmaticul voievod nu putea proveni decît dintr-o scriere neoficială, cum am arătat mai sus, iar, pe de alta, că această scriere fusese redactată înainte de domnia lui Alexandru II Mircea, dar nu în timpul adversarilor săi Mircea Ciobanul și Petru cel Tînăr (care domnesc între 1545 și 1568), ci anterior acestui interval, ceea ce ne confirmă

datarea *Cronicii despre Radu de la Afumați* (1525). Dar care a fost motivul pentru care, timp de aproape jumătate de secol, prima cronică a Țării Românești nu a fost folosită în scrierile interne, iar în 1569 apare pe neașteptate și încă într-un act oficial?

Trebuie să avem în vedere, în primul rînd, că această scriere era o cronică boierească, care nu reprezenta punctul de vedere al voievozilor, prezentați, de altfel, în culori puțin favorabile lor, de la Radu de la Afumați înainte. Totodată *Cronica despre Radu de la Afumați* era animată de un evident spirit antiotoman, cel pe care îl constatăm atît în inscripția pietrei de mormînt a acestui voievod, cît și în *Pomelnicul* mănăstirii Argeș (partea scrisă în vremea lui), unde sînt glorificați boierii morți în lupta împotriva turcilor, după cum au arătat ultimele cercetări ale lui Ștefan Andreescu. Or, spiritul confesmist al voievozilor care se succed între Radu de la Afumați și Mihai Viteazul nu era favorabil circulației acestei cronici. Este semnificativ faptul că *Cronica lui Mihai Viteazul* a lui Teodosie Rudeanu se inspiră din prima cronică a Țării Românești, scrisă în același spirit de demnitate națională.

PRETENȚIILE CORVINE ALE MIHNEȘTILOR

Faptul că Alexandru II Mircea scoate la lumină pe „Negru Vodă" și caută să îl impună, consemnîndu-l într-un act oficial de cancelarie, ne-a îndemnat să facem o legătură între narațiunea din cronică în legătură cu acest voievod — și care trebuia, în mod obligatoriu, să îi explice numele — și pretențiile genealogice ale descendenților lui Mircea Pretendentul, care s-au proclamat „Corvini". Într-adevăr, dintr-o serie de documente (dar numai externe) și mai cu seamă din inscripțiile de pe altarul bisericii Sf. Matei din Murano și de pe piatra de mormînt a lui Petru Șchiopul din biserica franciscanilor din Bolzano, deducem că Alexandru II Mircea și succesorii săi (Mihnea Turcitul, Radu Mihnea și Alexandru Coconul) se prevalau de ascendența lor Corvină. Adevărul istoric este însă că Mihnea cel Rău, tatăl lui Mircea Pretendentul și bunicul lui Alexandru II Mircea, era fiul lui Vlad Țepeș, care a fost căsătorit într-adevăr cu o rudă apropiată a lui Matei Corvin, după cum glăsuiesc izvoarele contemporane. Dar Mihnea provine dintr-o legătură nelegitimă a lui Vlad Țepeș „cu o fată", după cum ne informează o cronică rusească contemporană, așa încît pretențiile „Mihneștilor" nu erau justificate.

Oricum, pretențiile despre originea sa Corvină ale lui Alexandru II Mircea pot constitui un prim indiciu pe scara timpului că numele lui „Negru Vodă" se lega de cunoscuta legendă privitoare la copilăria lui Ioan Corvin de Huniade, în care acesta săgetează corbul vinovat, cu inelul în cioc. S-a conturat prin urmare ipoteza de lucru că numele „descălecătorului Negru Vodă" se afla consemnat în *Cronica despre Radu de la Afumați*, împreună cu legenda corbului, legendă de o mare circulație în sudul Transilvaniei, transcrisă atît de Ioan de Thuróczi în *Chronica hungarorum*, cît și de Antonius Bonfinius, în a sa *Rerum Hungaricarum decades*.

Această ipoteză este confirmată și de scrieri ulterioare. În cunoscuta *Copioso ristretto de gli annali di Rausa*, din 1605, a lui Giacomo di Pietro Luccari găsim rezumat primul paragraf al *Cronicii despre Radu de la Afumați*, identic cu cel existent în *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*, ceea ce dovedește, în mod peremptoriu, existența *scrisă* a începutului cronicii Țării Românești, înainte de vremea lui Matei Basarab. Totodată, în acest rezumat se face o aluzie la legenda despre copilăria lui Ioan Corvin de Huniade, căruia i se atribuia drept tată însuși regele ungur.

În 1635, anul încastrării celor două pisanii ale bisericii mănăstirii Cîmpulung, în care putem citi că locașul anterior fusese prima ctitorie a „descălecătorului", pre nume „Radu Negru", Udriște Năsturel scrie o compunere în versuri slavone închinată stemei Țării Românești și o publică sub reprezentarea acestei steme în *Molitvenicul slavon*. Explicînd în poemă diferitele elemente ale stemei, Udriște Năsturel arată că „Fața ‹de hîrtie› aceasta pasărea corb poartă" și urează „neamului Basarab" (adică al succesorilor lui Neagoe Basarab), ca „a lor coroană să nu aibă curmare, iar al corbului piept să fie pururea ferit". Prin urmare, Udriște Năsturel a cunoscut cronica slavă din secolul al XVI-lea, din care a reținut că stema Țării Românești este un corb și că această stemă a „descălecătorului" a fost hotărîtă în legătură cu un episod în care pasărea a fost săgetată, motiv pentru care pieptul ei este „pururea ferit" de scutul „domnilor Basarabi".

Secretarul lui Matei Basarab între anii 1633 și 1654, Dionisie din Bizanț (Dionisie IV Seroglan), scrie și el despre începuturile Țării Românești, așa cum aflăm dintr-o mențiune din *Hrismologhionul* lui Paisie Ligaridis. Deși „Negru Vodă" este înlocuit cu toponimicul „Vlahul" și corbul nu mai apare săgetat, incidentul cu inelul rămîne,

ca și consecința întregului episod : menținerea corbului ca emblemă a Țării Românești.

Cronicarii care reproduc îndeaproape începutul *Cronicii despre Radu de la Afumați* din 1525, permițîndu-ne să descifrăm misterul lui „Negru Vodă", sînt însă Miron Costin și Paisie Ligaridis.

În cele două opere manuscrise ale lui Miron Costin, *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei (Cronica Polonă)*, scrisă în 1677, precum și în *Poema Polonă*, redactată în 1684, ni se explicitează numele voievodal „Negru", pe care l-am dedus, de altfel, din mențiunile voievozilor „Corvini" ai Țării Românești : voievodul „descălecător" purta pe scutul său un corb, pasărea care îi furase în copilărie inelul. Această legendă, legată de numele lui „Negru Vodă" este menționată de cronicarul moldovean cu două trimiteri la letopisețele muntene („letopisețele lor povestesc astfel", „despre voievodul lor Negru povestesc ei înșiși așa"), ceea ce constituie o temeinică dovadă că a existat o cronică a Țării Românești anterioară mijlocului secolului al XVII-lea, în care „Negru Vodă" nu căpătase încă adaosul „Radu" și în care se explica denumirea „descălecătorului" : pățania cu săgetarea corbului și stabilirea acestei păsări ca emblemă a Țării Românești.

Hrismologhionul lui Paisie Ligaridis reproduce aceeași legendă cu corbul, pe care o găsim și la Miron Costin, cu deosebirea că „vlahul" (denumire preluată de la Dionisie din Bizanț) „era fiul regelui Ungariei" și nu al „principelui Ungariei", cum îl consideră cronicarul moldovean.

În sfîrșit, un alt izvor, care ne confirmă prezența unei scrieri cu legenda corbului legată de întemeierea Țării Românești, este jurnalul de drum al lui Paul de Alep, care însoțește pe patriarhul Macarie. Din informațiile culese la Cîmpulung în 1658, anul popasului lor în acest oraș, dar care erau desigur mult mai vechi, Paul de Alep consemnează tradiția că „Negru Vodă" a descălecat dintr-un oraș românesc din Ungaria. Acest conducător al românilor de peste munți își păștea caii în Țara Românească „aflată în mîinile tătarilor..."

„NEGRU" = „CORVIN"

Pentru cunoașterea trecutului Țării Românești, a monumentelor și culturii sale, datarea primei cronici slave, cu începutul său, la 1525, și reconstituirea acestui început au o deosebită importanță.

Constatăm, în primul rînd, că redactorul letopisețului din 1525, un boier craiovesc din apropierea domnului, și-a cules informațiile despre începuturile Țării Românești din Cîmpulung, care trecea, încă din vremea aceea, drept cel mai vechi oraș din țară, alături de Argeș, cealaltă capitală. Din Cîmpulung ia cronicarul anul „descălecării", 1310, de pe piatra de mormînt a Comitelui Laurențiu (în realitate 1300). Descălecarea lui „Negru Vodă" cu „români, unguri, sași" ne evocă, de asemenea, populația Cîmpulungului de la începutul secolului al XVI-lea. În sfîrșit, urmașii săi imediați din cronică, Mihail, cel care dăruiește privilegii orașului și Alexandru (Nicolae), donatorul moșiilor Bădești și Bogătești, bisericii din Cîmpulung, cu hrisovul din 1351—1352, sînt legați, de asemenea, de acest oraș.

Este firesc ca legenda românului cruciat Ioan Corvin de Hunedoara, pe care o va consemna și Paul de Alep la mijlocul secolului al XVII-lea, să fi fost auzită și de cronicarul din 1525 la românii din Cîmpulung. Considerînd că această legendă se potrivește întocmai cu „titulașul" voievozilor, care le evoca locul de origine, din Ungaria („Ungrovlahia", despre care noi știm că era numele dat de către cancelaria Patriarhiei din Constantinopol țării Vlahilor dinspre Ungaria ca să-i distingă de cei de la sud de Dunăre), precum și cu emblema Țării Românești, în care cronicarul vedea un corb, *el a alcătuit începutul cronicii atribuind lui Ioan Corvin, pe care îl reboteazā „Negru" (echivalența românească a lui „Corvin"), „descălecarea" Țării Românești.*

Prezența legendelor transilvănene despre cavalerul român Ioan de Hunedoara în sudul Carpaților, la începutul secolului al XVI-lea, arată permanența legăturilor românilor de pe ambele versante ale munților. Totodată, interdependența cronicilor moldovenești și muntenești, pe care o pune în lumină atît *Cronica despre Radu de la Afumați*, cît și scrierile care au amplificat acest letopiseț de început, ne vădesc că în el se conturează pentru întîia oară în literatura veche românească unitatea spirituală a țărilor frățești care vorbeau aceeași limbă.

...Dacă investigațiile în legătură cu „Negru vodă" — în realitate cavalerul român cruciat Ioan Corvin de Hunedoara căruia, pe nedrept, i se atribuie întemeierea Țării Românești — nu ne-au dus dincolo de pragul secolului al XV-lea (ceea ce poate constitui o dezamăgire pentru iubitorii de anecdote istoriografice) ele ne-au dezvăluit în schimb un prețios monument de literatură și conștiință românească, un potrivit pandant al *Învățăturilor* lui Neagoe Basarab.

23 IANUARIE 1936

O demonstrație nocturnă

MIHAIL I. DRAGOMIRESCU

„Trăiască lupta antifascistă !". Era tîrziu, aproape miezul nopții, cînd pe Calea Victoriei își făcu apariția, la 23 ianuarie 1936, o coloană de studenți, scandînd : „Jos fascismul !", „Trăiască Frontul Studențesc Democrat !", „Jos legea avocaților !", „Trăiască lupta antifascistă !".

Prin obiectivele ei, prin entuziasmul ei tineresc, dar de o sobrietate plină de demnitate, manifestația noastră, a Frontului Studențesc Democrat, era o acțiune cu totul aparte. De la „Capșa" și din alte localuri, clienții vieții de noapte din Bucureștiul acelor ani, cei care cheltuiau cu nepăsare averi strînse din truda satelor și orașelor, dădură buzna afară. Ei se așteptau să vadă, ca în alte dăți, vreuna dintre bandele de huligani fasciști ; mare le-a fost surpriza cînd au avut în față o demonstrație de front popular a studențimii antifasciste bucureștene, purtătoare a unor nobile idealuri de omenie, dreptate și libertate. Nu voi uita niciodată stupoarea de pe chipurile acelor oameni care priveau încremeniți trecerea noastră.

Am coborît strada Constantin Mille, unde-și aveau redacțiile și tipografia ziarele democrate „Dimineața" și „Adevărul", cărora le-am făcut o manifestație de simpatie pentru sprijinul pe care ni-l dădeau, publicînd manifestele, înștiințările, protestele Frontului Studențesc Democrat, ca și unele articole scrise de noi în sprijinul mișcării antifasciste. O delegație din rîndurile noastre a înmînat redacțiilor celor două ziare moțiunea întrunirii noastre — care avusese loc cu cîteva ceasuri mai înainte — pentru a fi publicată, însoțind-o și de relatarea celor petrecute la această întrunire.

Ne-am îndreptat apoi spre „Porunca vremii", publicație cunoscută prin demagogia ei fascistă și antisemită. Redacția acestei foi era cam unde se află azi Teatrul Mic. La auzul lozincilor noastre antifasciste, redactorul de noapte s-a baricadat înfricoșat. Am smuls placarda pe care era scris cu albastru „Porunca vremii".

Demonstrația noastră nocturnă s-a împrăștiat într-o atmosferă plină de însuflețire, în momentul în care, pe Calea Victoriei, venea în fugă spre noi un pluton de jandarmi.

...După ani de diversiune și înșelare a maselor studențești, această manifestație a constituit un pas înainte pe calea redeșteptării studențimii și totodată un simptom îm-

Un grup de membri ai Frontului Studențesc Democrat (1935)

bucurător pentru situația politică generală a țării.

Ce era Frontul Studențesc Democrat ?

Cine eram noi ?

În primăvara anului 1935, prin lunile maiiunie, din inițiativa studenților comuniști, au avut loc o serie de discuții preliminare în vederea creării Frontului Studențesc Democrat, organizație menită să anime și să unească forțele antifasciste ale studențimii din România.

Despre începuturile organizației noastre, ziarul „Adevărul" scria că, la 11 mai 1935, în urma unor discuții între două delegații de studenți, s-a constituit un comitet mixt, menit să coordoneze activitatea studențească, pentru realizarea următoarelor obiective :

„1. Lămurirea opiniei publice și studențești asupra substraturilor obscurantiste și dictatoriale ale formulelor rasiste ;

2. Apărarea libertăților democratice, raportate la viața studențească ;

3. ... *(cenzurat)...*

4. ... *(cenzurat)...*

5. Acțiunea pentru promovarea dezideratelor real studențești a căror dezlegare nu se găsește — ba chiar se întunecă — prin diversiunea preocupărilor rasiste.

Pentru lărgirea acțiunii se vor face propuneri similare și altor asociații de tineri".

Cele relatate de ziarul democrat corespundeau adevărului ; Frontul Studențesc Democrat cuprindea — de la Început —, în afara studenților comuniști — cei mai activi —, și studenți social-democrați, țărăniști-radicali, național-țărăniști etc., precum și studenți neîncadrați în vreo grupare politică.

Inițiativa noastră, a studenților bucureșteni, a fost urmată de studențimea clujeană și ieșeană. În numerele din 4 și 20 iunie 1935 „Adevărul" își informa cititorii că la Cluj s-a constituit un comitet de acțiune al Frontului Studențesc Democrat, care a lansat un apel și liste de adeziune și că inițiativa a fost primită cu satisfacție de numeroase personalități ; în fruntea acestora se afla savantul de reputație mondială Emil Racoviță, creatorul biospeologiei.

Apelul sublinia dorința fermă a studenților democrați de a lupta împotriva mișcărilor reacționare din universitate și pentru democratizarea vieții studențești.

Acțiunea se lărgește

Atitudinea studențimii democrate a fost amplu dezbătută în presa vremii.

Un convingător articol de susținere și popularizare a luptei noastre, intitulat *„Frontul Democrat Studențesc"*, a apărut în pagina întîia a ziarului „Adevărul" din 21 iunie 1935, sub semnătura talentatului publicist antifascist Petre Pandrea.

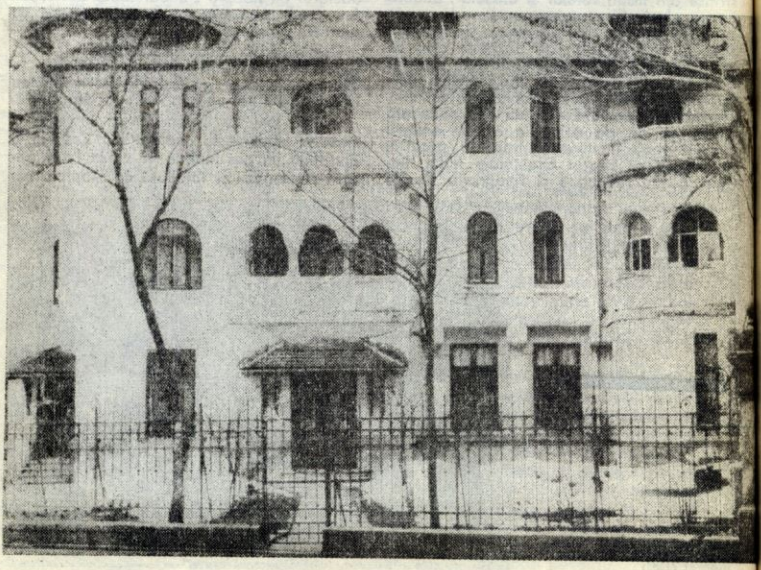

În toamna anului 1935, acțiunea Frontului Studențesc Democrat s-a lărgit, organizîndu-se adunări publice menite să lămurească un număr cît mai mare de studenți asupra sensurilor și obiectivelor luptei noastre, în urma cărora tot mai mulți studenți participau la acțiunile noastre revendicative și antifasciste. Frontul nostru s-a dezvoltat repede, stimulat de activitatea neobosită a uteciștilor, care, deși se aflau în ilegalitate, dinamizau lupta studențimii democrate, sub directa îndrumare a Partidului Comunist Român.

Ca președinte al conducerii centrale a Frontului Studențesc Democrat a fost ales Gheorghe Rădulescu, pe atunci student la Academia Comercială, membru al Uniunii Tineretului Comunist din România. Semnatarul acestor rînduri a fost secretarul general al F.S.D. Un timp, această funcție a fost îndeplinită și de Alexandru Predescu, student la Drept, membru al Partidului radical țărănesc condus de Grigore Iunian.

Deși au trecut de atunci mai bine de treizeci de ani, cred că nu e lipsit de interes să amintesc numele unora dintre studenții care, în diferite perioade ale activității Frontului Studențesc Democrat (1935—1937), și-au adus contribuția, mai mare sau mai mică, la lupta curajoasă a organizației împotriva fascismului.

La Facultatea de litere și filozofie din București, unde eram și eu student, au activat în F.S.D. Alexandru Balaci, Miron Constantinescu, Constanța Crăciun, Nicolae și Lucia Djamo, Vasile Florescu, Constanța Martinovici, Vera Frimu, Tașcu Gheorghiu, Elena Joja, Mihai Levente, Mironica Mihail, Radu Iustinian Nica, George Orzea, Constanța Popescu-Oprea, Ștefan Popescu, Elena Secară-Moldovan, Ion Stancu, Virgil Teodorescu, M. Sora, Gellu Naum, Eugen Schileru, Virgil Solomonide (André Kédros), D. Trost.

Un alt centru puternic al studențimii antifasciste era Academia Comercială, unde, în afara președintelui F.S.D., Gh. Rădulescu, activau : Constantin Arămescu, Victor Brînză, Ovidiu Caraiani, Mihail Firșerotu, Dumitru Fara, Mihai Haseganu, Petre Gheorghiu, Victor Iliu, Vasile Malinschi, Manea Mănescu, Roman Moldovan, Gh. Naumescu, Constantin Nisipeanu, Constantin Pintilie, Florentin Secară, V. Domocoș etc.

De la Arhitectură îmi amintesc de Gheorghe Drăgulescu și Cornelia Peiulescu. Activau, de asemenea, și studenții în științe Gheorghe Dumitrescu, Andrei Popovici și Mircea Vasilescu.

De la Drept menționez pe : Mircea Brătucu, Dimitrie Cardo, Ovidiu Constantinescu, Ilie Konstantinovski, C. Dumitrescu-Ceacu, Constantin Georgescu, George Macovescu, Dante Gherman, V. Manolache, Corneliu Mănescu, C. Mitrică, Alexandru Predescu, Dinu Mihail, Petre Vulpescu.

Clădirile din strada Batiștei nr. 26 (stînga) și Calea Victoriei nr. 18 (dreapta) în care au funcționat sediile ale Frontului Studențesc Democrat.

De la Politehnică, îmi amintesc printre alții de Cioroiu Răducanu, Constantin Dobrescu, Emanoil Florescu, G. Găvănescu, Andrei Georgescu, Igor Ivanov, Nicolae Korcinschi, Teodor Mărăşescu, Dimitrie Praporgescu, Vasile Tacu, Valeriu Țăruş etc.

Dintre studenții de la Agronomie activau în F.S.D. : Nicolae Anghel, Ştefan Dimancea, Neagu Marin, Teodor Martin, Dumitru Ştefănescu, Mircea Doucet, Jijie Barbu şi Roman Rusnac.

La Iaşi, printre fruntaşii secțiunii locale a F.S.D. se numărau : Alexandru Bîrlădeanu, Constantin Dimitriu, Victor Dumitriu, Ion Ocneanu, Năstase Popescu, Emil Popovici (Găluşcă), Paul Radu, Constantin Zosin, Ion Zaharia, Alexandru Voitinovici.

La Cluj activau : Zoe Bugnariu, Ştefan Cleja, Traian Dinculescu, Aron Costea, Simion Chişu-Pop, Petru Manu, Gh. Micle, Ion Mizgăreanu, Eduard Mezincescu, Ion Oancea, Grigore Popa, Gheorghe Timaru, Camil Suciu, Bucur Şchiopu, Ion Valea, Constantin Zaharia, Ion Vințe, V. Pogăceanu, Vasile Vlăsceanu, D. Mitoc, Gheran Morariu, N. Moldovan, Vasile Vlasiu, Sergiu Vrejbă etc.

Grigore Preoteasa, fruntaş al studențimii comuniste, cu care am fost prieten şi coleg la Facultatea de litere din Bucureşti din toamna anului 1933, a fost arestat în ianuarie 1935 şi condamnat la doi ani închisoare şi de aceea nu a putut lua parte la înființarea Frontului Studențesc Democrat şi nici la activitatea din primii ani. La ieşirea lui de la Doftana a fost exmatriculat, pe considerente politice, de la Facultatea de litere. S-a putut înscrie la Academia Comercială în toamna lui 1937.

Una dintre cele mai importante manifestări ale Frontului Studențesc Democrat a fost adunarea din 23 ianuarie 1936 şi demonstrația care i-a urmat.

Un sediu devastat de huligani şi o moțiune votată cu însuflețire

Conducerea F.S.D. urmărea angajarea studențimii în lupta revendicativă, pentru condiții mai bune de viață şi de studiu şi, prin aceasta, desprinderea ei de organizațiile conduse de fasciști, care abăteau studențimea de la menirea ei, transformînd-o într-o masă de manevră a organizațiilor politice de extremă dreaptă şi într-o trambulină politică pentru şefii lor.

În vederea adunării din 23 ianuarie 1936, conducerea F.S.D. a adresat studențimii un apel în care se spunea printre altele :

„COLEGI ŞI COLEGE,

Ani de zile luptele studențeşti au fost purtate pentru interese străine nouă.

Conducătorii oficiali au avut întotdeauna grijă să devieze mişcările juste de revendicări. Orientarea luptelor studențeşti pe calea falsă a bătăilor rasiste a avut drept urmare îngreunarea condițiilor de studiu [...]

Trebuie să dovedim că înțelegem care sînt interesele noastre profesionale. Trebuie să dovedim că înțelegem că viitorul cultural al poporului român este amenințat".

Gheorghe Rădulescu în perioada cînd era preşedintele Frontului Studențesc Democrat

Pentru toți cei interesați în îmbunătățirea vieții universitare, se preciza :

„Organul de luptă profesională studențească este Frontul Studențesc Democrat.

De aceea vă chemăm la adunarea Frontului Studențesc Democrat ce va avea loc joi 23 ianuarie, ora 8 seara, la sediul Partidului radical-țărănesc din Calea Victoriei 18 (Pasajul Vilagros).

Pentru interesele noastre şi pentru apărarea viitorului culturii românești, ianuarie trebuie să însemne începerea unei lupte.

Frontul Studențesc Democrat"

Un alt apel, apărut chiar în după-amiaza zilei de 23 ianuarie în ziarul „Adevărul", aducea la cunoştință ordinea de zi a adunării :

„1. Ce este Frontul Studențesc Democrat.

2. Situația la Facultatea de drept. Înscrierea la examene şi «legea avocaților».

3. Situația la Şcoala politehnică

4. Şesiunea din februarie la Facultatea de litere".

Adunarea urma să discute, printre altele, „Legea avocaților" şi măsurile discriminatorii luate după cucerirea, prin violență, a conducerii baroului de Ilfov de către un grup de avocați fasciști ; în acest scop, au

fost invitați la adunare și cîțiva avocați democrați: Ella Negruzzi, care se ridicase împotriva regimului inuman aplicat comuniștilor în închisori, Radu Olteanu, conducătorul grupului avocaților democrați, Constantin Paraschivescu-Bălăceanu, Victor Gherasim, Nicolae Lungescu, Alexandru Cioc etc.

Prezența a fost numeroasă. Dar încă înainte de a începe adunarea ne-am dat seama că, în afara studenților democrați, a unor studenți neîncadrați care veneau pentru prima dată la manifestările F.S.D. și a agentului trimis de Siguranță la toate întrunirile noastre, pătrunsese în sală și un grup de 30—40 de studenți fasciști. Prevedeam o ciocnire inevitabilă.

Ședința s-a deschis într-o atmosferă de încordare. Au luat cuvîntul Gh. Rădulescu, Victor Gherasim, Petre Vulpescu, Alexandru Cioc și Radu Olteanu. La un moment dat, fasciștii au provocat scandal strigînd, urcați pe scaune, lozincile lor antidemocratice. În același timp, au stins luminile și au aruncat fiole cu gaze lacrimogene.

Pe întuneric, între noi și fasciști s-a încins o adevărată bătălie. Pînă la urmă, am reușit să-i scoatem pe huligani din sălile clubului și să-i alungăm pe scară, în gang și apoi în stradă. Dar nici aici nu s-au liniștit, ci au început să arunce cu pietre, spărgînd toate geamurile clubului țărănesc-radical.

După alungarea lor, ne-am continuat întrunirea în sala devastată. Am încheiat-o cu votarea următoarei moțiuni:

„1. Studențimea salută cu tot entuziasmul solidarizarea avocaților democrați cu lupta studențimii, pentru modificarea «Legii avocaților», care este o lege nedreaptă și reacționară, împiedicînd studiile și accesul în barou al masei studenților săraci. Adunarea hotărăște alegerea unui larg comitet de acțiune, pentru a păși la organizarea temeinică a luptei contra «Legii avocaților».

2. Adunarea protestează vehement contra metodelor diversioniste de abatere a luptelor profesionale studențești și vestejește pe acei colegi înșelați care se fac cozi de topor ale politicienilor fasciști și au încercat prin binecunoscutele metode ale «bîtei» să spargă întrunirea Frontului Studențesc Democrat [...]

3. Adunarea se solidarizează întru totul cu acțiunea și programul Frontului Studențesc Democrat, fiindcă numai o luptă cinstită profesională, la care să participe toată studențimea, fără deosebire de origine, convingere politică sau religie, poate să ducă la cîștigarea revendicărilor noastre.

4. Adunarea hotărăște, de asemenea, alegerea de comitete de acțiune pe facultăți care să organizeze lupta pentru revendicările studenților facultăților respective" [1].

După ce moțiunea a fost aprobată cu mare însuflețire, am ieșit pe Calea Victoriei.

[1] „Dimineața" din 26 ianuarie 1936.

Această întrunire și manifestația care a urmat au stîrnit un puternic ecou printre studenți, în presă și în viața politică. Ziarul „Dimineața" a publicat chiar a doua zi moțiunea noastră, comentînd evenimentele din ajun la rubrica *„Viața politică"*, sub titlul: *„Clubul Partidului radical-țărănesc a fost devastat. O nouă ispravă a bandelor huliganice. Cum s-a încercat zădărnicirea întrunirii Frontului Studențesc Democrat"*.

„Porunca vremii" și alte ziare de dreapta ne-au atacat violent, denaturînd faptele. „Adevărul", „Dimineața", „Zorile", „Lupta", „Facla", „Deșteptarea" și alte organe de presă au publicat precizări, știri și comentarii favorabile.

Popularitatea Frontului Studențesc Democrat a crescut. „Dimineața" din 28 ianuarie 1936 a publicat un interviu intitulat: *„Acțiunea Frontului Studențesc Democrat. Lămuririle domnului Gogu Rădulescu"*. Președintele F.S.D. arăta cum a luat naștere organizația noastră, cui aparține inițiativa, din ce organizații politice studențești fac parte membrii ei, cum s-a manifestat F.S.D. în București și celelalte centre universitare, care este orientarea și activitatea F.S.D.

Remarcabile erau și articolele publicate în săptămînalul de stînga „Cuvîntul liber" la rubrica *„Cronica studențească"* de G.R. (Gheorghe Rădulescu) și I.K. (Ilie Konstantinovski). Astfel, la 1 februarie 1936, comentariul intitulat *„Ziua studențimii democrate — 23 ianuarie"* scotea în evidență semnificația succesului nostru în ciocnirea cu studenții cuziști și legionari, faptul că studenții democrați trec la ofensivă, la o luptă dîrză pentru apărarea intereselor masei tinereilului din facultăți.

Studențimea progresistă devenea tot mai activă, acțiunile curajoase ale F.S.D.-ului — erau tot mai numeroase; spargerea „grevei" studenților legionari din mai 1936, organizarea taberei studențești de vară la Moeciul de Jos, lîngă Bran, în august, tabără care s-a transformat într-o veritabilă școală de educație politică democratică și antifascistă a studențimii, au fost, în același an, numai cîteva din acțiunile desfășurate cu succes.

La orizont se ridica, însă, umbra neagră a dictaturii legionare, fasciștii se pregăteau să acapareze puterea. Amenințarea s-a transformat curînd în realitate. Mulți studenți antifasciști aveau să treacă prin „școala" interogatoriilor de tip medieval și să plătească prin ani grei de lagăr și de temniță, iar unii chiar cu viața curajul de a se fi împotrivit ascensiunii fascismului. Dar acțiunea hotărîtă a Frontului Studențesc Democrat, exemplul atîtor tineri neînfricați din rîndurile sale, și în primul rînd exemplul studenților comuniști au însuflețit lupta unor largi mase populare pentru democrație, pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, pentru suveranitate și independență națională.

NICOLAE BĂLCESCU

și

„MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA"

DAN BERINDEI

„Istoria este cea dintîi carte a unei nații. Într-însa ea-și vede trecutul, prezentul și viitorul"

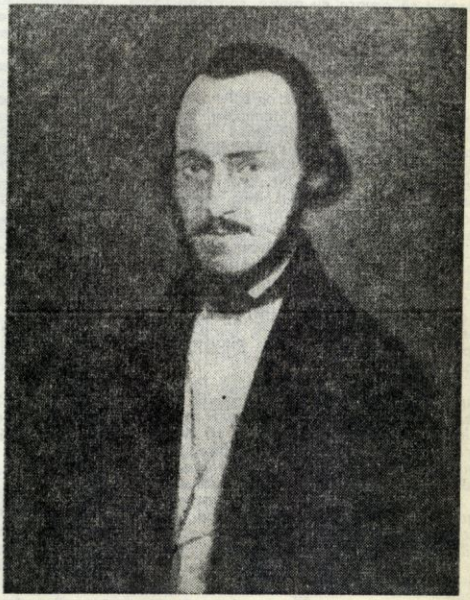

„Niciodată oamenii n-au lipsit evenimentelor..." Dintre oamenii veacului său, Nicolae Bălcescu, fără îndoială, ocupă un loc de frunte

În activitatea culturală a lui Nicolae Bălcescu *Magazin istoric pentru Dacia* a reprezentat una din realizările cele mai remarcabile, însemnînd totodată un moment important în dezvoltarea culturii naționale românești. Succedînd *Arhivei românești* a moldoveanului Kogălniceanu, *Magazin istoric pentru Dacia* al munteanului Bălcescu și al transilvăneanului Laurian a marcat, atît prin titlu cît și prin conținut, aceeași năzuință arzătoare spre unitate, trăsătură comună acestei generații de neînfricați luptători.

„Vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor!"

Consacrat prin apariția studiului său *Puterea armată și arta militară, de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*, care i-a atras elogiile lui Heliade, Asachi și Bariţiu, Bălcescu înțelegea să-și dedice o parte din activitate preocupărilor cultural-științifice. În împrejurările de atunci, cultura reprezenta domeniul unde se putea acționa cu eficiență pentru împlinirea aspirațiilor de eliberare a națiunii române. De aceea, încă din toamna anului 1844, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și prietenul lor comun Alexandru G. Golescu-Negru au plănuit să editeze o publicație periodică intitulată *Săptămîna*. Deși titlul era lipsit de semnificație, este cert că, în intențiile inițiatorilor, noul periodic urma să ia locul *Propășirii* ieșene — interzisă de autorități — și să preia de la aceasta sarcina de a seconda pe plan ideologic mișcarea de eliberare socială și națională a poporului român. Proiectul n-a putut fi realizat — motivele nu se cunosc —, deși se obținuse, la 14 noiembrie 1844, îngăduința Secretariatului de Stat, care autoriza apariția unei gazete săptămînale ce urma să cuprindă „articole politice, literare și industriale".

În anul următor, Bălcescu a reușit, împreună cu profesorul transilvănean August Treboniu Laurian, să înceapă publicarea *Magazinului istoric pentru Dacia*. Atît faptul că periodicul urma să apară sub dubla redacție a unui muntean și a unui transilvănean, cît și titlul evocator pentru trecuta și viitoarea unitate a poporului român, erau elemente care dezvăluiau simțămintele patriotice și țelurile redactorilor noii publicații. „În inima lui — scria pe drept cuvînt mai tîrziu Vasile Alecsandri despre Bălcescu —, patriotismul ocupa atîta loc că e de mirat cum de se puteau adăposti în ea și alte simțiri". Editarea *Magazinului istoric pentru Dacia* răspundea pasiunii pe care Nicolae Bălcescu o nutrea pentru studiul istoriei, dorinței sale arzătoare de a dota știința istorică românească cu o publicație periodică la nivelul acelora din țările mai înaintate ale vremii.

Încă de la 13 ianuarie 1845, August Treboniu Laurian, scriind în numele său și al lui Bălcescu, solicita sprijin în dobîndirea de abonați. Dînd urmare rugămintii redactorilor, atît *Curierul românesc* al lui Heliade, cît și *Foaia pentru minte, inimă și literatură* a lui Bariţiu au reprodus prospectul viitoarei publicații istorice. Prima broșură fiind pregătită, la 19 aprilie 1845, corectorul tipografiei Colegiului național a cerut autorizația Eforiei Școalelor pentru imprimarea ei în 1 000 de exemplare. *Magazinul istoric pentru Dacia* a apărut din iulie 1845 și pînă în aprilie 1848, în cinci tomuri. Tirajul pe care l-a avut indică o răspîndire neobișnuită pentru acea epocă, mai ales că, dovedindu-se neîndestulător, a fost ridicat de la 1 000 la 1 500 de exemplare. Semnificativ este și faptul că unele broșuri ale celor cinci tomuri au fost retipărite. Publicația a avut ecou în rîndul diferitelor categorii sociale, nu numai în Țara Românească, ci și în Moldova și Transilvania (unde erau aproximativ 200 de abonați)[1].

Apariția noii reviste a fost salutată cu căldură de cărturarii români contemporani. Gheorghe Asachi a lăudat „zelul" redactorilor, iar George Bariţiu a observat că „nu este un om în care bate o inimă cu simțămînt de român pe care să nu-l intereseze această operă națională". *Prospectul* noii publicații, alcătuit neîndoielnic de Bălcescu, relua și adîncea ideile tînărului erudit asupra istoriei. „O noție fără istorie — se sublinia răspicat la începutul *Prospectului* — este un popor încă barbar, și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor". Relevînd complexitatea fenomenului istoric, *Prospectul* ținea să atragă atenția asupra faptului că pînă atunci toți istoricii care se ocupaseră de trecutul țărilor românești — cu excepția lui Kogălniceanu — nu descriseseră „decît biografia stăpînitorilor, care cu toate acestea încă e nelămurită, și chiar șirul domnilor e nehotărît, iar partea cea mai interesantă a istoriei, instituțiile, industria, comerțul, cultura intelectuală și morală, obiceiurile și tipul de viață, s-a trecut subt tăcere". Era evident că Bălcescu voia să reliefeze rolul esen-

[1] Vezi detalii prețioase în: Horia Nestorescu, *Ştiri inedite privind tipărirea şi răspîndirea „Magazinului istoric pentru Dacia" în ţările române*, în „Studii şi articole de istorie", XI (1968).

ţial pe care-l avea poporul, în întreaga complexitate a manifestărilor sale, în desfăşurarea procesului istoric.

Prospectul, răspunzînd titlului periodicului, insista de a se trata istoria poporului român de pe întreg teritoriul naţional şi nu doar istoria Ţării Româneşti. În vederea alcătuirii acestei istorii complete a poporului român, cei doi redactori apelau la „toţi patrioţii români", rugîndu-i să le pună la dispoziţie documentele istorice pe care le aveau pentru ca acestea să fie publicate în noul periodic.

Prospectul anunţa cuprinsul celor şase părţi ale „Magazinului istoric pentru Dacia" : *Cronicul românesc ; Diplomaticul românesc ; Memoratoriul dacian ; Inscriptorul dacian ; Disertatoriul istoric* şi *Buletinul bibliografic*. Publicaţia urma să cuprindă în cadrul rubricilor anunţate cronici, scrieri referitoare la Dacia, inscripţii vechi, documente din perioada feudală, studii istorice şi informaţii bibliografice. Trebuia deci să fie o publicaţie periodică de specialitate în activitatea căreia accentul de greutate urma să fie pus pe colectarea şi publicarea izvoarelor istorice, rezervîndu-se însă un spaţiu important şi unor studii privind diferitele aspecte ale istoriei naţionale.

Izvoarele istoriei

În cel dintîi tom — apărut în vara anului 1845 — Nicolae Bălcescu a publicat studiul său *Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei românilor*, care inaugura, împreună cu *Discurs introductiv la istoria românilor* al lui August Treboniu Laurian, rubrica *Disertatoriul istoric*. De la început, Bălcescu stabilea strînsa legătură dintre istorie şi necesităţile practice ale poporului român din vremea sa. „Românii — scria el — au trebuinţa astăzi să se întemeieze în patriotism şi în curaj şi să cîştige statornicie în caracter". Pentru aceasta, era necesar ca ei să aibă „o bună istorie naţională" şi ca aceasta să fie „îndestul răspîndită". Pentru Bălcescu, istoria apărea ca mentorul care urma să însănătoşească o întreagă atmosferă şi să dea linia directorie mişcării de eliberare românesti. „Privind la acel şir de veacuri — arăta el — în care părinţii noştri au trăit şi la chipul cu care ei s-au purtat în viaţa lor soţială, noi am căuta să dovedim virtuţile lor şi să ne ferim de greşelile în care au picat". „Am părăsi, prin urmare — sublinia el în continuare — acel duh de partidă şi de ambiţie mîrşavă. Am scăpa de acele temeri de nimic şi de acele nădejdi deşarte. Am dobîndi adevăratele principe cari trebuie să ne povăţuiască în viaţa noastră soţială ca să ne putem mîntui". Istoria era menită a demonstra — prin grelele împrejurări pe care ea le consemnase şi prin care strămoşii lor izbutiseră să-şi deschidă drum spre viitor — că „o naţie, care în mijlocul atîtor nevoi şi-a păstrat naţionalitatea ei în curgere de 18 veacuri, nu mai poate pieri". Totodată istoria trebuia să reprezinte un îndemn pentru români să acţioneze „cu mai multă inimă la o reformă politică şi soţială", care urma să-i facă „vrednici" de a-şi lua „rangul" ce li se cuvenea „în marea familie a naţiilor europene".

Studiul publicat de Bălcescu i-a oferit prilejul de a-şi expune concepţiile referitoare la caracterul pe care trebuia să-l aibă istoria, la complexitatea şi sfera ei de acţiune. „Dar ca o istorie să poată aduce aceste foloase — arăta el — nu trebuie să fie numai ca un şir de oarecare întîmplări politice sau militare uscate, fără nici o coloare, fără nici un adevăr local ; nu trebuie să se ocupe numai de oarecari persoane privilegiate, dar să ne arate *poporul român cu instituţiile, ideile, simţimintele şi obiceiurile lui, în deosebite veacuri*" (sublinierea mea — *D.B.*). Pentru a realiza o astfel de istorie, Bălcescu cerea să se recurgă „la izvoarele originale". El enumera cinci categorii de izvoare pe care le socotea indispensabile studiului istoriei naţionale. Cea dintîi o reprezentau poeziile şi tradiţiile populare. „Oamenii întîi cîntă — sublinia Bălcescu —, pe urmă scriu. Cei dintîi istorici au fost poeţii". Pentru Bălcescu poeziile populare reprezentau „un mare izvor istoric", pentru că ele înfăţişau pe de o parte „fapte generale", dar mai ales pentru că ele „intră în vieaţa privată, ne zugrăvesc obiceiurile şi ne arată ideile şi simţimintele veacului". El recomanda „o adunare" a poeziilor şi traducerilor populare, însă, ca un adevărat om de ştiinţă, cerea exercitarea spiritului critic în aprecierea acestui izvor istoric. O a doua categorie de izvoare istorice recomandată de Bălcescu o reprezentau „legile", izvoarele referitoare la drept. În această privinţă, el sugera „o adunare de hrisoave" şi în acelaşi timp semnala cele mai de seamă coduri de legi din perioada feudală. Cronicile, prin care tînărul istoric înţelegea izvoarele narative, scrise atît de români cît şi de străini, erau cea de-a treia şi una din cele mai de seamă categorii ale izvoarelor istorice. Spaţiul acordat de publicaţie prezentării unor asemenea izvoare arată importanţa atribuită naraţiunilor istorice. Inscripţiile şi monumentele reprezentau o a

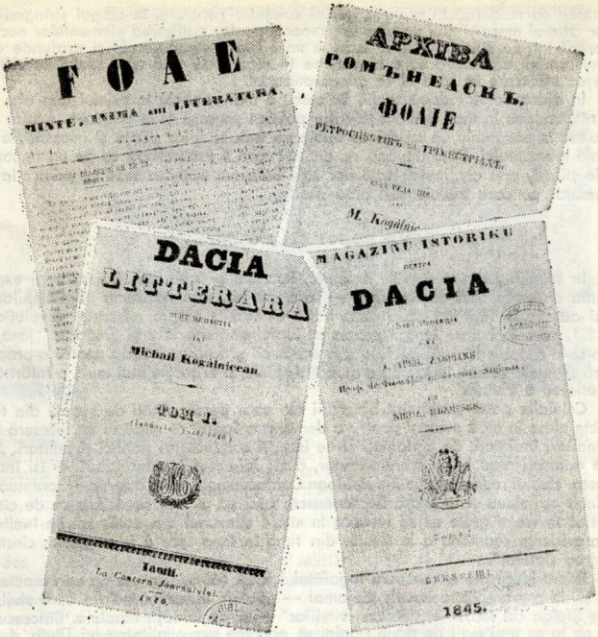

Mihail Kogălniceanu considera Magazin istoric pentru Dacia *ca pe o „vrednică cironomă a soliei* Arhivei românești, *trebuind să urmeze un program întrutotul remarcabil, datorat condeiului lui N. Bălcescu care-și dovedise erudiția, în publicațiile istorice contemporane.*

patra categorie de izvoare de care urma să se ocupe îndeosebi prietenul și coredactorul lui Bălcescu, August Treboniu Laurian. În sfîrșit, cea de-a cincea categorie o reprezentau „scrierile ce zugrăvesc obiceiurile" (dintre care Bălcescu amintea ca „cea dintîi" lucrarea lui Dimitrie Cantemir *Descrierea Moldovei*), în cadrul cărora el includea și relatările diferiților călători.

Deosebit de interesantă apare sugestia sa referitoare la cercetarea bibliotecilor și arhivelor străine în vederea detectării și strîngerii izvoarelor referitoare la istoria românească. El indica, îndeosebi, bibliotecile și arhivele „Transilvaniei, Ungariei, Poloniei, Vienei, Moskvei, Pitersburgului și Stockholmului". Pentru realizarea acestui ultim țel, prea costisitor pentru a i se putea face față prin simple inițiative particulare, Bălcescu propunea constituirea unei „Societăți istorice, care să aibă fondurile trebuincioase ca să poată trimite oameni în deosebite părți după asemenea descoperiri". El anunța totodată apropiata publicare a unui plan „pentru o asemine asociație", intenție care a rămas nerealizată.

Atît *Prospectul* cît și studiul lui Bălcescu referitor la izvoarele istoriei române dezvăluiau marile însușiri intelectuale ale tînărului cărturar, profunzimea gîndirii sale, capacitatea de a înțelege sensul ce trebuia dat activității în domeniul științei istorice,

orientarea sa modernă în privința găsirii soluțiilor concrete, în scopul strîngerii unui număr cît mai mare și mai valoros de izvoare, pentru cîștigarea elementelor necesare elaborării într-un răstimp relativ scurt a unei istorii multilaterale și profunde a poporului român, elaborare care răspundea în modul cel mai acut înseși necesităților luptei de eliberare în care el se găsea antrenat.

În afara acestor două studii, Bălcescu a mai publicat în primul tom alte cinci, care răspundeau în mod evident țelurilor politice pe care el le urmărea. Aceste studii alcătuiesc în ansamblu un model de îmbinare fericită între știință și necesitățile politice ale momentului. Dînd dovadă de calități care îl recomandă ca pe un remarcabil om de știință, prin conținutul lucrărilor sale Bălcescu adîncea teza cu privire la rolul îndrumător pe care trebuia să-l aibă istoria.

„Un popor cît de mic..."

În cel dintîi dintre studiile amintite, *Românii și fanarioții*, Bălcescu își exprima evidenta antipatie față de fanarioți — care „se făcuseră nesuferiți pămîntenilor" —, dar și admirația față de „zdravăna nație elenică"; elogia mișcarea revoluționară din 1821, care încheiase lungul proces al luptei antifanariote și „scăpase" țara, ajutînd-o să-și redobîndească „vechile sale drepturi" și folosea ocazia pentru a proclama dîrz că „sîngele vărsat, în loc de a omorî o opinie, o hrănește mai mult, o întărîtă și o face adesea a triumfa".

Celelalte patru studii sînt biografii ale unor personalități de seamă din trecut, subiecte alese în mod evident pentru a demonstra faptul că românii nu fuseseră lipsiți de gînditori înaintați, de diplomați și de iscusiți conducători politici și militari. „Niciodată oamenii n-au lipsit evenimentelor, a zis faimosul Montesquieu" — își începea Bălcescu studiul consacrat spătarului Ioan Cantacuzino. „Acest adevăr — continua el — s-a simțit aseminea și în Țeara Românească, căci ea a avut norocirea ca de cîte ori s-a aflat în vremi grele să se ivească în sînu-i cîte unul din acele spirite înalte, pe cari providența seamănă a le trimite din timp în timp spre a face gloria, cinstea și mîntuirea statelor".

Prima biografie o consacră logofătului Ioan Tăutu, „un om de un caracter original și de o mare capacitate", diplomat — „politic îndemînatec" — care slujise cu zel pe Ștefan cel Mare — „viteazul viteților" — și pe urmașii acestuia. Bălcescu reușește ca în nu mai mult de două pagini să prezinte personalitatea lui Tăutu, definindu-l lapidar și introducînd în narațiunea sa elemente de pitoresc, cum ar fi cunoscutul episod al băutului cafelei „deodată pe gît" în fața vizirului stupefiat.

Cea de-a doua biografie e tot a unui moldovean, logofătul Miron Costin, pe care Bălcescu îl denumește „istoricul Moldaviei". Narațiunea este impresionantă. Înainte de a trece la relatarea, cu dese aprecieri, a faptelor concrete, legate îndeosebi de cariera politică a cărturarului moldovean, el îl portretizează: „Numele lui Miron Costin este vestit atît prin Istoria Moldaviei ce ne-a lăsat, cît și prin tragica lui moarte. Căci și el aseminea a cinstit știința și a dat frumos exemplu în acele triste timpuri, pierzîndu-și viața pentru binele omenirii".

Spătarului muntean Ioan Cantacuzino îi consacră un studiu, care i-a oferit prilejul de a evoca și istoria Țării Românești în ultima treime a secolului al XVIII-lea. El învinuiește pe membrii clasei dominante — care se situaseră pe poziții nepatriotice în ceea ce privea problema eliberării țării — că acționaseră izolați de popor și că din această pricină simțiseră nevoia de a căuta sprijin peste hotare, ceea ce dăunase intereselor țării. „Niciodată o noție nu se poate mîntui decît prin sine însăși" — proclama Bălcescu credința sa în resursele lăuntrice ale poporului din care făcea parte. „Ei nu știau ce poate face un popor cît de mic cînd își apără ale sale și cînd e aprins de o sfîntă și nobilă ideie".

În sfîrșit, ultima biografie a dedicat-o postelnicului Constantin Cantacuzino, figură ilustră a istoriei Țării Românești din secolul al XVII-lea. Studiul cuprinde un moto luat din Benjamin Constant, în care, între altele, se spunea: „Totdeauna se vor afla oameni pentru care dreptatea este o necesitate, apărarea slabului o trebuință".

În vara lui 1845, cu toate preocupările sale variate care-i făceau necesară prezența aproape neîntreruptă în București — de care-l legau atît cercetările care le efectua în domeniul istoric, cît și activitatea sa în cadrul „Societății literare", iar apoi al „Asociației literare a României", al cărei secretar a și fost, pentru a nu mai vorbi

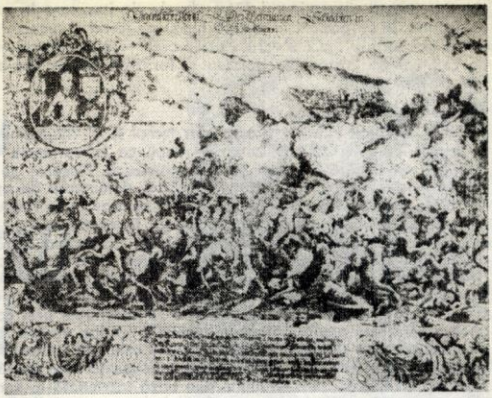

„Aduc aminte românilor una din faptele cele mai strălucite ale luptei părinților lor pentru libertate" (Gravură înfățișînd lupta de la Călugăreni din 23 august 1595)

de sarcinile legate de editarea *Magazinului istoric pentru Dacia* și de activitatea sa susținută, deși în parte secretă, pe tărîmul politicii în calitatea sa de fruntaș al „Frăției" —, Bălcescu a găsit timp pentru „o călătorie de cercetări istorice pe marginea Dunării de la Celei pînă la Turnu-Severin", cînd — potrivit relatării lui Ion Ghica — a vizitat „mănăstirile de peste Olt, în tovărășie cu Laurian și cu Bolliac, călătorie în care s-au descoperit mai multe inscripțiuni cari au fost transcrise, completate și publicate de Laurian".

În 1846 a apărut cel de-al doilea tom al revistei istorice. Și în acest volum — ca și în cel dintîi și în următoarele trei — au fost publicate izvoare istorice (izvoare narative, documente și inscripții) și două noi studii ale lui Bălcescu. Cel dintîi purta titlul de *Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpurile măririi lor* și relua în largă măsură, deși într-o redacție mai eliptică, problemele dezbătute în articolul similar consacrat Țării Românești, pe care Bălcescu îl publicase cu doi ani mai înainte în *Foaia științifică și literară (Propășirea)* de la Iași. Era evident că, întocmind noul său studiu, Bălcescu a ținut să sublinieze, o dată mai mult, poziția sa „unionistă". Dacă publicase într-o revistă ieșeană studiul referitor la istoria militară a Țării Românești, tot așa găsise acum oportun să supună analizei, într-o revistă bucureșteană, problematica militară moldoveană.

Împotriva robiei gloatelor și pentru demnitatea națională

În același tom Bălcescu ataca pentru prima oară fățiș, cu deosebită vigoare, problemele sociale ale țării sale. În fruntea studiului *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri* se găsea un moto semnificativ cules din opera lui Mirabeau : „Privilegiurile se vor sfîrși, dar poporul rămîne veșnic". Studiul începea printr-o încercare de istorie comparată, în legătură cu stăpînirea pămîntului și cu proprietatea, pentru a continua printr-o pledoarie în favoarea tezei continuității românilor în Dacia. După emiterea acestor teze interesante (relativ colaterale subiectului), Bălcescu trecea la analiza propriu-zisă a temei pe care și-o propusese. „Interesul, nevoia și sila" erau elementele determinante care duseseră la asvirirea țărănimii. „Acestea fură — scria cu îndrăzneală democratul revoluționar — pricinile cari atinseră egalitatea străbună de drepturi și de stare în țările noastre și formară acea monstruozitate socială, ca o țeară întreagă să robească la vreo cîțiva particulari". Bălcescu denunța faptul că aristocrația „de bani sau de stare [...] se întemeie pe robia gloatelor". Condamnînd legătura cu pămîntul pe care o instituise Mihai Viteazul, „act barbar, făcut de un prinț ce a lucrat atîta pentru libertate", Bălcescu conchidea în această privință : „Așa robia fu răsplata

claselor de sus ale soţietăţii către clasele de jos, care le-au hrănit, le-au respectat totdeauna, le-au păstrat în poziţia lor şi au jertfit şi muncă, şi bani, şi vieaţă pentru patrie şi libertate". „Căci vai de acele naţii — mai adăuga el — unde un mic număr de cetăţeni îşi întemeiază puterea şi fericirea lor pe robia gloatelor ! Ele pier !"

■

În timp ce ultimele broşuri din tomul II al *Magazinului istoric pentru Dacia* se mai aflau sub tipar, Bălcescu — după ce întreprinsese a doua sa călătorie în Moldova — a părăsit grăbit Ţara Românească. Plecarea se datora — cel puţin în parte — iritării produse în rîndurile clasei dominante de apariţia studiului său referitor la „starea soţială". Tomurile III-V au apărut în timpul lipsei din ţară a democratului revoluţionar, dar el s-a îngrijit în continuare de revista pe care o întemeiase. În tomul IV (1847) Bălcescu publica *Campania românilor în contra turcilor de la anul 1595*, studiu care anunţa viitoarea lucrare consacrată lui Mihai Viteazul. Folosind izvoare interne şi externe, unele chiar contemporane evenimentului, Bălcescu a reuşit să înfăţişeze cu un rar talent episoadele glorioase ale luptei desfăşurate sub conducerea viteazului domn şi totodată să contribuie prin conţinutul lucrării la pregătirea spiritelor pentru viitoarea revoluţie. „Aduc aminte românilor — îşi începea patriotul cărturar studiul — una din faptele cele mai strălucite ale luptei părinţilor lor pentru libertate. Voi descrie acea campanie vestită care realtă [înaltă — *D.B.*] demnitatea naţională, ne dete un nume şi o bază însemnată în Europa şi statornici pentru viitorime drepturile patriei noastre". El îndemna românii să nu uite şi să considere ca un îndemn faptele înaintaşilor lor care luptaseră „unul împotriva a zece". Afirmînd ideea neatîrnării şi demonstrînd posibilităţile poporului român în cucerirea ei, folosea prilejul evocării lui Mihai ca un evident îndemn pentru realizarea unităţii statului român. „Viteazul prinţ primi acea pace care îi era trebuincioasă — sublinia el —, căci acum planurile sale se măriseră, el lucra la crearea naţionalităţii româneşti, la unirea tuturor românilor într-un stat politic. Ideie măreaţă şi singură mîntuitoare pentru noi, pe care, din orbirea acelor veacuri părinţii noştri n-o putură realiza statornic şi care singură trebuie să fie ţinta politică a românilor de astăzi". Dînd o interpretare modernă faptelor voievodului muntean, patriotul cărturar dezvăluia sensul principal al studiului său : dincolo de pasiunea erudită a cercetării, el adresa un pasionat îndemn conaţionalilor săi de a se angaja cu energie şi vigoare în lupta pentru cucerirea independenţei şi unităţii naţionale.

În acelaşi tom a apărut şi *Buletinul despre portretele principilor Ţării Româneşti şi Moldovei*, rod al cercetărilor făcute de Bălcescu împreună cu A. G. Golescu, în luna august 1847, pentru a descoperi un portret al lui Mihai Viteazul. „De cînd mă aflu departe de ţeara mea — mărturisea el —, în necurmatele mele cercetări prin bibliotecile mai multor ţări, căutam mereu să pot da după vreun portret al lui Mihai Vv., deosebit de acela ce se află în cărţile lui Hieronymus Ortelius şi Joannes Bisselius". Descoperirea portretului lui Mihai la Cabinetul de stampe din Paris produsese o deosebită impresie celor doi tineri : „Cînd văzurăm pe cel de-al şaselea strigarăm deodată : Acesta este !"

Deşi depărtat de ţară timp de doi ani, Bălcescu a păstrat necontenit contactul cu prietenul său Laurian, plănuind dezvoltarea activităţii istoriografice. Silinţele sale referitoare la crearea bibliotecii *Magazinului istoric pentru Dacia* sînt în această privinţă edificatoare. Prin intermediul librăriei lui C. A. Rosetti şi a lui E. Winterhalder, Bălcescu a trimis la Bucureşti o serie de lucrări preţioase, destinate să formeze biblioteca revistei istorice pe care o înfiinţase şi desigur să folosească adîncirii studiilor sale istorice.

Evenimentele revoluţionare din 1848 l-au smuls pe Bălcescu de la masa de lucru. Cînd şi-a reluat pana, în 1850, în exil, la Paris, *Magazinul istoric pentru Dacia* îşi întrerupsese apariţia. *România viitoare* şi *Junimea română* vor publica în 1850 şi 1851 unele lucrări ale istoricului, care îşi concentra acum ultimele eforturi scrierii cărţii consacrate lui Mihai Viteazul. La 28 noiembrie 1852 viaţa eroică a lui Bălcescu a luat sfîrşit, lăsînd în urma sa amintirea personalităţii, luptei şi înfăptuirilor unui om care şi-a iubit cu ardoare ţara. Mesajul *Magazinului istoric pentru Dacia* răsună vibrant peste veac, îndeamnă la gînd şi faptă patriotică, evocînd figura tînărului smuls din mijlocul poporului său la numai 33 de ani, a istoricului şi luptătorului revoluţionar democrat, care a fost Nicolae Bălcescu.

Interviu cu DUMITRU BERCIU

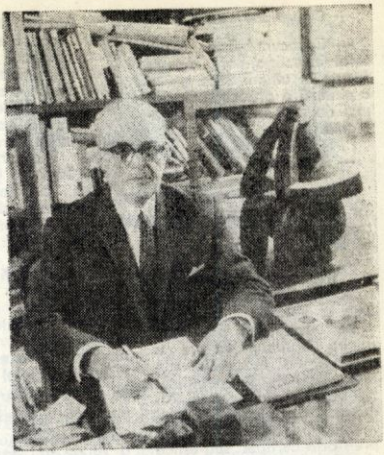

Ne-am adresat cu cîteva întrebări profesorului universitar Dumitru Berciu, cunoscut cercetător al epocii preistorice din sud-estul european, autorul a numeroase studii şi lucrări monografice de prestigiu publicate în ţară şi peste hotare.

— Ultimele dumneavoastră lucrări apărute?

— *Romania before Burebista*, în limba engleză, apărută în colecţia „Popoare şi civilizaţii", publicată de Editura „Thames and Hudson" din Londra. De asemenea, în *Istoria universală* în 24 de volume, aflată sub egida Editurii „Fischer" din Frankfurt pe Main, capitolele despre daci din volumele 7 şi 8.

— Proiectele dumneavoastră editoriale?

— Două lucrări aflate sub tipar: 1) *Celţii şi rolul lor istoric*, lucrare cu caracter monografic, insistînd asupra legăturilor dintre daci şi celţi, ce va apărea în Editura ştiinţifică; 2) *Mormîntul „princiar" de la Agighiol*, care se tipăreşte de către Institutul arheologic de la Frankfurt pe Main, într-un volum jubiliar, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate a comisiei romano-germane a institutului sus-amintit.

— Ştim că aţi fost elevul şi colaboratorul cunoscutului arheolog şi profesor român I. Andrieşescu şi că aţi luat parte la săpăturile pe care acesta le-a întreprins la Agighiol. Monografia despre care aţi pomenit reprezintă o continuare a cercetărilor de atunci?

— Descoperirile de la Agighiol au rămas nepublicate. Lucrarea reprezintă — într-un fel — valorificarea moştenirii lăsate de profesorul Andrieşescu. Precizez că mormîntul de la Agighiol îşi merită pe deplin epitetul cu care circulă în literatură şi în rîndurile specialiştilor, deoarece prin bogăţia şi frumuseţea tezaurului său este cu adevărat „princiar". Alcătuit din piese de aur şi argint, tezaurul este unic în Europa şi aparţine *artei traco-getice* şi nu *scitice*, aşa cum se credea.

În această monografie mai este publicat şi studiul asupra coifului de aur de la Coţofeneşti, care este tot de origine traco-getică şi nu scitică, precum şi cel în legătură cu Rhytonul, un splendid vas de cult în formă de cap de taur, de la Poroina-Mehedinţi. Se considera că acest vas de cult ar fi sarmatic sau scitic; în realitate, el este o operă de artă locală, traco-getică.

— Cea mai apropiată premieră editorială sub semnătura dv?

— *Arta traco-getică*, lucrare predată recent la editură şi care va apare în curînd, unde sînt reluate şi dezbătute mai pe larg o serie de probleme atinse în monografia mormîntului princiar de la Agighiol.

— *O pasiune veche?*

— Oarecum! Este rezultatul investigațiilor directe făcute în ultimii zece ani și o sinteză a preocupărilor de mai de mult în această problemă.

— *Noutatea ei?*

— Dezvoltarea problemelor privind originea artei traco-getice, originalitatea ei, legăturile ei cu arta elenică, cea scitică, persană și frigiană, subliniindu-se totodată conținutul și structura ei getică.

De asemenea pregătesc pentru Institutul de pre și proto-istorie din Köln studiul „Începuturile neoliticului vechi și mijlociu în România", care va apărea într-o lucrare colectivă privind preistoria Europei sud-estice și orientale, editată de colecția „Fundamenta", sub redacția profesorului Hermann Schwabedissen de la Universitatea din Köln.

— *Preocupări pe plan arheologic?*

— Cele două șantiere arheologice de la Ocnița și Cernavodă.

— *Descoperiri spectaculoase?*

— Nu, mai curînd precizări. În complexul dacic de la Ocnița au fost descoperite unelte de metal, cîteva piese de artă, monede romane și mormîntul unui nobil dac. Prin lucrările din campania anului 1968 s-au precizat: caracterul mixt al complexului de la Ocnița, intensitatea locuirii dacice, prezența unor ateliere de prelucrare a fierului și argintului — documentate prin substanțialul tezaur de 43 de piese —, legăturile cu romanii înainte de cucerirea Daciei. De asemenea, tot prin lucrările din această campanie s-a putut data sfîrșitul așezării de la Ocnița.

— *V-ați întors recent dintr-o călătorie de studii în străinătate. Ce impresii ne puteți comunica?*

— Am fost invitat de Serviciul academic din Republica Federală a Germaniei pentru schimburi cu străinătatea să țin o serie de conferințe pe teme de istorie românească. Astfel, am conferențiat la universitățile din Bonn, Marburg, Giessen, Köln, Bochum (Ruhr), Kiel, despre civilizația traco-getică, trecerea de la neolitic la bronz în România și cultura Hamangia.

Conferințele au fost urmate de discuții, subliniindu-se aportul arheologiei românești la dezvoltarea cercetării preistoriei europene, volumul publicațiilor noastre în acest domeniu.

Tot cu prilejul acestei vizite, la Heidelberg am luat parte la manifestările organizate pentru sărbătorirea a 90 de ani de la Unirea Principatelor. În prezența primarului orașului dr. Korz, a rectorului universității din Heidelberg prof. dr. Baldinger, a ambasadorului român C. Oancea și a altor reprezentanți ai vieții cultural-științifice a fost dezvelită o placă comemorativă la hotelul unde și-a petrecut ultimele zile ale vieții sale, Al. I. Cuza. La conferința de presă organizată cu această ocazie am prezentat o schiță biografică a primului domnitor al României moderne.

— *Ce v-a interesat în mod deosebit, ca arheolog?*

— În afară de contactele personale cu vechi colegi și prieteni, în afară de noile legături pe care le-am stabilit, am urmărit îndeaproape organizarea cercetărilor arheologice întreprinse de Institutul de arheologie de pe lîngă universitățile vestgermane. La invitația profesorului O. Kleemann, am vizitat șantierul condus de el situat în ținutul Ahrweiler, o regiune de pădure, bogată în minereuri feroase și cunoscută încă din preistorie. Am fost impresionat de faptul că pe șantierul profesorului O. Kleemann lucrul era în toi, deși nu era vară. La Haithabu, lîngă Schleswig, în apropiere de Marea Nordului, am văzut un șantier modern condus de profesorul Kersten.

— *Se poate spune că datorită unor noi măsuri de organizare, a unor instalații moderne de protecție împotriva frigului șantierul arheologic și-a schimbat caracterul sezonier?*

— Nu este vorba numai de instalațiile de apă caldă, de „casetele" mobile de circa 6 x 15 metri sub care se continuă săpăturile etc. etc., ci de o nouă concepție privind organizarea lucrului, care a permis transformarea șantierului dintr-o unitate simplă, *de depistare*, de culegere a materialului arheologic, într-una complexă, de *determinare* și *clasificare*. Prelucrarea primară se face chiar pe șantier. Șantierul este acum un mic complex, dotat cu locuințe, laboratoare foto, atelier pentru desenatori, bibliotecă etc. etc. În acest fel, este posibil ca încă de aici să se facă primele operații, și de fapt cele mai importante, pentru alcătuirea „actelor" materialelor descoperite. Piesele pleacă de pe șantier cu fișa tehnologică încheiată.

— *Avantajul?*

— Determinarea sigură a condițiilor descoperirii, lucru deosebit de important în cercetarea arheologică, accelerarea ritmului de lucru și, de asemenea, conservarea imediată a materialelor descoperite.

Este evident că și în cercetarea arheologică introducerea metodelor moderne de lucru va spori ritmul cunoașterii și completării investigației istorice.

E. P.

MEMORII

WINSTON CHURCHILL

(III)

„Chiar de ne-am fi vîndut tot aurul și toate avuțiile noastre în străinătate, n-am fi putut achita nici jumătate din prețul comenzilor, iar proporțiile pe care le lua războiul sporea înzecit necesitățile noastre."

Relațiile Churchill-Roosevelt sînt expresia cea mai simplă, cea mai vizibilă și directă a relațiilor anglo-americane în perioada celui de-al doilea război mondial. Dar ar fi o eroare ca raporturile dintre cei doi șefi de state să fie reduse la semnificația raporturilor între două administrații, după cum ar fi prea puțin să credem că întregul complex, atît de vast, al alianței anglo-americane (o veritabilă confrerie anglo-saxonă, nu scutită și de tensiuni și de dificultăți) s-ar explica prin partnershipul Roosevelt-Churchill. Se poate totuși afirma că raporturile personale între Churchill și Roosevelt, dezvoltate progresiv o dată cu extinderea războiului, au influențat sensibil procesul de decizie în multe evenimente politice și militare.

Se pare că invitația la contacte personale i-a aparținut lui Roosevelt, care, expunîndu-și într-o scrisoare satisfacția pentru numirea lui Churchill în fruntea Amiralității, îl asigura că orice inițiativă privind o astfel de legătură (evident prin corespondență) va fi totdeauna binevenită. Invitația îl implica și pe primul ministru britanic Chamberlain, dar faptul că scrisoarea era adresată lui Churchill dovedește că Roosevelt înțelesese de pe atunci cine va fi adevăratul lider al Angliei în război.

Churchill avea o prea vastă experiență politică ca să nu priceapă imediat importanța excepțională a unei asemenea propuneri. „Războiul ciudat" de-abia începuse, Churchill nu era deocamdată decît un simplu ministru, credința în puterea militară a Franței nu se risipise, optimismul cu privire la acel moment al războiului putea fi încă posibil. Toate acestea nu-l împiedicară pe noul ministru al marinei să răspundă prompt lui Roosevelt, semnîndu-și în mod ciudat mesajul : „o persoană din marină". Churchill însuși califică undeva această semnătură (transformată apoi în corespondența ulterioară în : „o fostă persoană din marină") drept o fantezie a sa. Chiar fantezie nu era. E adevărat că oricît de importanți ar fi unii oameni politici, o anumită naivitate romanescă nu le este complet străină. Anonimatul modest simulat de această semnătură avea un vag parfum de mister. Explicația e însă probabil alta : stabilirea unui ton de complicitate amicală, neoficială, care în clipele aproape disperate de mai tîrziu prin care a trecut Anglia, avea să se vădească deosebit de util. Despre importanța corespondenței sale cu Roosevelt, Churchill scrie undeva : „Dacă aș fi abuzat în această direcție (e vorba de solicitările colegilor săi de cabinet de a rezolva prin corespondența cu Roosevelt o serie de chestiuni practice importante, dar totuși de detaliu), scrisorile mele personale și-ar fi pierdut caracterul intim și în consecință, eficacitatea". Observația are valoare de aforism și ar putea fi inclusă într-un nou „Il Principe", ca un principiu al treburilor de stat contemporane.

Relațiile personale cu Roosevelt, conduse abil de Churchill, în spiritul unei amiciții pline de deferență, dar uzînd de toate mijloacele de persuasiune, aveau să-și dea roadele cînd Anglia, rămasă singură în fața lui Hitler, hăituită în aer și pe apă, trăind sub amenințarea unei invazii iminente, inspira o rezervă plină de scepticism, aproape ostilă multor observatori politici și militari americani. Încrederea inspirată de Churchill lui Roosevelt a fost, în aceste împrejurări, hotărîtoare, pentru sprijinul mereu crescut, acordat, grație prestigiului său, de Președinte, Angliei, pînă la intrarea în război a Americii, adică pînă la încheierea alianței oficiale între cele două state. Un singur exemplu, între multe altele, luat din memoriile lui Cordell Hull și citat de Churchill. „Președintele l-a rugat stăruitor pe Churchill să trimită avioane Franței, dar Primul ministru a refuzat. Bullitt, (ambasadorul Statelor Unite la Paris — n.n.), indignat de această hotărîre, ne-a împărtășit, la 5 iunie, Președintelui și mie, temerile sale ca englezii să nu-și păstreze forțele aeriene și flota pentru a se servi de ele ca monedă de schimb în eventualele negocieri cu Hitler. Dar Președintele și eu nu gîndeam ca el [...] Președintele și eu eram convinși că Dl. Churchill gîndea în adevăr ceea ce spunea". Vom mai avea ocazia să revenim asupra obiectivelor acestei „alianțe în luptă" dintre S.U.A. și Anglia.

Desigur, pentru orgoliul descendentului lui Marlborough, mai în vîrstă decît Roosevelt și căruia acesta îi scria totuși ușor protector „my dear Churchill", păstrarea tonului respectuos, calm și modest, nu trebuie să fi fost totdeauna o sarcină ușoară, mai ales dacă ne amintim de temperamentul său. În partea a doua a războiului, în corespondență apar uneori semne de impacienței și mîrîieli de buldog. Judecata lui Churchill asupra Președintelui american rămîne însă constantă — cel puțin în „memorii" —, plină de afecțiune și prețuire, așa cum se poate deduce din paginile pe care le publicăm.

DANA CRIVĂȚ

AM OCUPAT AMÎNDOI POSTURI ASEMĂNĂTOARE

În septembrie (1939, după venirea lui Churchill la conducerea Amiralității — n.r.) am avut bucuria de a primi o scrisoare personală din partea Președintelui Roosevelt. Îl întîlnisem o singură dată în timpul primului război, la o masă la Gray's Inn, cînd fusesem impresionat de strălucitoarea lui prezență, plină de forță și tinerețe. Cu acea ocazie, n-am avut prilejul decît să ne salutăm unul pe celălalt.

Președintele Roosevelt
către d-l Churchill

11 septembrie 1939

„Pentru faptul că dumneavoastră și cu mine am ocupat în războiul mondial posturi asemănătoare, vreau să știți cît mă bucur că ați venit din nou la marină. Îmi dau seama că, datorită unor factori noi, problemele de azi sînt mai complicate, dar în esență au rămas totuși aceleași. Vreau să vă conving, pe Primul ministru și pe Dumneavoastră, că păstrînd un contact personal cu mine, puteți conta oricînd pe sprijinul meu. Îmi puteți trimite scrisorile sigilate fie prin curierul Dumneavoastră diplomatic, fie prin al nostru.

Îmi pare, de asemenea, bine că ați terminat lucrarea despre Marlborough, înainte de izbucnirea acestui război — și pot să vă spun că lectura ei mi-a făcut multă plăcere [...]"

M-am grăbit să-i răspund, iscălind *„o persoană din marină"*; astfel a început îndelungata și memorabila noastră corespondență, care însumează peste o mie de mesaje și care avea să dureze pînă la moartea lui, cinci ani mai tîrziu.

PRIMUL MINISTRU ȘI EFICIENȚA CORESPONDENȚEI

O expunere a metodelor folosite de guvern în timpul Coalitiei Naționale ar fi incompletă fără luarea în con-

Franklin Delano Roosevelt, într-o fotografie din 1939.

siderare a unor mesaje personale trimise de mine președintelui Statelor Unite și șefilor altor state, precum și guvernelor din dominioane. Această corespondență se cere explicată. Neprimind din partea cabinetului nici o directivă specială în privința politicii ce trebuie urmată, am compus și dictat personal aceste documente, pornind de la ideea că ele constituiau o corespondență intimă și nu oficială, între mine și prietenii sau camarazii mei de muncă. Îți vine totdeauna mai ușor să exprimi ceea ce gîndești prin cuvintele tale. Doar ocazio-

nal dădeam citire scrisorilor mele în fața cabinetului, înainte de a le expedia. Cunoșteam, bineînțeles, punctul de vedere al ministrului de externe și al colaboratorilor săi, cu care am discutam și rezolvam în prealabil orice divergențe de opinii. În unele cazuri, comunicam textele telegramelor după expedierea lor, principalilor membri ai cabinetului de război sau, dacă îl priveau, secretarului de stat al dominioanelor. Niciodată mesajele mele n-au contrazis comunicatele oficiale și n-au îngreunat munca ambasadorilor. Ele deveniră cu vremea un mijloc eficace de rezolvare a problemelor majore și jucară, în felul meu de a conduce operațiunile, un rol tot atît de mare, dacă nu chiar mai mare, decît atribuțiile mele ca ministru al apărării naționale.

Astfel, neînțelegerile cu autoritățile americane, care la un nivel intermediar păreau de neînlăturat, se aplanau prin contact direct la nivel înalt, în cîteva ceasuri. Eficacitatea acestor tranzacții la nivel înalt deveni atît de evidentă încît a trebuit să fiu cu multă băgare de seamă ca nu cumva această metodă să se transforme într-o obisnuință pentru rezolvarea problemelor curente. De repetate ori am fost nevoit să resping rugămințile unor colegi de a mă adresa personal Președintelui în chestiuni nu lipsite de importanță, dar avînd caracter de detaliu. Dacă aș fi abuzat în această direcție, scrisorile mele personale și-ar fi pierdut caracterul intim și, în consecință, eficacitatea.

Relațiile mele cu Președintele deveniră treptat atît de strînse, încît principalele treburi privind țările noastre fură mai toate tratate prin aceste schimburi epistolare între el și mine. În felul acesta, am reușit să ajungem la o perfectă înțelegere. Ca șef al statului și al guvernului, Roosevelt își manifesa autoritatea în toate domeniile; iar eu, avînd în spatele meu cabinetul de război, vorbeam cu tot atîta dezinvoltură în numele Marii Britanii. Astfel se stabili între noi o mare armonie, iar timpul economisit și reducerea numărului de persoane puse la curent cu treburile de stat reprezentau un avantaj de nepretuit. Trimiteam telegramele Ambasadei americane din Londra, care avea legătură directă cu Casa Albă și care dispunea de aparate speciale de transmisie prin cifru. Decalajul de ore contribuia mult la promptitudinea cu care primeam răspunsurile și cu care se rezolvau problemele. Mesajele expediate de mine pînă la opt seara, sau chiar pînă după două noaptea parveneau Președintelui înainte de culcare și de multe ori primeam răspunsul a doua zi dimineața la sculare. În total i-am adresat nouă sute cincizeci de mesa-

Luna trecută a apărut în Anglia volumul „Churchill: cele patru chipuri ale omului" (CHURCHILL: FOUR FACES AND THE MAN), alcătuit dintr-o antologie de studii consacrate fostului premier și semnate de cîțiva dintre cei mai de seamă istorici britanici. Săptămînalul OBSERVER a găzduit în coloanele sale fragmente din eseul lui A.J.P. Taylor, specialist de mare reputație în istoria contemporană.

Încrederea lui Churchill în bunăvoința Americii nu cunoștea limite, scrie Taylor. El presupunea că, într-un fel sau altul, Statele Unite vor găsi mijlocul de a reda imperiului britanic fosta lui măreție sau poate că își închipuia că imperiul și-o va recăpăta prin propriile sale forțe, de îndată ce amenințarea Axei va fi înlăturată. Într-un anume sens, nu au existat relații anglo-americane în timpul războiului. Nu a existat decît o legătură personală între Churchill și Roosevelt.

Cea mai importantă hotărîre din cariera lui Churchill, și poate chiar din istoria Angliei, subliniază un alt pasaj din eseul lui Taylor, a fost luată în primele zile ale anului 1941. Acceptînd să beneficieze de pe urma legii de împrumut și închiriere, englezii au renunțat la orice încercare de a-și păstra independența economică și s-au adresat americanilor pentru resursele capabile să le promită continuarea războiului. După cum spunea Keynes: „Am aruncat la gunoi buna gospodărire".

În mare măsură datorită lui Churchill, Anglia s-a menținut în primele rînduri pînă aproape de sfîrșitul războiului, epuizîndu-și resursele pentru a realiza acest tur de forță. Hotărîrea inițială de a accepta condițiile legii de împrumut și închiriere a ajuns la concluzia ei logică. Marea Britanie a abandonat rămășițele comerțului ei exterior, la cererea Americii, contractînd astfel imense datorii...

Chiar dacă nu toate opiniile lui A. J. P. Taylor pot fi acceptate ca atare, ele aruncă o lumină interesantă asupra raporturilor dintre Churchill și Roosevelt în 1939—1945. Churchill a confundat ceea ce în politica americană era calcul, cu generozitatea și a crezut că, la sfîrșitul războiului, Statele Unite vor repune Marea Britanie în vechea ei poziție. Dar nici nu a avut de ales. Englezii erau gata să-și sacrifice viitorul de dragul prezentului și Churchill a trebuit să se descurce cum putea el mai bine.

Atacul japonez asupra Pearl Harbour-ului a realizat ceea ce nici Churchill, nici Hitler nu reușiseră să obțină — intrarea Statelor Unite în război. Churchill avea acum o dublă preocupare: pe de o parte să angreneze grosul forțelor americane pe teatrul de război european, fără a periclita situația imperiului britanic în Orientul Îndepărtat, pe de altă parte să ia măsuri pentru ca aceste forțe să fie dirijate spre Mediterana și nu spre nord-vestul Europei. Aceste două teme au dominat relațiile anglo-americane în timpul războiului.

je și am primit opt sute de răspunsuri. Simțeam că sînt în contact cu un om foarte mare, care era totodată un prieten generos.

SEMNIFICAȚIA UNOR DISTRUGĂTOARE DEMODATE...

Cabinetul, încuviințînd intenția mea de a obține distrugătoare de la guvernul american, în după-amiaza zilei de 15 mai am conceput primul meu mesaj către Președintele Roosevelt, de la numirea mea în postul de prim-ministru. Pentru a păstra caracterul neoficial al corespondenței noastre, am semnat *„o fostă persoană din marină"*, și în afară de cîteva rare excepții am rămas credincios acestei formule fanteziste tot timpul războiului.

„Deși am fost schimbat din funcție, convingerea mea este că n-ați voi să întrerupem corespondența noastră personală și intimă. După cum vedeți prea bine și Dumneavoastră, orizontul s-a întunecat simțitor. Dușmanul și-a afirmat superioritatea în domeniul aviației și tehnica lui nouă i-a impresionat profund pe francezi. Pe uscat, cred că lupta abia a început. Pînă în prezent, Hitler a lucrat cu unități specializate în tancuri și aviație. Una cîte una, țările mici au fost zdrobite ca niște cutii de chibrituri. Trebuie să ne așteptăm, deși nu sîntem încă siguri, să-l vedem și pe Mussolini grăbindu-se să ia parte la jefuirea civilizației. Într-un viitor apropiat, ne așteptăm și noi să fim atacați de bombardiere, parașutiști și trupe aeropurtate și ne pregătim să le ținem piept. Nu ne sperie gîndul să continuăm singuri războiul de va fi nevoie.

Bănuiesc însă că înțelegeți, Domnule Președinte, că glasul și forța Statelor Unite vor fi zadarnice dacă întîrzie să se manifeste. S-ar putea ca Europa să fie subjugată și nazificată cu o uimitoare repeziciune, ceea ce ar însemna pentru noi o povară mai grea decît putem duce. Tot ce vă cer în acest moment este să vă declarați non-beligeranți, putîndu-ne astfel ajuta în toate privințele, atîta timp cît nu e vorba de forțe armate..."

La 18 mai am primit răspunsul Președintelui, care își exprima satisfacția cu privire la continuarea corespondenței noastre și se arăta preocupat de cele ce-i cerusem. Nu ne putea însă împrumuta sau dona cele patruzeci-cincizeci de distrugătoare fără să solicite aprobarea Congresului și momentul nu i se părea oportun. Făgăduia să faciliteze guvernelor țărilor aliate obținerea ultimelor tipuri de avioane, arme antiaeriene și muniții americane, precum și a oțelului. Președintele avea să reflecteze serios asupra sugestiei mele ca o escadră a Statelor Unite să viziteze porturile din Irlanda. În privința Japoniei, se mulțumea să mă informeze de concentrarea flotei americane la Pearl Harbour.

★

În telegrama trimisă Președintelui la 11 iunie, după ce Italia ne declarase război, reveneam asupra cererii din prima scrisoare : *„Nu există nimic mai important pentru noi decît să obținem de la Dumneavoastră treizeci-patruzeci de distrugătoare vechi, reconditionate. Următoarele șase luni vor fi decisive"*. La sfîrșitul lunii iulie, cînd ne aflam singuri și angajați în bătălia aeriană de care depindea soarta noastră, avînd în față perspectiva unei invazii iminente, am reînnoit cererea. Cunoșteam bunăvoința Președintelui și greutățile ce le întîmpina. Iată pricina pentru care mă străduiam, în mesajele mele, să înfățișez, fără menajamente, situația primejdioasă în care s-ar găsi Statele Unite dacă rezistența britanică s-ar frînge și dacă Hitler ar stăpîni toată Europa.

Era evident că telegramele mele expediate în luna iunie, care insistau asupra gravelor consecințe ce s-ar abate asupra Statelor Unite în cazul invadării și aservirii insulelor engleze, au avut un efect considerabil în cercurile înalte americane. Washingtonul ne cerea asigurări că orice s-ar întîmpla flota engleză nu va încăpea pe mîna germanilor. Noi eram dispuși să le dăm cele mai solemne asigurări. Cum eram gata să murim, nu ne costau nimic.

În discursul ținut de mine în Camera Comunelor la 4 iunie, spuneam : *„Nu ne vom preda niciodată, chiar dacă s-ar întîmpla ceea ce nici o clipă nu cred că se va întîmpla, anume ca insula noastră să fie aservită și amenințată de foamete ; atunci imperiul nostru de dincolo de mări, înarmat și păzit de flota britanică, va continua lupta pînă cînd Lumea cea nouă, cu întreaga ei forță și putere, va veni în ajutorul Lumii vechi și o va salva !"* Cititorii știu însă că în culise vorbeam cu totul altfel. Le-am explicat atunci ministrului de externe și ambasadorului englez la Washington care era poziția mea :

*Primul ministru, către lordul Lothian**
9 iunie 40

„Ultimele cuvinte din discursul meu vizau, bineînțeles, în primul rînd Germa-

* Philip Kerr, marchiz de Lothian, ambasadorul britanic în S.U.A.

nia şi Italia, cărora perspectiva unui îndelungat război intercontinental nu le surîde cîtuşi de puţin; şi totodată dominioanelor, ai căror mandatari sîntem. Am ţinut însă totdeauna seama de punctul Dumneavoastră de vedere în numeroasele telegrame adresate Preşedintelui şi lui Mackenzie King. Dacă Marea Britanie este înfrîntă şi invadată, un guvern germanofil ar putea obţine condiţii avantajoase din partea Reichului, predîndu-i flota şi transformîndu-i astfel pe germani şi japonezi în stăpînitorii lumii. Actualii sfetnici ai Majestăţii Sale n-ar fi în stare de o asemenea faptă blamabilă; dar este exact ceea ce ar face un guvern ca cel al lui Quisling — poate că nici n-ar avea altă alternativă —, iar Preşedintelui trebuie să-i fie clar acest lucru. Ar trebui să-i vorbiţi în acest sens şi să-i spulberaţi orice iluzie cu privire la dreptul de moştenire asupra resturilor imperiului nostru dacă îşi continuă actuala politică. Dimpotrivă, riscă să-şi vadă puterea navală depăşită. Mai mult decît atît, naziştii vor voi să pună mîna mai cu seamă pe insulele şi bazele navale, de unde Statele Unite pot fi ameninţate. Dacă sîntem învinşi, Hitler are toate şansele să cucerească lumea..."

Trecu aproape o lună fără să obţinem nici un rezultat. Apoi sosi o telegramă din partea ambasadorului, informîndu-ne (5—6 iulie) că opinia publică americană începea, în sfîrşit, să-şi dea seama de pericolul pe care-l reprezenta pierderea flotei britanice — dacă cumva am fi fost învinşi şi dacă guvernul de la Washington ar rămîne în continuare neutru. Totuşi, opinia publică americană era extrem de greu de convins să aprobe cedarea distrugătoarelor fără asigurarea că, în cazul intrării Statelor Unite în război, flota britanică sau vasele ce vor supravieţui, vor trece Atlanticul după invazia Marii Britanii.

La sfîrşitul lui iulie, încolţit din toate părţile, am reluat subiectul.

În prima săptămînă a lunii august, ni se sugeră prin intermediul lordului Lothian, că am putea căpăta cele cincizeci de distrugătoare americane vechi şi reconditionate, în schimbul unor baze situate pe insulele din vestul Indiei şi Bermude. Bineînţeles că nu exista nici o echivalenţă între valoarea intrinsecă a vaselor demodate şi securitatea strategică permanentă oferită Statelor Unite prin cedarea bazelor de pe insule. Dar eram ameninţaţi de invazie şi aveam nevoie de cît mai multe unităţi în Canalul Mînecii şi în Marea Irlandei.

Mai exista un motiv care pleda în favoarea acceptării propunerii, o raţiune mult mai importantă decît nevoia noastră de distrugătoare sau dorinţa americanilor de a intra în posesia insulelor. Transferul către Marea Britanie a celor cincizeci de distrugătoare americane însemna un act de încălcare a neutralităţii din partea Statelor Unite. Acest act ar fi justificat pe deplin — şi sînt destule precedente în istorie — o declaraţie de război din partea guvernului german. Preşedintele considera că nu era nici un pericol — şi eu simţeam că nu era nici o speranţă — să ajungem la această soluţie simplă, care ar fi rezolvat toate dificultăţile. Metoda lui Hitler era să-şi lovească adversarii unul cîte unul. Ultimul lucru pe care l-ar fi dorit ar fi fost intrarea în război a Statelor Unite înainte de a fi isprăvit cu Anglia. Totuşi, transferul distrugătoarelor către Marea Britanie în septembrie 1940, era un eveniment care apropia mult Statele Unite de noi şi de război şi reprezenta primul dintr-un şir lung de acte contravenind legilor neutralităţii, săvîrşite în Atlantic, în folosul nostru. El marca trecerea Statelor Unite de la neutralitate la starea de stat non-beligerant. Deşi lui Hitler nu-i dădea mîna să se supere, lumea întreagă înţelese — cum vom vedea mai tîrziu — semnificaţia acestui gest.

DACĂ IA FOC CASA VECINULUI...

Peste tunetul şi bubuitul armelor se apropia de noi un eveniment de altă natură, care putea schimba faţa lumii. Alegerile prezidenţiale în Statele Unite aveau să se desfăşoare în ziua de 5 noiembrie (1940 — *n.r.*). În ciuda tensiunii şi înverşunării care, din patru în patru ani, însoţeşte campaniile electorale şi a divergenţelor serioase în privinţa politicii interne dintre cele două partide care-şi disputau voturile, cauza noastră comună era respectată atît de liderul republican cît şi de cel democrat.

Am aşteptat totuşi foarte neliniştit rezultatul. Nici un nou venit la putere n-ar fi avut şi nici n-ar fi dobîndit în scurt timp cunoaşterea şi experienţa lui Franklin Roosevelt. Nimeni nu era înzestrat ca el cu darul de conducător. Cultivasem cu cea mai mare grijă relaţiile dintre noi şi mi se părea că ajunsesem la un grad de mare încredere şi prietenie. Îmi displăcea perspectiva de a pune capăt unei camaraderii închegate treptat, de a întrerupe lungile noastre discuţii, spre a reîncepe totul de la început cu altă

persoană, cu o minte și un temperament deosebite. De la Dunkerque nu mai trecusem prin asemenea emoții. Am primit — cu neînchipuită ușurare — vestea realegerii Președintelui Roosevelt.

Trei zile după realegerea sa, Președintele anunță oficial adoptarea unei „legi empirice" cu privire la repartiția producției americane de arme. De îndată ce armamentul depășea stadiul de producție, el trebuia repartizat aproximativ jumătate Statelor Unite, iar cealaltă jumătate Marii Britanii și Canadei. În aceeași zi, comisiile de prioritate aprobară cererea noastră referitoare la o comandă suplimentară de 12 000 de avioane peste cele 11 000 comandate anterior. Dar cum aveam noi oare să le plătim ?

Cînd în mai 1940 războiul devenise o îngrozitoare realitate, ne-am dat seama că relațiile anglo-americane intrau într-o fază nouă. În momentul în care mi-am format guvernul avîndu-l pe Sir Kingsley Wood ministru de finanțe, ne-am conformat unui plan dintre cele mai simple, și anume am plătit tot ce puteam plăti, lăsînd problemele financiare viitoare în voia lui Dumnezeu prea-milostivul.

Și acum nu ne mai rămîneau decît 2 miliarde de dolari. Chiar de ne-am fi vîndut tot aurul și toate avuțiile noastre în străinătate, n-am fi putut achita nici jumătate din prețul comenzilor, iar proporțiile pe care le lua războiul sporeau înzecit necesitățile noastre !

Lothian era convins că Președintele și consilierii săi se străduiau să găsească mijlocul cel mai nimerit să ne vină în ajutor. Acum cînd se sfîrșiseră alegerile, sosise momentul să trec la acțiune. Cu ajutorul lui Lothian, am compus o scrisoare personală adresată Președintelui. La 16 noiembrie, i-am telegrafiat : *„Sînt pe cale de a vă scrie o scrisoare foarte lungă, pe care vă va înmîna-o lordul Lothian, despre perspectivele noastre*

La Dover, Churchill scrutează îngrijorat orizontul

Tot mai multe cămine londoneze sînt distruse de aviația germană

Pe bordul vasului „Augusta" Premierul britanic înmînează Președintelui un mesaj din partea regelui Angliei.

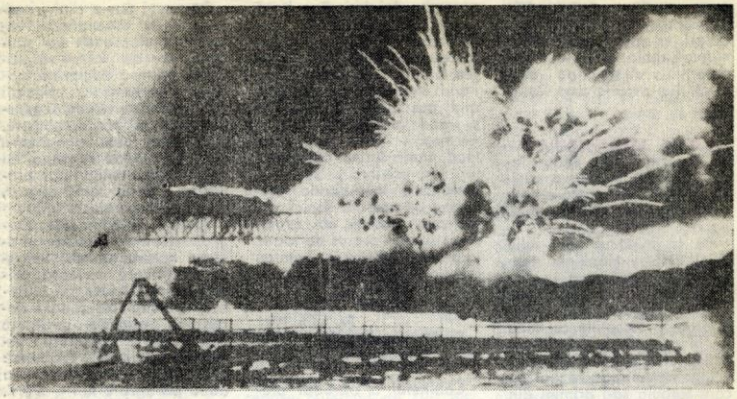

Aflînd de dezastrul de la Pearl Harbour, Churchill se bucură ca de o serbare de focuri de artificii, dată în folosul Angliei

pe 1941". Cum acest document avea să fie controlat și răscontrolat de șefii statului major și finanțelor, apoi aprobat de cabinetul de război, nu l-am putut trimite la Washington prin lordul Lothian. La 26 noiembrie, i-am transmis următorul mesaj: *„Mă mai lupt încă cu scrisoarea pentru Președinte, dar sper să ți-o telegrafiez peste cîteva zile"*. În versiunea ei definitivă, scrisoarea a fost datată 8 decembrie.

Această scrisoare, una dintre cele mai importante d'n cîte am scris vreodată, îi parveni marelui nostru prieten cînd acesta se afla într-o croazieră pe bordul vasului de război american „Tuscaloosa", sub soarele insulelor Caraibe. Nu-l întovărășeau decît cîțiva prieteni. Harry Hopkins, pe care în vremea aceea nu-l cunoșteam încă, mi-a povestit mai tîrziu cum citise și recitise Roosevelt scrisoarea, retras singur pe covertă, stînd într-un chaise-longue; trecură două zile fără să ia nici o hotărîre. Căzuse pe gînduri, cufundat în tăcere.

În felul acesta, s-a născut o idee minunată. Niciodată nu i se întîmpla Președintelui să nu știe ce anume să facă. Problema lui era cum să-și hotărască compatrioții să-l urmeze și cum să convingă Congresul să se lase condus de el. Președintele sugerase încă din vară că *„n-ar trebui ca englezii să ne dea fonduri pentru construirea navelor în Statele Unite și nici să fie nevoiți să ne solicite împrumuturi bănești. Nu există nici o rațiune care să ne împiedice să le închiriem un vas pe durata perioadei critice"*. Se descoperi o lege din 1892, care dădea ministrului de război dreptul — atunci cînd considera că este în folosul general — să închirieze echipament de război pe o perioadă care să nu depășească cinci ani.

După cum se vede, cuvîntul „chirie" și ideea de a aplica formula închirierii ca să acopere cererile noastre, frămîntau de multă vreme mintea președintelui Roosevelt, care se gîndea să înlocuiască prin ele politica împrumutului nelimitat, ce avea să depășească în curînd orice posibilitate de plată. Și iată că, dintr-o dată, ideile se transformară în faptă, prin proclamarea admirabilului principiu al „împrumutului și închirierii" (lend-lease).

La 16 decembrie, Președintele se întoarse din călătorie și a doua zi își expuse planul la o conferință de presă. Folosi un exemplu foarte simplu: *„Să presupunem că ia foc casa vecinului meu și că furtunul cu care îmi ud grădina se află la o distanță de 100—150 de metri. Dacă îi dau voie să ia furtunul meu și să-l monteze la robinetul său, îl ajut în felul acesta să stingă focul. Ce să fac eu? N-am să mă apuc să-i spun: «Vecine, furtunul mă costă cincisprezece dolari; dă-mi cincisprezece dolari pe el»! Sigur că nu! Ce tranzacție vom face? «Nu vreau cincisprezece dolari, vreau să-mi dai înapoi furtunul după ce stingi focul»*. Și continuă: *„Nu există nici o îndoială că securitatea imediată a Statelor Unite depinde de rezultatul războiului de apărare purtat de Marea Britanie, de aceea este în interesul nostru să facem tot ce ne stă în puteri pentru a ajuta Imperiul britanic să se apere"*.

Ceea ce am obținut de atunci încolo ne-a fost „împrumutat" sau „închiriat", pentru că rezistența noastră dîrză în fața tiraniei lui Hitler slujea intereselor vitale ale marii republici. După

cum anunţase preşedintele Roosevelt, nu beneficiul în dolari, ci grija pentru apărarea Statelor Unite avea să determine direcţia pe care o vor lua armele americane.

„CARTA ATLANTICULUI"

Cîteva luni mai tîrziu începu atacul împotriva ruşilor şi relaţiile anglo-americane intrară într-o fază nouă.

Pe la mijlocul lui iulie (1941), Harry Hopkins veni pentru a doua oară în Anglia, trimis de Preşedinte. Primul subiect pe care-l abordă în discuţiile cu mine fu invazia Rusiei de către Hitler şi efectul ei asupra echipamentului de război pe care trebuia să-l primim din partea Statelor Unite în urma convenţiei de împrumut-închiriere. În al doilea rînd, un general american căruia noi îi dădusem posibilitatea să ne inspecteze poziţiile făcuse un raport, aruncînd îndoială asupra puterii noastre de rezistenţă în faţa unei invazii. Preşedintele era îngrijorat. Ca urmare, temerile Preşedintelui, care, cum am mai spus, nu era convins de înţelepciunea încercării noastre de a apăra Egiptul şi Orientul Mijlociu, crescuseră. Nu riscam noi oare să pierdem totul, vrînd să facem prea multe dintr-o dată?

Într-o după-amiază, către sfîrşitul lunii iulie, Harry Hopkins veni în grădina din Downing Street şi ne aşezarăm împreună la soare. După un timp, îmi spuse „că Preşedintelui i-ar face mare plăcere să ne întîlnim undeva, într-un golf singuratic. I-am răspuns numaidecît că voi primi cu siguranţă încuviinţarea Cabinetului. Aranjamentele se făcură într-un timp foarte scurt. Se stabili ca loc de întîlnire golful Placentia al insulei Terra Nova, iar ca dată 9 august, şi cuirasatul nostru cel mai nou „Prince of Wales", primi ordinul să mă ducă acolo. Eram foarte dornic şi plin de nerăbdare să-l văd pe Roosevelt, cu care eram într-o corespondenţă din ce în ce mai prietenească, de aproape doi ani. Pe lîngă aceasta, o conferinţă între noi doi ar fi subliniat apropierea crescîndă dintre Marea Britanie şi Statele Unite, i-ar fi îngrijorat pe duşmani, ar fi pus Japonia pe gînduri şi i-ar fi însufleţit pe prietenii noştri. Apoi, mai erau încă multe lucruri de aranjat, în privinţa intervenţiei americane în Atlantic, ajutorului de acordat Rusiei, comenzilor noastre de armament şi, mai presus de toate, în privinţa ameninţării mereu crescînde din partea Japoniei.

24 iulie 1941

Fostă persoană din marină către preşedintele Roosevelt

Cabinetul a aprobat plecarea mea. Mă voi îmbarca — dacă vă convine data — la 4 august, ca să ne întîlnim într-una din zilele de 8-9-10 august. Locul secret al întîlnirii poate fi fixat mai tîrziu. Amiralitatea va propune detalii pe calea obişnuită. Voi lua cu mine pe primul lord al Amiralităţii, amiralul Pound, pe şeful statului major imperial, Dill, şi pe adjunctul şefului statului major al aerului, Treeman. Aştept cu mare nerăbdare discuţiile noastre, care pot fi de mare folos viitorului.

Am luat lungul tren special ce trebuia să ne transporte pe toţi de la Chequers. Un distrugător ne-a dus pînă la Scapa, unde ne-am îmbarcat pe „Prince of Wales".

La 4 august, înainte de lăsarea întunericului, „Prince of Wales", însoţit de o escortă de distrugătoare, intră în apele Atlanticului. Am ajuns în golful Placentia la ora 19 a.m., sîmbăta 9 august.

De îndată ce vizitele de curtoazie ale celor din marină luară sfîrşit, m-am urcat pe bordul vasului „Augusta", ca să-l salut pe preşedintele Roosevelt, care mă primi cu toate onorurile. Cît timp durară imnurile naţionale, stătu în picioare sprijinit de braţul fiului său Eliott, apoi îmi ură un foarte călduros bun venit.

În cursul uneia din primele noastre întrevederi, Preşedintele Roosevelt îmi spuse că era de părere să stabilim, printr-o declaraţie comună, anumite principii generale care să căläuzească politica ţărilor noastre. Dorind să pun în aplicare cît mai repede sugestia lui atît de oportună, i-am prezentat a doua zi, 10 august, un proiect de declaraţie.

A doua zi dimineaţă, Preşedintele îmi prezentă proiectul revăzut de el. Singura modificare serioasă privea punctul 4 (accesul materiilor prime). Preşedintele dorea să adauge cuvintele „fără discriminare şi pe picior de egalitate". Propunea de asemenea includerea a două paragrafe noi — 6 şi 7.

În ziua de 12, către prînz, i-am făcut o vizită Preşedintelui, pentru a ne pune de acord asupra formei definitive a declaraţiei. I-am trimis forma redactată de către cabinet a paragrafului 4, el însă o prefera pe cea veche; n-am insistat. Acceptă fără dificultăţi propunerea cabinetului de a introduce un paragraf referitor la securitatea socială. Am mai modificat cîteva formulări şi declaraţia fu socotită definitivă.

Declaraţia comună a Preşedintelui şi a Primului ministru

12 august 1941

Întîlnindu-se Preşedintele Statelor Unite ale Americii F. D. Roosevelt şi Primul Ministru, d-l Churchill, reprezentant al guvernului Maiestăţii Sale, au găsit de cuviinţă să facă cunoscute anumite principii comune ale politicii ţărilor lor, principii pe care îşi întemeiază speranţele într-un viitor mai bun pentru omenire.

1) Ţările lor nu doresc nici un fel de extindere, nici teritorială, nici de altă natură.

2) Nu doresc să asiste la schimbări teritoriale care nu corespund năzuinţelor liber exprimate a popoarelor interesate.

3) Respectă drepturile tuturor popoarelor de a-şi

alege forma de guvernămînt sub care vor să trăiască și vor ca popoarele cărora le-au fost luate cu forța drepturile de suveranitate și de autoguvernare, să recapete aceste drepturi.

4) Se vor strădui, respectîndu-și cum se cuvine obligațiile, să favorizeze desfășurarea comerțului pe picior de egalitate între toate statele, mari sau mici, victorioase sau înfrînte, și accesul acestora la materiile prime necesare propășirii lor economice.

5) Doresc să ajute la stabilirea celor mai depline relații de colaborare între toate națiunile în domeniul economic, pentru a-și asigura condiții mai bune de muncă, progres economic și securitate socială.

6) După înfrîngerea definitivă a tiraniei fasciste, ei speră într-o pace care va da tuturor națiunilor posibilitatea de a trăi în siguranță, în limitele granițelor lor și care va aduce locuitorilor din toate țările lumii asigurarea că își vor putea sfîrși zilele la adăpost de frică și nevoi.

7) Această pace va permite tuturor oamenilor să străbată, fără opreliște toate mările și oceanele.

8) Ei sînt încredințați că toate popoarele lumii trebuie, atît din considerente materiale, cît și morale, să renunțe la folosirea forței. Și pentru că în viitor pacea nu poate fi durabilă atîta vreme cît unele națiuni vor continua să folosească pe uscat, pe mare sau în aer arme cu care să amenințe sau să poată amenința cu agresiunea în afara frontierelor lor, ei cred necesar ca — înainte de a se elabora un sistem vast și permanent de securitate generală — aceste națiuni să fie dezarmate. De asemenea, ei vor sprijini și încuraja orice alte măsuri practice menite să diminueze balastul pe care-l reprezintă înarmarea pentru popoarele iubitoare de pace.

*

Profunda și imensa importanță a acestei declarații comune era evidentă. Însuși faptul că Statele Unite, din punct de vedere teoretic încă neutre, se alăturau unei puteri beligerante, publicînd o asemenea declarație, era uluitor. Aluzia la „înfrîngerea definitivă a tiraniei naziste" (ce se baza pe o frază apărută în ciorna formulată de mine) însemna o sfidare căreia în timpuri normale i s-ar fi răspuns printr-un act de război.

ÎN SFÎRȘIT, PE ACEEAȘI CORABIE!

În seara zilei de duminică 7 decembrie 1941, luam masa la Chequers împreună cu Averell Harriman. Am răsucit butonul micului meu aparat de radio : tocmai începuse buletinul de știri de la ora 21, care dădea numeroase detalii asupra luptelor de pe frontul rusesc și de pe cel britanic din Libia, urmate de cîteva fraze în legătură cu un atac al japonezilor asupra unor nave americane din Hawai și asupra unor nave britanice din Indiile Olandeze.

Se anunță apoi că va urma comentariul domnului Nu-știu-care, după care va începe programul Brains Trust — sau cam așa ceva. Eu personal nu remarcasem nimic, dar Averell îmi atrase atenția că se pomenise despre un atac al japonezilor împotriva americanilor ; deși eram obosiți și voiam să ne odihnim, ne-am trezit dintr-o dată. Sawyers, care ne servise la masă, intră în momentul acela și, auzindu-ne, zise : „E adevărat, am auzit și noi, afară. Japonezii i-au atacat pe americani". Tăcurăm cu toții. La 11 noiembrie, la un banchet al Lordului primar, afirmasem că, dacă japonezii atacă Statele Unite, Marea Britanie va declara pe loc război Japoniei. M-am ridicat de la masă, am străbătut holul, îndreptîndu-mă spre încăperea unde era instalat biroul permanent. Am cerut legătura cu Președintele.

Două, trei minute mai tîrziu, Roosevelt era la celălalt capăt al firului. „Domnule Președinte, ce-i cu japonezii ?" „E adevărat" — răspunse el. „Ne-au atacat la Pearl Harbour. De acum înainte, plutim cu toții pe aceeași corabie".

Sper că nici un american nu-mi va lua în nume de rău dacă recunosc că a fost o mare bucurie pentru mine să știu Statele Unite alături de noi. Nu am pretenția că apreciam la justa ei valoare puterea militară a Japoniei, dar îmi dădeam seama că Statele Unite intraseră în război pînă în gît și trebuiau să-l poarte pînă la capăt. Deci, în cele din urmă, învinsesem ! Chiar așa, după Dunkerque ; după căderea Franței ; după groaznicul episod de la Mers el-Kébîr ; după ce trăisem sub amenințarea invaziei. Cîștigasem războiul ! Anglia va trăi ; Marea Britanie va trăi ; Commonwealth-ul și Imperiul vor trăi ! Cît avea să dureze războiul sau cum avea să se isprăvească nu puteam ști, și în clipa aceea mie unul nici nu-mi păsa !

Încă o dată în lunga istorie a insulei noastre, ne era dat să ajungem la liman și să învingem, fie chiar loviți și mutilați. Nu vom fi șterși de pe suprafața globului. Istoria noastră nu se va încheia. Soarta lui Hitler era pecetluită. Soarta lui Mussolini era pecetluită. Cît despre japonezi, praful și pulberea se va alege de ei. Imperiul britanic, Uniunea Sovietică și acum Statele Unite — punîndu-și laolaltă fără rezerve soarta și puterile — reprezentau, după părerea mea, o forță de două, poate chiar de trei ori mai mare decît cea a inamicilor lor. Fără îndoială, va fi nevoie de mult timp. Dar uniți, vom învinge orice. Prin oricîte dezastre vom trece și oricît de incomodă va fi răsplata, în privința deznodămîntului nu încăpea nici un dubiu. Copleșit pînă la sufocare de emoție, m-am dus să mă culc și am dormit somnul reconfortant al celor care se știu salvați și a căror inimă e plină de recunoștință.

(Va urma)

O inimă fierbinte

NICOLAE CODREANU

STELIAN NEAGOE

Deceniul 1870—1880 reprezintă pentru mişcarea socialistă şi muncitorească din România un început de drum, o epocă a căutărilor. Se înfiinţau primele cercuri socialiste la Bucureşti, Iaşi, Ploieşti, Tg. Jiu, pentru a aminti numai cîteva dintre ele.

Gînditori, publicişti, propagandişti, nume noi ca : Eugen Lupu, C. Stăuceanu, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. S. Truşcă, fraţii Nădejde şi Sofia Nădejde, Constantin Mille, Zamfir Arbore, D. N. Saphir şi alţii se impun în cultura şi viaţa politică a vremii.

Coborîtor din vechiul neam al Codrenilor

S-a născut la 21 martie 1852[1], într-o familie de ţărani, care mai număra un fecior şi două fete. Tatăl său, Petre, dintr-un vechi neam moldovenesc — Codrenii —, ştia psaltirea şi ceaslovul şi slujea ca diacon în sat. Din mărturisirile lui Codreanu, tatăl său apare ca **„un om bun şi înfocat apărător al drepturilor şi al intereselor ţărăneşti : pentru că el privea interesele ţăranilor ca pe ale sale proprii, de vreme ce erau interese comune"**.

Mama s-a păstrat în amintirile sale ca **„o femeie bună şi îndatoritoare, a cărei viaţă era toată sacrificată creşterii şi educării copiilor săi !"** Iar „averea" se limita la o bucată de pămînt, o căsuţă ţărănească şi un petic de vie.

La vîrsta de zece ani, Nicolae Codreanu a fost înscris la seminar, unde, pe lîngă studiul conştiincios al materiilor din programă, citea cu pasiune lucrări cu conţinut progresist, democratic, care-i hrăneau spiritul şi-l îndrumau spre însuşirea unei concepţii noi despre lume şi viaţă.

În anul 1870 a terminat seminarul, dar a renunţat la preoţie şi — cu toate insistenţele părinţilor — s-a înscris la Facultatea de medicină, pe care a absolvit-o în 1876, la Bucureşti.

„Sper şi cred că... socialismul va începe să se răspîndească şi printre noi românii"

La Bucureşti, student fiind, a cunoscut şi s-a împrietenit cu o seamă de tineri intelectuali animaţi de aceleaşi idei progresiste.

[1] În legătură cu data naşterii sale au existat controverse. Majoritatea biografilor au luat ca an de naştere 1850. Prin cercetarea mai atentă a Arhivei I.M.F. Bucureşti, în Dosarul „N. Codreanu", p. 2, 4, s-au găsit date care atestă că s-a născut la 21 martie 1852. *(S.N.)*

„Deocamdată adun cunoștințe — spune el în prima parte a anului 1875 —, **fac cunoștință cu viața muncitorilor, studiez și medicina pentru a avea bani pentru aceeași cauză, studiez și limba franceză pe care o cunosc, citesc... și sper și cred că, dacă nu cu surle și fanfare, apoi fie și foarte modest, socialismul va începe să se răspîndească și printre noi românii ca o veste nobilă care promite eliberarea de sub jugul suferințelor"** [1].

În august 1875, scriindu-i lui Russel la Geneva, îl întreabă : **„Cum se pot procura, în limba franceză, acele articole care alcătuiesc «Dezvoltarea istorică a Internaționalei», pentru că în general pentru tinerii români sînt deosebit de necesare cărți care să dovedească limpede, irezistibil de convingător și cu pasiune că** LIBERALISMUL NU *POATE ADUCE MAJORITATII MEMBRILOR SOCIETATII O SATISFACERE NORMALĂ A NECESITĂȚILOR OMENEȘTI*". Subliniind importanța pe care o reprezenta răspîndirea literaturii și presei socialiste, încheie scrisoarea : **„De ce nu se scrie în «Înainte» nimic despre Internațională ? A fost sau va fi convocat anul acesta un congres al reprezentanților ei ?"** Scrisoarea dovedește interesul cu care Nicolae Codreanu și tinerii din grupul lui urmăreau dezvoltarea mișcării socialiste internaționale.

Locuia în strada Biserica Măgureanu la nr. 13, cînd, în vara aceluiași an — 1875 —, a făcut cunoștință cu C. Dobrogeanu-Gherea. Acesta venise de la Iași, **în mod special** — cum susținea — să ia legătură cu el pentru ca împreună să propovăduiască sistematic ideile revoluționare și să pregătească tineretul pentru răspîndirea ideilor socialiste, marxiste. Din acel an, s-a înjghebat între ei o prietenie trainică și o colaborare spornică.

Nicolae Codreanu a participat intens la închegarea și consolidarea cercurilor socialiste de la Iași și București. Aici, alături de Eugen Lupu, V. Gh. Manicea, C. Stăuceanu, Gh. Spiroiu, C. Istrati, în cadrul unor discuții antrenante, se dezbăteau probleme de știință, se făceau comentarii privitoare la viața social-politică, se căutau soluții...

Pe lîngă cele din București și Iași, în anii 1876—1877 au luat ființă asemenea cercuri la Ploiești, Galați, Tg. Jiu, ele urmărind, în primul rînd, crearea și educarea cadrelor revoluționare, socialiste, cu ajutorul cărora avea să se înceapă o intensă activitate propagandistică-organizatorică de propovăduire a socialismului științific.

[1] Fragment dintr-o scrisoare a lui N. Codreanu, al cărei original se află la Biblioteca Academiei R.S.R., secția manuscrise.

ZAMFIR ARBORE
(1848—1933)

„Mă cheamă insistent Codreanu, a și trasat un plan întreg. Ce o fi și cu asta ? Voi vedea în curînd ce fel de om este".

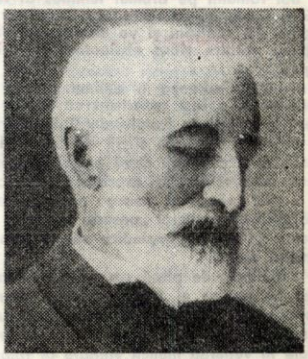

NICOLAE RUSSEL
(1850—1930)

„Din tot sufletul său el iubea poporul și inima lui bătea tare pentru suferințele oamenilor care muncesc toată viața lor nu pentru dînșii, dar pentru alții care se cred că au dreptate de a trăi pe socoteala aceluia care în ochii lor nu e decît o mașină neînsuflețită, destinată la munca grea și veșnică pentru cei care nu fac nimic și sug sîngele poporului".

Se adunau la început în locuința lui Nicolae Codreanu din strada Francesca, apoi în camerele internilor de la Spitalul „Colțea", unde lucrau și locuiau unii membri activi ai cercului bucureștean. La întîlniri se dezbăteau probleme de literatură revoluționară. Nicolae Codreanu i-a familiarizat pe participanți cu „Capitalul" lui Karl Marx și cu alte scrieri.

Unul dintre prietenii săi nota în 1879 că **„persoane dintre tineretul studios român au început... să citească cărți ale lui Karl Marx, Bakunin, Spencer și alții, cărți pe care Codreanu le avea"**. C. Bacalbașa, în amintirile sale, sublinia, de asemenea : **„La întîlnirile de la «Colțea» se observa că tineretul studios se interesa de literatura științifică în mod conștient"**.

În ziarul „Vperiod" din 5 iunie 1875, Nicolae Codreanu a publicat articolul „Din România", material care poate fi socotit printre primele documente ale cercurilor democrat-revoluționare române și în care este zugrăvită situația social-economică a țării, starea grea a maselor exploatate. În el mai erau reflectate ideile programatice ale cercurilor democraților revoluționari din România, care propuneau revoluția ca o cale unică de rezolvare a tuturor problemelor social-economice, pentru progresul general : **„Numai revoluția socială ne va putea aduce pe noi românii pe drumul luminos al fericirii și bunăstării muncitorilor ; numai ea va smulge din rădăcini și va distruge în sînul națiunii noastre clasa exploatatoare, privilegiații"** [3].

În 1876, Codreanu a obținut licența în medicină și a fost repartizat ca medic de plasă la Puești, în fostul județ Tutova. Încă în timpul practicii de sfîrșit de an, cînd a lucrat la vaccinări în două plase din apropierea Bucureștiului, își exprimase satisfacția că a avut prilejul să meargă printre săteni, adăugînd că pe viitor **„posesia diplomei de doctor nu mă va împiedica să fiu printre oamenii muncii"**.

Ca medic de plasă s-a ocupat — cum avea să noteze el însuși — **„cu treburile profesionale, studierea situației poporului muncitor, legăturile cu prietenii, cu planurile făcute în vederea muncii viitoare în folosul României, citirea unor autori iubiți din literatura română"**.

...Deși departe de București, Nicolae Codreanu a ținut un contact permanent cu evenimentele politice și sociale. Citea — abonat fiind — ziarul „Românul", revista „Convorbiri literare", iar în anul 1877, cînd a început să apară la București gazeta „Săteanul", l-a rugat pe unul dintre prieteni să-i trimită toate numerele, deoarece, zicea Codreanu, **„revista, după cum o arată și numele, «Săteanul», este destinată lămuririi țăranilor noștri"**.

[3] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 60, dosarul nr. 6 039, documentul nr. 3, fila 5.

CONSTANTIN ISTRATI
(1850—1918)

„...a fost — dintre toate persoanele pe care le-am cunoscut — cu adevărat lovit de starea populațiunii noastre rurale, singurul ce-și propusese și lucra la un studiu serios în această privință".

Socialiștii prin vocea lui Engels zic...

În orientarea, precum și în interpretarea pe care a dat-o fenomenelor social-politice din țară, un rol însemnat l-a avut intensa corespondență cu C. Dobrogeanu-Gherea, dr. C. I. Istrati și Al. S. Trușcă, dar mai ales contactul permanent pe care l-a avut cu cei năpăstuiți.

Atent la tot ce se petrecea în jurul său, la suferințele și frămîntările celor mulți, avea să noteze mai tîrziu : **„Bine făcea Jianu, bine făcea Codreanu** [4]**, strămoșul meu, că se puneau la pîndă la colnic, cu**

[4] În dosarul lui Nicolae Codreanu din Arhiva I.M.F. București ni se pare demnă de amintit cererea din 28 noiembrie 1876, în care se spune, printre altele : „Domnule Decan, am onoarea a vă ruga să binevoiți a lua în considerație anunțul meu din «Monitorul oficial» nr. 264, despre reluarea din parte-mi a adevăratului meu prenume de familie și a mă numi și dumneavoastră în toate actele care mă vor privi, Nicolae Codreanu". *(S.N.)*

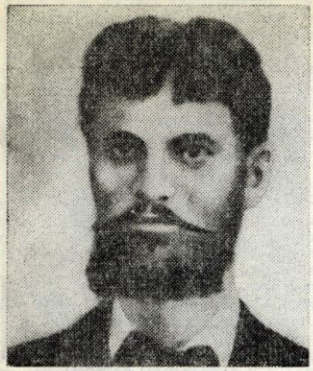

CONSTANTIN STĂUCEANU
(1854—1887)

„După moartea lui Codreanu, un mare gol s-a făcut în mijlocul nostru".

durdulița în mînă, și scăpau țara de lifte și de ciocoi ; făcea bine Radu Anghel, făcea bine Mihu din poveste, bine făcea și Tudor Vladimirescu cînd se lupta cu cei despoietori ai poporului român". Pentru el **„acești martiri naționali, care aveau pădurile ca un parapet"**, erau simboluri vii ale spiritului de revoltă al poporului împotriva acelora pe care **„luptătorii, ca orișice om onest, n-ar putea să-i cunoască decît după avere pe care au făcut-o cu viclenie și după putere... pe care au uzurpat-o prin infamie și lașitate".**

Documentul care reprezintă aspirațiile și pozițiile de pe care pornea în analiza fenomenelor social-politice ale vremii este o scrisoare trimisă din Pueești, în anul 1877, unei cunoștințe neidentificată precis încă. Scrisoarea, care este mai degrabă un studiu succint despre stat, proprietate și familie, face un aspru rechizitoriu bazelor societății întemeiată pe existența claselor antagoniste. Într-o formă clară și categorică se demască anacronismul claselor exploatatoare, indicîndu-se soluții revoluționare, «într-un punct de vedere mult apropiat de cel al socialismului științific.

Nicolae Codreanu lămurește, în linii mari, cele trei probleme în discuție — stat, proprietate, familie — într-un spirit apropiat concepției marxiste, aducînd spre argumentare citate întregi din lucrările lui F. Engels :**„Statul, zic socialiștii, prin vocea lui Engels, este o conspirațiune a minorității contra imensei majorități a oamenirii".** Desele referiri la operele lui Marx și Engels, față de care a manifestat un interes permanent, îl situează pe Codreanu în rîndul pionierilor răspîndirii timpurii a marxismului în România.

Pierzînd postul de medic de plasă în Moldova, a reușit să ocupe tot un asemenea post în județul Argeș, fiind acum aproape de Nicolae Russel, care era și el medic la Spitalul din Curtea de Argeș...

O boală care dăduse semne încă din anul 1875 devenea tot mai supărătoare, împiedicîndu-l **„să pună în fapte acele planuri și idealuri"** pe care le nutrea. Urgențele la Spitalul din Costești, asistența medicală într-o plasă destul de întinsă, îl solicitau mult, dar muncea neobosit, spunînd mereu că **„a lăsa omul nevoiaș fără ajutor ar fi o crimă".**

1877. A fost un an plin de frămîntări. Eroismul ostașilor români în șanțurile redutelor de la Grivița și Plevna, cucerirea independenței naționale erau tot atîtea fapte care au lăsat ecouri adînci în sufletul său.

Se afla încă în Moldova, cînd și-a manifestat dorința de a intra în serviciul sanitar militar.

A lucrat ca medic militar la Stolnici, apoi la Spitalul militar din Pitești. Soseau mereu răniți, mulți dintre ei mureau din cauza unei **„boli groaznice, simptomele ei amintind de febra recurentă".** Un timp a rămas chiar singurul medic din spital, depunînd mari eforturi. A lucrat cu dăruire zi și noapte. Pentru meritele deosebite în serviciul sanitar militar, Nicolae Codreanu a fost decorat cu ordinul „Steaua României".

„Lucrul la care ne gîndim : formarea în România a unui partid socialist"

La sfîrșitul lui decembrie 1877, C. Dobrogeanu-Gherea venea la Pitești pentru a intensifica eforturile în vederea organizării și întemeierii unui organ de presă socialist. Nicolae Codreanu îi comunica lui Russel intenția de a-l însoți pe Gherea la Curtea de Argeș, adăugînd : **„Sper să găsim gata la dumneata Programul și Statutul societății noastre social-democratică română. Eu, de asemenea, voi aduce asemenea proiecte"** [5]. Cu altă ocazie îndemna pe un prieten socialist : **„Depune stăruință, meditează asupra operei proiectate. Principalul este ca opera proiectată** (Statutul societății —

[5] Originalul scrisorii se află în Biblioteca Academiei R.S.R., secția manuscrise.

C. DOBROGEANU-GHEREA
(1855—1920)

„Am făcut și un proiect, ca dumneata (Russel), **Codreanu și soția lui Aivaza** (Zamfir Arbore) **să deschideți în București un birou medical. Probabil că v-a scris Codreanu despre acest lucru".**

ALEXANDRU SPIROIU
(1857—1889)

„...a fost un scriitor înflăcărat pentru ideile sociale și progresiste cele mai înaintate, pe care le profesa cu ardoare, le propaga cu pasiune în toate împrejurările".

S.N.) **să fie, dacă este posibil,** *CONVINGĂTOARE* **pentru societatea noastră. Pentru aceasta, trebuie să fie foarte documentată, să fie însoțită de tot felul de argumente și să fie, de asemenea, sistematizată. Nu mai spun că ea va trebui să fie pătrunsă de sentimente etc. Deci s-o scrieți. Munca nu va fi în zadar. Și eu lucrez, de asemenea".**

Preocupările socialiștilor români îi dădeau posibilitatea, în februarie 1878, să constate plin de entuziasm : **„În ultimul timp cresc mereu speranțele mele în posibilitatea societății proiectate în România. Am primit cîteva vești foarte plăcute..."**

Nicolae Codreanu depunea eforturi susținute spre a fi mereu prezent și activ în mișcarea socialistă. Citea mult, se documenta, era abonat la o serie de publicații socialiste din țară și străinătate. A fost corespondent de presă la publicații ca : „Vperiod", încă din 1875 ; „Bulletin de la Fédération jurassienne" — ziarul Societății internaționale a lucrătorilor francezi ; „Travailleur" — ziarul celebrului geograf francez Elysée Reclus ; la „Obscina" — organul grupării din Geneva a socialiștilor ruși.

La Brăila, Iași și Ploiești, Nicolae Codreanu a discutat cu prietenii și tovarășii săi de idei proiectele înființării **Societății social-democratice române** și a unui ziar socialist... În timpul călătoriei în aceste orașe, boala i s-a agravat. S-a însănătoșit, dar numai aparent ; boala nefiind bine diagnosticată, a lăsat urme pentru totdeauna.

Era totuși mulțumit, **„crearea asociației și a gazetei erau aproape de înfăptuire".**

Iată cum prezintă Nicolae Codreanu efervescența novatoare care domnea atunci în rîndul socialiștilor : **„Aivaza** (Zamfir Arbore — *S.N.*) **năzuiește și gîndește foarte serios la același lucru, la care ne gîndim și noi, formarea în România a unui partid socialist. Neapărat că eu sînt nespus de bucuros... dumneclui va aduce o foarte bună bibliotecă și o tipografie franceză care prea lesne se va putea transforma în românească. Dumneata** (Nicolae Russel, căruia îi sînt adresate aceste rînduri — *S.N.*) **și cu mine să ne putem statornici în București, Costică** (C. Dobrogeanu-Gherea — *S.N.*) **se va muta în București"**[6].

C. Dobrogeanu-Gherea îi scria lui Russel : **„Atîta timp cît nu sîntem organizați noi înșine, cît timp nu avem forță socială, cît timp în fața societății românești nu ne-am manifestat ca partid, ca forță politică, propaganda, și încă la Curtea de Argeș, nu are importanță."**

[6] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 60, dosarul nr. 6 089, documentul nr. 39, fila 6.

Gherea părea mai ferm, mai dinamic și îi cerea lui Russel să vină la București: **„Am făcut și un proiect ca dumneata, Codreanu și soția lui Aivaza să deschideți în București un birou medical. Probabil că v-a scris Codreanu despre acest lucru".**

Dar cînd așteptau cu înfrigurare ca toate aceste frămîntări și proiecte să dea roade, lucrurile au luat o întorsătură neașteptată.

Temerile lui Nicolae Codreanu că este urmărit pentru activitatea sa revoluționară din primii ani ai studenției, petrecuți în Rusia s-au adeverit în curînd.

Ohrana țaristă pregătise răpirea lui Nicolae Codreanu și a lui Zamfir Arbore. Într-una din zile, aflîndu-se împreună în casa din strada Teilor nr. 17, și-au dat seama că sînt urmăriți și împresurați. La stăruințele lui C. A. Rosetti — cunoscut pentru vederile sale progresiste —, cei doi **„fură scoși prin dos și transportați în trăsură de piață, mai întîi direct la prefectul poliției Capitalei, Radu Mihai"**, care i-a ajutat să scape, deoarece, spunea prefectul, **„ar fi o rușine pentru noi români să vă extrădăm!"** [7]. Prin grija autorităților române au fost duși la Spitalul de copii din strada Diaconeselor, unde dr. Sergiu și alți medici prieteni i-au adăpostit cîteva zile. După aceea, Nicolae Codreanu a plecat spre Curtea de Argeș, unde spera să fie la adăpost și în afara oricărei primejdii, iar Zamfir Arbore s-a ascuns în satul Bucov, de lîngă Ploiești, unde se afla familia sa.

„Speranța e în copiii noștri..."

Drumul pînă la Curtea de Argeș, pe o vreme rece și ploioasă de noiembrie, i-a zdruncinat și mai mult sănătatea. La vechea lui boală s-a adăugat o dublă pneumonie. Prietenii și-au dat seama de gravitatea bolii. Zamfir Arbore, rugînd pe cei din preajma bolnavului să-l țină la curent cu evoluția bolii, exclama cu durere: **„Ce soartă crudă ne mai persecută! Și tocmai cînd? Abia aveam intenția să cad cu el de acord asupra activității comune".** Sînt mișcătoare atenția și promptitudinea de care au dat dovadă Ștăuceanu, Manicea, Istrati, și chiar dr. Sergiu pentru salvarea vieții prietenului lor. Au cumpărat un instrument (un aparat de reanimare, probabil) aproape imposibil de găsit în Bucureștiul acelor ani și l-au trimis, în mare grabă, la Curtea de Argeș. Prea tîrziu însă!

În ziua de 30 decembrie 1878, Codreanu l-a rugat pe Russel, în prezența altor cunoștințe care-l vegheau, să nu fie îngropat cu ceremonie religioasă.

A dictat apoi o scrisoare către un prieten: **„Mor și regret adînc că n-am avut timp a face ceva pentru țara noastră. Speranța e în copiii noștri. Străduiți-vă ca din ei să crească nu vorbăreți care ticluiesc fraze frumoase, ci adevărați luptători pentru cauza poporului".**

31 decembrie 1878, ora 11 noaptea. După trei săptămîni de grea suferință, la numai 26 de ani, a murit în brațele prietenului și tovarășului său de luptă, Russel.

Mormîntul lui se află **„lîngă fîntîna lui Manole pe zarea ce duce de la Curtea de Argeș spre Mănăstire"** — cum glăsuiește un document al vremii.

„Ca trăsnetul s-a abătut nenorocirea comună care a dat peste noi — scria unul dintre tovarășii săi. **Dragul nostru tovarăș ia cu el în mormînt și speranțele, și visele noastre de a merge curînd cu el, mînă în mînă, pe drumul larg al activității noastre".**

Desconsiderîndu-i dorința de a fi înmormîntat ca un ateu, reprezentanții bisericii au făcut apel la autorități și au impus oficierea serviciului religios. Ziarul „Românul" din 25 ianuarie 1879, sub titlul „Libertatea conștiinței", dădea curs unui protest energic în care se spunea: **„Noi admirăm întotdeauna profunditatea și inima generoasă a acestui om, care dorea să facă atît de multe pentru poporul român, pe care-l iubea din fundul inimii sale și care devenise obiectul principal al preocupărilor sale".** Intervenția în Parlament a unor prieteni și democrați exprima indignarea opiniei publice progresiste **„împotriva încălcării libertății de conștiință, asigurată de Constituția românească".** Aceleași fapte condamnabile l-au determinat pe Russel să adreseze două proteste energice prefectului de Argeș și procurorului județean.

Încercările prefectului C. Racoviță de a pedepsi pe cei care nesocotiseră dorința **„unui om onest"** au fost urmate de destituirea curajosului prefect de către guvernul liberal. Singura vină a prefectului, sublinia un document al vremii, era aceea de a fi luat **„poziție față de samavolniciile episcopului, în apărarea drepturilor democratice".**

Campania de șase săptămîni, cu largi discuții în Parlament, în opinia publică și în presă, prilejuită de înmormîntarea lui Codreanu, a dat cîștig de cauză moral mișcării socialiste, democratice.

★

Și parcă niciodată mai mult ca azi, slovele lui Codreanu nu și-au dezvăluit mai limpede sensul lor profetic: **„Poporul muncitor român nu poate constitui în nici un caz o bază** *MAI NESIGURĂ* **pentru propovăduirea revoluției sociale decît alte popoare apusene... Față de boieri, poporul are o atitudine dușmănoasă, ceea ce dovedesc, între altele, cîntecele populare românești. Țăranii români, mai ales cei care trăiesc în munții Valahiei, așteaptă să apară din nou un revoluționar Vladimirescu care să-i organizeze și să-i conducă împotriva boierilor... Muncitorii de prin orașe prezintă o bază favorabilă pentru propovăduirea revoluției sociale".**

[7] Zamfir Arbore, *In exil*, Craiova, 1896, p. 426.

Nicolae Codreanu pe patul de moarte

Un portret al lui NICOLAE CODREANU?

GH. BRĂTESCU, I. JIANU

Pentru a completa documentarea necesară elaborării unei monografii despre chimistul și medicul C. I. Istrati s-a întreprins o minuțioasă revizie a acelei părți a arhivei lui Istrati aflată în posesia fiului său, Radu Istrati.

Și iată că, la cercetarea atentă a arhivei, Ștefan Mamulea a descoperit reproducerea fotografică a unui portret pe care vrem să-l prezentăm.

În urma examinării acestei fotografii, care nu poartă nici un fel de inscripție, am ajuns la presupunerea că avem de-a face cu un portret al lui Codreanu. Argumentul cel mai important în favoarea supoziției noastre este perfecta asemănare dintre persoana din fotografie și cea din desenul reprezentîndu-l pe Codreanu pe patul de moarte, la Curtea de Argeș, aceleași trăsături esențiale, aceeași pieptănătură, aceeași tăietură a bărbii. Mai mult încă, ambele persoane poartă redingotă cu revere scurte și la gît o legătură dintr-o panglică lată. Racursiul celor două portrete este și el identic.

Presupunem că Nicolae Codreanu nu a pozat pentru pictura în ulei a cărei reproducere figurează în arhiva lui Istrati, ci tabloul a fost lucrat după desenul amintit. În numele prieteniei trainice care-l legase pe Istrati de Codreanu, este de presupus că acesta a ținut să aibă o reproducere a tabloului intrat în posesia Societății studenților în medicină din București (dacă acel tablou nu va fi fost dăruit societății chiar de către Istrati, fostul ei președinte). În inventarul din 1881 al bunurilor aparținînd societății, figura și un portret, azi dispărut, al lui Nicolae Codreanu.

Dar cine a executat chipul lui Codreanu pe patul de moarte și cine este autorul portretului pictat ?

Dintre toți cei care s-au aflat la Curtea de Argeș în acele zile, un singur om ne reține atenția. Este vorba de cunoscutul arhitect André Lecomte du Nouy (1844—1914), căruia cu trei ani mai înainte i se încredințase sarcina restaurării bisericii episcopale. Că Lecomte du Nouy se găsea la Curtea de Argeș o dovedește întîmpinarea pe care doctorul Russel a înaintat-o, în ianuarie 1879, prefectului județului, în legătură cu comportarea samavolnică a autorităților civile și clericale din localitate, care nesocotiseră voința lui Codreanu de a fi îngropat ca liber cugetător. Arhitectul este menționat de Russel ca fiind unul din acei „amici ai răposatului" care „l-au însoțit pînă la mormînt" (Documente din istoria României, Războiul pentru Independență, vol. I, partea I, p. 678). Într-o scrisoare din martie 1879 către procurorul din Pitești, Russel îl enumeră iarăși pe Lecomte du Nouy printre persoanele care pot depune mărturie că Nicolae Codreanu și-a formulat „în cea

◀ *Nicolae Codreanu (reproducerea fotografică după o pictură în ulei)*

Achille-Adrien Proust (pictură în ulei de Jules Lecomte du Nouy)

mai deplină conștiință" dorința de a fi înmormîntat „civil" (Idem, p. 586). Că arhitectul francez se împrietenise cu Codreanu și Russel reiese și dintr-un denunț inserat la 4 martie 1879 în ziarul „Pressa", în care se arată că „adepții" lui Russel, printre care și Lecomte du Nouy, l-au atacat la Curtea de Argeș pe un anume Iorgu Protopopescu, semnatarul unei scrisori deschise de solidarizare cu autoritățile abuzive.

Acestea îndreptățesc, credem, ipoteza că restauratorul ctitoriei lui Neagoe Basarab este autorul schiței amintite și, după toate probabilitățile, al portretului pictat ulterior.

Este posibil ca, la executarea acestui tablou, să-și fi dat aportul și fratele arhitectului, pictorul Jules-Jean Antoine Lecomte du Nouy (1842—1923), care a luat parte la zugrăvirea din nou a bisericii. Facem această presupunere referindu-ne la portretul lui Achille-Adrien Proust (profesor de igienă la Facultatea de medicină din Paris și tatăl celebrului scriitor Marcel Proust), tablou pictat în 1885 de Jules Lecomte. Este izbitoare asemănarea manierei de execuție a celor două tablouri : ambele vădesc predilecție pentru netezirea suprafețelor, pentru accentuarea umbrelor. Se poate, totuși, ca portretul medicului socialist să fi fost pictat de arhitectul André Lecomte, asemănările despre care aminteam datorîndu-se numai unei „contaminări" de tehnică picturală între frați.

Semnalăm un amănunt deosebit de prețios, atît pentru identificarea personajului reprezentat, cît și pentru localizarea și datarea lui. În colțul din dreapta, jos, este schițată silueta unei construcții (peste un perete înalt se ridică o turlă ce poartă pe toată lungimea o fereastră strîmtă). Se recunoaște în această schiță mănăstirea lui Neagoe în curs de restaurare, căreia îi lipsesc detaliile ornamentale și crucea din vîrful turlei. Portretul este, deci, al unui bărbat care se afla la Curtea de Argeș în timpul lucrărilor de restaurare.

Să recapitulăm : În arhiva lui C. I. Istrati a fost găsită reproducerea fotografică a portretului în ulei al unui bărbat care seamănă cu Nicolae Codreanu, desenat pe patul de moarte. În acest tablou figurează o clădire care poate fi biserica episcopală de la Curtea de Argeș în perioada restaurării sale. Ca factură, pictura amintește de portretele executate de Jules Lecomte, fratele arhitectului André Lecomte de Nouy, care l-a cunoscut pe Codreanu și se găsea la Curtea de Argeș cînd acesta a încetat din viață. Presupunem că arhitectul Lecomte este principalul autor al portretului lui Codreanu aflat la sediul Societății studenților în medicină din București, portret după care doctorul Istrati, prieten devotat al medicului revoluționar și întemeietor al societății, a păstrat o copie fotografică.

Omul care nu a existat niciodată (III)

În 1943, după înfrîngerea trupelor Axei în Africa de Nord, aliații occidentali urmează să debarce în Sicilia, înainte de a deschide cel de al doilea front în Italia. Pentru a înșela pe hitleriști, care bănuiesc că aceasta va fi viitoarea operație, locotenentul Ewen Montagu, din serviciul de informații al Amiralității britanice, inițiază o stratagemă : lansarea în Mediterana a unui cadavru, avînd asupra sa actele de identitate ale unui ofițer englez, precum și o scrisoare a lui Sir Archibald Nye, șef adjunct al marelui stat major imperial (britanic) către generalul Alexander, comandantul unei armate engleze în Tunisia. Din scrisoare reiese că anglo-americanii vor efectua două debarcări simultane — una în Grecia, alta în Sardinia — și că Sicilia va servi drept „obiectiv de acoperire", adică drept un atac simulat, menit să-i înșele pe nemți.

Totodată, Montagu începe să construiască cu migală biografia fictivului său ofițer.

Soluția este una singură : ca ofițerul ale cărui rămășițe pămîntești vor fi găsite de germani să nu fie direct subordonat Amiralității, ci să depindă numai într-un mod sau altul de aceasta. Cu alte cuvinte, să aparțină unei unități cu caracter „seminaval", cum ar fi cea a pușcașilor maritimi, ceea ce îi va permite să poarte, chiar și în cadrul deplasării sale în străinătate, o uniformă mai puțin rigidă și formală — așa numita *battle-dress*, ușor de ajustat pînă și pe un cadavru.

DOCUMENTE, DOCUMENTE...

Se ajunge astfel treptat la una din cele mai delicate faze ale operației : stabilirea numelui și gradului defunctului. După multă chibzuință, Ewen Montagu și echipa sa ajung la concluzia să facă din el un comandor, adică un ofițer de rang nici prea înalt, nici prea coborît, tocmai potrivit pentru o asemenea deplasare. Numele asupra căruia se opresc autorii înscenării este Martin : pe o listă a corpului de pușcași maritimi sînt șase ofițeri care îl poartă așa că o eventuală verificare efectuată de un agent nazist la Londra nu va face decît să confirme existența unui comandor cu acest nume. Prenumele este cît se poate de banal pentru un englez — William.

Se ridică acum problema fotografiei pentru legitimație. Căci dacă, așa cum știm cu toții, poza unui om viu seamănă adesea cu cea a unui cadavru, inversul nu este valabil și imaginea unui mort nu va trece niciodată drept cea a unui individ în viață. Căutarea unei figuri cît de cît asemănătoare ia multă vreme, pînă ce șansa acționează din nou în favoarea lui Montagu : la biroul lui se prezintă — din greșeală ! — un ofiter care ar putea fi fratele geamăn al lui William Martin. Pînă să se dezmeticească, el este înhățat și fotografiat din față și din profil, firește fără a i se furniza nici cea mai mică explicație.

Fișa de identitate este acum completă. Pentru a nu da nimic de bănuit în cazul cînd inamicul va supune cartonașul legitimației unei analize chimice, pentru a-i stabili vechimea, Montagu trece ca dată a emiterii 2 februarie 1943, menționînd că este vorba de un duplicat, „în locul fișei cu nr. 09650, pierdută".

Ce misiune urmează să capete Martin, care să justifice trimiterea lui în Africa de Nord și care să explice cum de i s-au încredințat hîrtii secrete atît de importante? Fiind vorba despre o viitoare operație de debarcare, fictivului comandor i se acordă competența unui specialist în materie și lordul Louis Mountbatten, care se află în fruntea acestor „acțiuni combinate" (mare-uscat), semnează următoarea scrisoare, adresată amiralului Sir Andrew Cunningham, comandantul suprem al forțelor navale britanice din zona Mediteranei, și „încredințată" de asemenea lui Martin:

Cartierul general al acțiunilor combinate
1 A, Richmond Terrace,
Whitehall, S. W. 1
Referință de menționat în corespondența ulterioară:
No. S.R. 1924/43

21 aprilie, 1943

Dragul meu Amiral,

Am făgăduit șefului adjunct al statului major imperial că, prin intermediul comandorului Martin, această scrisoare va ajunge la generalul Alexander. E foarte urgentă. Dat fiind că ea conține anumite pasaje care nu trebuiau citite de alte persoane de la War Office, nu a putut fi trimisă prin curier oficial. Mă bizui pe d-ta că o vei face să parvină la destinație pe căile cele mai sigure.

Cred că Martin este exact omul de care aveți nevoie. E rezervat și timid, dar își cunoaște bine meseria. A avut păreri mai exacte decît mulți dintre noi în privința evoluției probabile a evenimentelor de la Dieppe (aluzie la tentativa britanică de debarcare din 1942, soldată cu un eșec total — *N.R.*) *și a urmărit îndeaproape experiențele care au avut loc în Scoția cu vasele de debarcare și echipamentele cele mai moderne.*

Te rog să mi-l trimiți înapoi, imediat ce va începe ofensiva.

Poate că la întoarcere ne va aduce și niște sardele. Aici nu se pot procura decît pe bonuri de cartelă.

Al d-tale,
Louis Mountbatten, Londra.

Jocul de cuvinte între „sardele" (în limba engleză — *sardines*) și Sardinia este cam tras de păr, dar Montagu ține la el, deoarece speră că această „glumă" va fi înțeleasă în sensul dorit la Berlin. În plus, referirea la încercarea nereușită de debarcare de la Dieppe are rostul să gîdile orgoliul hitleriștilor și să contribuie astfel la transmiterea textului pînă la cele mai înalte foruri ale Abwehr-ului.

În sfîrșit, pentru a dispune de pretextul necesar ca Martin să introducă toate aceste documente în servieta pe care o va duce cu el (în loc să le bage în buzunar, cum ar fi mai natural, în care caz însă apa de mare le-ar putea deteriora), Montagu adaugă șpalturile unei broșuri oficiale, consacrate operațiilor de debarcare, împreună cu o scrisoare prin care același lord Mountbatten solicită o prefață generalului Eisenhower. Acum, cantitatea de hîrtii oficiale este atît de mare, încît comandorul Martin nu le mai poate duce asupra sa și trebuie să le bage în servieta pe care o poartă, legată cu un lănțișor învelit în piele de cordonul impermeabilului său.

„PAM, SUFLĂ-ȚI NASUL ȘI RABDĂ!"

Construcția falsei identități a comandorului Martin nu s-a încheiat însă: ea continuă începînd cu detalii mărunte, ca achiziționarea unei cămăși de la magazinul de lenjerie preferat al ofițerilor de marină și terminînd cu trăsături importante ale biografiei fictive a cadavrului, inclusiv o logodnică și un tată.

Iată de ce în buzunarele *battle-dress*-ului își fac apariția două scrisori de dragoste și o fotografie. Toate trei aparțin așa-zisei logodnice a comandorului Martin. Fotografia a fost obținută, printr-un șiretlic, de la o fermecătoare funcționară a Amiralității. Scrisorile sînt opera unei colaboratoare a lui Ewen Montagu, pe care acesta a solicitat-o în mod special. Din ele reiese că Martin a cunoscut-o pe Pamela cu cîteva săptămîni înaintea accidentului său fatal, grăbindu-se să se logodească cu ea așa cum se procedează de obicei în vreme de război. Martin are asupra lui pînă și chitanța inelului de logodnă pe care i l-a dăruit Pamelei, ca și două contramărci de la un spectacol de teatru, unde tinerii îndrăgostiți au fost împreună, cu prilejul unei permisii a comandorului.

Prima scrisoare a Pamelei este redactată pe o hîrtie care poartă antetul cumnatului lui Ewen Montagu. Motivul? El este proprietarul unui conac cu nume pur englezesc, ceea ce va face cu siguranță o puternică impresie asupra germanilor. Iată și textul epistolei:

THE MANOUR HOUSE
Ogbourne St. George
Marlborough, Wiltshire.

Duminică, 18

Nimic nu-i mai rău pe lume, dragostea mea, decît să conduci la gară pe cel pe care-l iubești. Atunci cînd pleacă, trenul îți lasă în suflet un gol înspăimîntător și a trebuit să fac un mare efort pentru a-l umple cu amintirea ultimelor noastre cinci săptămîni. Dar nu prea am izbutit. Ce minunată a fost ziua pe care am petrecut-o împreună! Ah, știu că și alții au spus-o înaintea mea, dar ce păcat că uneori timpul nu poate fi oprit în loc, fie măcar pentru un minut! Dar la ce bun toate astea? Hai, Pam, suflă-ți nasul și rabdă, cu un zîmbet cît mai curajos!

Scrisoarea ta m-a mai reconfortat întrucîtva, dar să știi că voi deveni îngrozitor de încrezută dacă vei continua să-mi faci atîtea

complimente. Nu le merit și mi-e teamă că îți vei da seama de asta foarte repede. Mă aflu acum într-un loc minunat, unde petrec duminica împreună cu mama și Jane, care sînt foarte drăguțe cu mine și pline de atenții. Totuși, mă plictisesc de moarte și abia aștept ziua de luni, ca să-mi reiau treburile. Ce viață fără sens!

Bill (diminutiv de la William — N.R.), dragostea mea, anunță-mă de cum vei putea să aranjezi ceva. Nu-i lăsa să te trimită cine știe unde, așa cum se face acum. Ar fi oribil! Am avut fericirea să te cunosc și să fiu alături de tine, nu cred că aș putea să rabd o despărțire prea lungă.

Cu toată dragostea,
Pam

Cea de-a doua scrisoare este întocmită pe hîrtie fără antet, din cea folosită în mod curent de către funcționarii Amiralității. Scrisă s-ar zice în timpul lipsei șefului Pamelei, misiva se termină printr-o mîzgăleală precipitată, în clipa cînd fata îl aude pe superiorul ei înapoindu-se.

La birou.
Vineri 21

Ursul a ieșit din bîrlog pentru o jumătate de oră, așa că profit de ocazie ca să-ți mai scriu niște nerozii. Scrisoarea ta a sosit azi dimineață, tocmai cînd plecam de acasă — în întîrziere, ca de obicei. Ce dulci sînt rîndurile tale! Dar ce înseamnă aluziile astea la faptul că vei fi trimis în altă parte? Sigur că nu le voi repeta nimănui, nu spun niciodată nimic din cele aflate de la tine, dar sper că nu-i vorba să pleci în străinătate, nu-i așa? Pentru că eu nu sînt de acord, așa să le spui, eu nu sînt de acord! Dragostea mea, de ce a trebuit oare să ne întîlnim în plin război? Ce ghinion stupid! Dacă n-ar fi războiul, acum noi doi am fi aproape soț și soție... Am cutreiera magazinele, ca să ne alegem mobila, perdelele etc. Și eu n-aș sta la un birou infect, unde trebuie să bat la mașină tot felul de rapoarte idioate, cît e ziua de lungă. Îmi dau seama ce muncă inutilă fac — grație mie, războiul nu se va scurta nici măcar cu un minut.

Bill, iubitule, sînt atît de fericită cu inelul. Ai făcut o nebunie, cumpărîndu-l. Dar știi cît de mult îmi plac mie diamantele! Tot timpul mă uit la el...

Cu prilejul sărbătorilor de Paște, voi fi liberă duminică și luni. Bineînțeles, mă duc acasă. Vino și tu, dacă poți. Dacă ești însă obligat să rămîi la Londra, viu eu aici, ca să petrecem o seară frumoasă împreună.

Ursul se întoarce, te las.

Cu toată dragostea și un sărut de la a ta,
Pam

Tatăl — om de modă veche, cu tabieturi și prejudecăți — este și el reprezentat printr-o scrisoare adresată fiului său în care se face referire la căsătoria lui William cu

Îmbarcarea cadavrului pe submarinul „Seraph"

Pamela. Cu multă abilitate, autorii ei fac să se întrevadă, printre rînduri, nemulțumirea bătrînului gentleman față de acest mariaj precipitat cu o persoană necunoscută și netrecută prin cenzura familiei. Montagu caută astfel să dea relief personajului născocit de el, care nu trebuie în nici un caz să pară un înger desăvîrșit. În același sens, o inventivitate de-a dreptul genială este introducerea în buzunarele comandorului a unei adrese din partea Băncii Lloyd, prin care lui Martin i se aduce la cunoștință că creditul său este nu numai epuizat, ci chiar în suferință cu suma de 79 lire sterline. Montagu obține de la conducerea băncii ca scrisoarea să fie trimisă efectiv de către centrala acestei venerabile instituții:

LLOYD'S BANK LTD.
Sediul central
Londra, E. C. 3

14 aprilie 1943

Domnule,

Sînt informat că, în ciuda reclamațiilor care v-au fost adresate în mod repetat, contul Dv., care ne este debitor cu 79 lire, 19 șilingi și 2 pence, nu a fost încă onorat.

În aceste condiții, mă văd nevoit să vă anunț că, dacă nu veți achita imediat această sumă, la care se adaugă dobînzile noastre de 4 la sută pînă la data reglementării, vom fi constrînși să luăm măsurile necesare pentru salvgardarea intereselor noastre.

Vă rog să primiți, Domnule, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni,

E. Whitley Jones,
Director general adjunct.

Hîrtia, antetul, ștampila și semnătura sînt perfect autentice. Montagu speră că hitleriștii se vor lăsa deci convinși de autenticitatea personajului și a documentelor pe care le are la el.

OPERAȚIA CARNE TOCATA

Cînd ultimele amănunte sînt puse la punct, se poate trece, în sfîrșit, la realizarea operației care, în limbaj de cod, poartă numele destul de sinistru de *Carne tocată*: lansarea cadavrului în Mediterana. La 19 aprilie, fictivul comandor părăsește, la bordul submarinului *Seraph*, baza britanică de la Holy Loch. La 30 aprilie, comandantul submarinului, locotenentul N. A. Jewell, trimite mai întîi o cablogramă prin care anunță, în limbaj cifrat, succesul lansării, apoi un raport detaliat asupra întregii operații. Din raport reiese că trupul neînsuflețit al lui William Martin a fost aruncat în mare printr-un tub de lans-torpile în dimineața zilei de 30 aprilie, la ora 4,30, la aproximativ 1,5 kilometri distanță de coasta spaniolă, mai precis la 36°37'30 latitudine nordică și 07°18'00 longitudine vestică. La bordul lui *Seraph*, singurul om care e la curent cu conținutul misteriosului colet lansat la revărsatul zorilor este comandantul.

La 3 mai, atașatul naval britanic la Madrid anunță Londra că autoritățile spaniole au descoperit pe litoral, în dreptul localității Huelva, cadavrul comandorului William Martin, care a fost predat viceconsulului Angliei și înmormîntat a doua zi, cu onoruri militare, în cimitirul din apropierea orășelului. Servieta și documentele din interiorul ei sînt predate atașatului naval abia la 13 mai, ceea ce îl determină pe Montagu să conchidă că agentul sau agenții naziste din Spania au studiat hîrtiile, le-au fotografiat și au transmis copiile mai departe.

Sarcina locotenentului din serviciul de informații al Amiralității nu este încheiată. Ficțiunea comandorului William Martin trebuie întreținută și după moartea sa oficială. Ziarul *Times*, în care lumea bună din Anglia publică anunțurile mortuare, ajunge cu regularitate în mîinile naziștilor, așa încît Montagu are grijă să apară un mic necrolog al defunctului, pe data de 4 iunie 1943. Printre neașteptatele rezultate ale acestui anunț se numără și o adresă din partea Serviciului de testamente al Marinei militare, prin care Montagu este întrebat dacă Martin și-a lăsat în scris ultimele dorințe și în ce constau ele. Inventatorul omului care nu a existat niciodată se grăbește să calmeze scrupulele zelosilor funcționari. Totodată, el trimite la Huelva, în numele Pamelei, un mandat telegrafic, cu care viceconsulul britanic cumpără o coroană de flori din partea inconsolabilei logodnice.

Rezultatele majore ale ingenioasei operații nu vor fi cunoscute, însă, decît după sfîrșitul

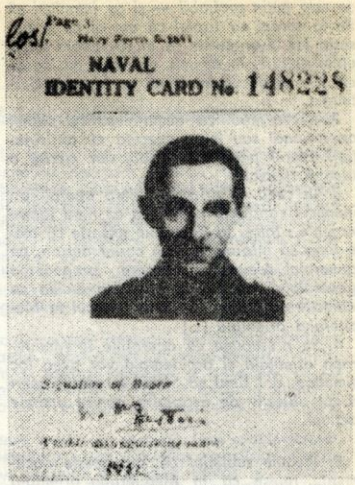

Legitimația lui William Martin

războiului. Ele par să demonstreze că stratagema a înregistrat un succes care a depășit cele mai optimiste așteptări. Astfel, în arhivele navale germane, capturate în localitatea Tambach, sînt descoperite — în vara anului 1945 — traducerile în germană ale tuturor documentelor pe care comandorul Martin le avea asupra sa. Conținutul lor a fost transmis prin cablogramă la Berlin de către agenții naziști de la Madrid. După ce a mai cerut cîteva precizări, Abwehr-ul s-a lăsat convins de autenticitatea hîrtiilor, așa cum dovedește un raport datat 14 mai 1943 și anexat versiunii germane a scrisorii adresate de Sir Archibald Nye generalului Alexander.

Raportul, care poartă mențiunea *„Foarte secret — De comunicat personal — A nu se înregistra"*, a fost transmis la 15 mai amiralului Doenitz, care l-a parafat personal în ziua de 18 mai. Iată în ce constă raportul:

Cu privire la: documentul inamic capturat, în legătură cu operațiile din Mediterana.

În anexe: a) traducerea scrisorii de la statul major imperial către generalul Alexander; b) raportul statului major general (german — N.R.).

(...) Un examen aprofundat, întreprins de 3 Skl. a stabilit cele ce urmează:

1. Autenticitatea documentelor căzute în mîinile noastre este mai presus de orice suspiciune. În momentul de față, se studiază ipoteza ca documentele să ne fi fost puse în mod intenționat la dispoziție — ceea

ce este puțin probabil — și ca inamicul să fie la curent cu faptul că am ajuns în posesia lor. S-ar putea ca el să ignore acest ultim detaliu. În schimb, este cert că inamicul știe că documentele nu au ajuns la destinație.

2. Își va modifica acum inamicul planul operațional sau îl va executa cu anticipație? Lucrul pare improbabil, dar merită o atenție specială.

3. În ceea ce privește data operațiilor, inamicul consideră problema ca fiind foarte urgentă; totuși la 23 aprilie găsește că mai e timp să informeze, prin curier aerian, pe generalul Alexander despre propunerea generalului Wilson de a utiliza Sicilia ca obiectiv de acoperire pentru atacul în Mediterana orientală [...]

4. Se presupune că operațiile în Mediterana orientală și occidentală vor avea loc simultan, dat fiind că Sicilia nu poate servi drept obiectiv de acoperire pentru ambele acțiuni.

. . . . . .

8. Trebuie subliniat că, din aceste documente, reiese că în Mediterana orientală se fac mari pregătiri de ofensivă. E un lucru important, deoarece din acest sector noi am primit mult mai puține informații pînă acum referitoare la asemenea pregătiri.

Un al doilea raport al Abwehr-ului, datat 15 mai 1943, dovedește că, așa cum prevăzuse Montagu, agenții naziști din Spania, ca și statul major naval din Madrid, au pus la curent pe germani cu conținutul documentelor găsite asupra comandorului Martin, inclusiv cu cele personale, cum erau scrisorile Pamelei sau cea a tatălui lui.

Deosebit de interesante sînt reacțiile hitleriste față de „revelațiile" aduse de descoperirea cadavrului lui Martin. În februarie 1943, Înaltul comandament german aprecia că debarcarea aliată va avea loc, după toate probabilitățile, în Sicilia; abia pe locurile 2 și 3, din punct de vedere al pronosticurilor, veneau insulele Creta și Sardinia (împreună cu Corsica). Dar la 9 mai, dată la care traducerea documentelor transportate de Martin fusese adusă la cunoștința Marelui stat major, părerea s-a schimbat brusc, așa cum o dovedește un al treilea raport, descoperit la Tambach și datat 18 mai 1943. Din el reiese că naziștii nu mai aveau nici cea mai mică îndoială asupra intențiilor anglo-americane de a lansa o ofensivă în Mediterana orientală, folosind Sicilia drept „obiectiv de acoperire".

O latură amuzantă a întregii afaceri este că, în această împrejurare, Hitler a fost mai credul decît Mussolini, care, la sfîrșitul lunii mai, continua să susțină că aliații vor ataca în primul rînd Sicilia. Führerul l-a trimis pe Doenitz în Italia, cu misiunea specială de a-l convinge pe Duce că se înșală.

Naziștii au luat o serie de importante măsuri ca urmare a părerii pe care și-o formaseră. La 20 mai, ei au instalat trei noi cîmpuri de mine în largul coastei grecești, unul dintre ele chiar în dreptul insulei Kalamata. Pe teritoriile aflate sub ocupație italiană, germanii au montat numeroase baterii de coastă și antiaeriene, pe care le-au adus din Franța și din alte regiuni ale Europei occidentale. La începutul lunii iunie, o formație de torpiloare hitleriste a fost deplasată *de la bazele din Sicilia* în marea Egee. În aceeași perioadă au fost considerabil întărite fortificațiile de pe insulele Corsica și Sardinia, unde germanii credeau acum că se va da una dintre loviturile principale. Tot în Corsica a fost adusă o unitate de care blindate, pe care naziștii intenționau inițial s-o trimită în Sicilia.

O întreagă divizie germană de tancuri a fost transferată din Franța în Peloponez, străbătînd în zece zile tot continentul european. În urma ordinului personal al lui Hitler, feldmareșalul Rommel a sosit în cursul lunii iulie în Grecia, pentru a prelua comandamentul suprem al apărării forțelor Axei împotriva presupusei debarcări anglo-americane.

După cum se știe, această debarcare a avut loc în Sicilia, în zorii zilei de 10 iulie 1943. La treisprezece zile după aceea, Hitler încă mai credea că este vorba de o operație diversionistă, menită să mascheze atacul din Mediterana orientală, așa cum arată directivele emise de la Cartierul lui general pe data de 23 iulie.

...Omul care nu a existat niciodată — sau, mai bine zis, care a existat sub o cu totul altă identitate — și-a făcut așadar pe deplin datoria. În micul cimitir de lîngă Huelva, se poate vedea și astăzi mormîntul, pe a cărui piatră sînt gravate cîteva rînduri:

William MARTIN

29 martie 1907— 24 aprilie 1943
Fiul iubit al lui John Glyndwyr Martin
și al soției sale, Antonia Martin,
din Cardiff (Țara Galilor)
Dulce et decorum
est pro patria mori

REQUIESCAT IN PACE

Un moment memorabil

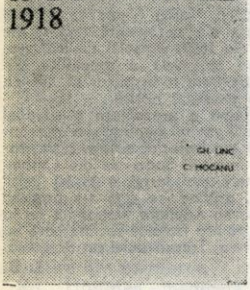

GH. UNC și C. MOCANU
13 Decembrie 1918
Ed. Politică

13 decembrie, înscris în istoria României cu sîngele și jertfa muncitorilor-tipografi secerați de gloanțe și străpunși de baionete, constituie unul dintre momentele culminante ale avîntului revoluționar în țara noastră

Lucrarea înfățișează — pe baza unei investigații științifice aprofundate — condițiile social-economice și politice ale României de atunci, stadiul de reorganizare pe baze legale a mișcării socialiste și muncitorești, momentul propriu-zis al evenimentelor petrecute la 13 decembrie și oglindirea lor în tradițiile mișcării noastre comuniste.

Autorii descriu cauzele avîntului mișcării muncitorești din țara noastră, interferența și condiționarea dintre factorii interni și externi, obiectivi și subiectivi, cu rol determinant al celor dintîi. Ei relevă totodată faptul că România se afla în prima fază a dezvoltării sale capitaliste.

Cititorul poate urmări cu ușurință firul evenimentelor, creșterea impetuoasă a organizațiilor muncitorești, a rolului Partidului Socialist și al sindicatelor în conducerea luptelor proletare. Puternica demonstrație de la 13 decembrie 1918 a tipografilor din București exprima nevoile adînci atît ale clasei muncitoare, cît și ale altor categorii și păturí sociale. Autorii prezintă participarea muncitorimii din capitală la demonstrație, rolul organizațiilor politice și profesionale în conducerea acestei acțiuni proletare de seamă, masacrul pus la cale de guvernul liberal, sub patronajul regelui Ferdinand. Spiritul de solidaritate manifestat în toată țara cu muncitorimea bucureșteană, cu victimele terorii și asasinatului vîrfurilor guvernante, poziția diferitelor grupări și păturí sociale — intelectuali progresiști, meseriași, mici negustori, mici comercianți, funcționari — sînt puternic relevate în lucrare. Calda simpatie de care s-au bucurat muncitorii și reprezentanții lor în timpul procesului celor implicați în aceste evenimente, poate fi urmărită în numeroasele întruniri de masă, în pledoariile unor mari avocați burghezi cu vederi democratice, în depozițiile altora, în presa muncitorească și democratică a vremii.

Printre elementele noi pe care le aduce lucrarea se relevă de către autori și ecoul internațional, insuficient subliniat pînă acum în literatura de specialitate. Gh. Unc și C. Mocanu definesc într-un mod nou locul și rolul evenimentelor de la 13 decembrie 1918, scriind că el „a fost și este al lucrătorilor tipografi, al întregii noastre muncitorimi. Al lucrătorilor tipografi, căci el s-a născut în mod particular din suferințele «breslei tipografilor», din acțiunile lor pentru o viață omenească. Ei au avut motive profunde pentru a se avînta, alături de metalurgiști, feroviari, de toți muncitorii, în lupta cea mare a anului 1918. Prin revendicările și acțiunile lor, au întruchipat însă interesele comune muncitorimii întregii țări".

I. I.

Înfăptuirea deziderateului național

VASILE NETEA
Réunion de la Transylvanie à la Roumanie.
Editions Meridiane.

Apărută în limbile franceză, rusă, engleză, germană și spaniolă, lucrarea lui Vasile Netea se integrează în valoroasa serie de cărți consacrate istoricului eveniment înfăptuit de poporul nostru la 1 decembrie 1918.

În prima parte a lucrării — *Unitatea poporului român* — autorul expune evenimentele importante ale istoriei noastre, începînd din secolul al X-lea și pînă în ajunul unirii ; se relevă în mod judicios izvoarele străine și autohtone care atestă originea romană și continuitatea poporului român pe teritoriul patriei sale, evoluția acestor idei transformîndu-se, de-a lungul veacurilor, într-o puternică armă de luptă pentru înfăptuirea deziderateului național.

În încheierea acestei părți, Vasile Netea se oprește asupra principalelor etape ale desăvîrșirii unității de stat a României : unirea din 1859, războiul de independență, lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului nostru.

În partea a doua — după o prezentare a situației României în cadrul primului război mondial și a mișcărilor de eliberare națională din Imperiul austro-ungar, potențate de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — se face o expunere mai largă a însăși unirii Transilvaniei cu România, arătîndu-se cum s-a pregătit și cum s-a desfășurat Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și stăruindu-se asupra forțelor sociale care au luat istorica hotărîre de unire a Transilvaniei cu România.

L. D.

Egiptul ieri și azi

CONST. SÎRBU
Republica Arabă Unită.
Ed. Științifică.

Această lucrare monografică conturează succint cadrul istorico-geografic în care s-a format și s-a dezvoltat poporul egiptean de-a lungul mileniilor, precum și trăsăturile esențiale ale vieții economice, politice și culturale care definesc și caracterizează națiunea egipteană în perioada actuală.

Prima parte a lucrării reînvie epoca veche din istoria Egiptului. Autorul, folosind și studiile unor reputați egiptologi și un material ilustrativ selectat cu multă grijă, prezintă cititorului tabloul măreț al vechii civilizații ce s-a plămădit pe malurile Nilului.

Secțiunea a doua a monografiei, aceea a „Noului Egipt" — cum o denumește autorul —, evocă, începînd cu anul 1952 cînd a avut loc revoluția egipteană, principalele realizări obținute de poporul egiptean în toate domeniile vieții materiale și spirituale.

Prin selectarea și sistematizarea celor mai semnificative date și momente din istoria acestui popor, Constantin Sîrbu reușește să dea o imagine a întregii societăți egiptene de-a lungul unei multimilenare istorii.

C. B.

panoramic

Esculap în Balcani

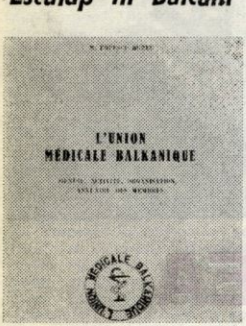

M. POPESCU-BUZEU L'Union médicale balkanique. Genèse, activité, organisation, annuaire des membres. Ed. Uniunea medicală balcanică.

Organizația internațională căreia îi este consacrată această interesantă lucrare a fost constituită la 24 octombrie 1932 la București „în scopul promovării relațiilor prietenești între medici și a solidarității între națiunile balcanice", așa cum prevedea statutul adoptat în acel an. Profesorul M. Popescu-Buzeu, autorul volumului, s-a numărat printre fondatorii ei.

Lucrarea trece în revistă activitatea uniunii în cadrul a trei mari perioade (1932—1940 ; 1940—1964 ; 1964—1968), cînd s-au desfășurat, între altele, opt „Săptămîni medicale balcanice", trei „Cursuri internaționale de perfecționare", „Zile ale UMB", reuniuni ale consiliului general etc. Sînt menționate activitățile secțiilor naționale ale uniunii, publicațiile editate, relațiile cu alte organizații, contribuția UMB în lupta pentru pace și prietenie în Balcani, se dă calendarul activităților științifice prevăzute pe perioada 1969—1970. Astfel, volumul constituie un ghid complet al Uniunii Medicale Balcanice, redactat cu o mare competență.

O ilustrație abundentă, cu grijă selectată, cuprinzînd facsimile de documente, fotografii din toate momentele importante ale activității uniunii, reproduceri de diplome și medalii comemorative completează în mod fericit textul.

I. M. Ş.

3.162 de scrisori

În editura pariziană Gallimard a apărut nu de mult primul din cele unsprezece volume consacrate corespondenței lui Erasm. Celebrul umanist din Rotterdam a dialogat în scris cu cele mai de seamă personalități ale secolului al XVI-lea. Papa Iuliu al II-lea, regele Franței Francisc I, împăratul Carol Quintul și părintele reformei germane, Luther, se numără printre cei cărora Erasm le-a adresat epistolele sale.

Departe de a avea un rol pur informativ cu privire la viața și activitatea acestuia sau de a conține un banal schimb de saluturi protocolare, cele 3162 de scrisori pe cale de a vedea lumina tiparului în limba franceză sînt niște adevărate expuneri — rezumative, dar dense — ale ideilor celui care a semnat „Elogiul nebuniei". În plus, după unanima apreciere făcută de primii cititori ai volumului apărut, Erasm zugrăvește cu multă pregnanță realitățile epocii sale, ceea ce a făcut pe unii să-l califice drept un mare premergător al gazetarilor de astăzi.

Strîngerea laolaltă a voluminoasei corespondențe și traducerea ei din limba latină sînt opera unui colectiv de cadre universitare din Belgia, care și-au început munca în această direcție în urmă cu opt ani.

S. V.

au apărut...

TIRON ALBANI : **Memorii**, Ed. științifică, 117 p.
G. BARBU : **File dintr-o istorie necunoscută**, Ed. militară, 334 p.
ȘTEFAN OLTEANU și CONSTANTIN ȘERBAN : **Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul mediu**, Ed. Academiei, 460 p.
N. PETREANU și D. BARAN : **I. C. Frimu**, Ed. politică, 283 p., (în colecția „Evocări").
Documenta Romaniae historica. Țara Românească, vol. XXII, 1628—1629, Volum întocmit de DAMASCHIN MIOC, Ed. Academiei, 864 p.
MAX GALLO : **Italia lui Mussolini**, Ed. politică, 552 p.

Pe urmele doctorului ILARIE MITREA în Mexic

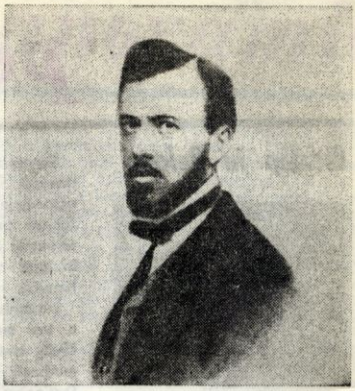

I. D. SUCIU

Doctorul Ilarie Mitrea face parte dintre intelectualii români ai veacului trecut, care din dorinţa de a cunoaşte cît mai multe locuri şi civilizaţii nu au pregetat să străbată cele trei continente: America, Asia şi Europa.

Îndată după terminarea facultăţii, pleacă ca medic în Mexic. Aci stă pînă în luna aprilie 1867, cînd ziarul românesc „Albina" din Viena anunţă reîntoarcerea lui şi a doctorului Ioan Arsenie.

Reîntors la Viena, după o şedere mai îndelungată în acest oraş, Mitrea se abate pe la Răşinari, satul său natal, unde transportă colecţiile de artă indiană pe care le-a adunat în Mexic. În Transilvania rămîne pînă la sfîrşitul anului 1869, cînd se angajează, la sfatul unui prieten, ca medic în armata olandeză şi în această calitate pleacă la Djakarta, în Indonezia de azi. După trei ani, este numit medic şef al spitalului din Moeara-Taweti, din insula Borneo, unde activează pînă la sfîrşitul anului 1893, cînd iese la pensie. Se întoarce în Europa şi se stabileşte la Viena. În acest oraş îşi trăieşte ultimii zece ani, adică pînă în 1904, cînd moare.

În timpul cît a stat în Indonezia, doctorul Mitrea s-a căsătorit cu o băştinaşă, cu care a avut un copil, Petru. Pe lîngă practica medicinii, el îşi continuă şi în Indonezia preocupările de colecţionar al materialelor biologice din această regiune a lumii. Colectează insecte, păsări, reptile, maimuţe, pe care le prepară şi catalogheazâ. În 1882, Mitrea îşi ia un concediu de doi ani, întorcîndu-se la Răşinari, Viena şi Bucureşti. Cu această ocazie, publicistul transilvănean Horia Petra-Petrescu ne dă date interesante pe care le-a aflat chiar de la proaspătul sosit. Venind în Europa, Mitrea a adus şi pe fiul lui, Petru, care avea tipul şi cu-

loarea malaezilor și care din această cauză, în școala din Viena, unde a fost intern, „a trebuit să sufere destule neplăceri din partea camarazilor săi, pînă a reușit a-i pune la respect". În continuare, Petra-Petrescu ne spune că Mitrea era la Viena, unde se ocupa cu „clasificarea unei considerabile și bogate colecții de animale. Unele exemplare sînt foarte rare, altele nu se mai află în nici un alt muzeu din Europa", pentru că Mitrea a colectat în părțile insulei Borneo, unde nu a mai cercetat nimeni înaintea lui.

După ce termină clasificarea, Mitrea pleacă la București și donează bogata lui colecție Muzeului Național din acest oraș, iar o parte mai mică, Gimnaziului din Giurgiu, unde era director vărul său, N. Droc Barcian.

La București, se vede cu numeroși fruntași ai intelectualității române, între care și cu Titu Maiorescu, care nu neglijează să mentioneze această întrevedere în jurnalul lui. Prezența lui Mitrea în locurile natale a făcut o impresie deosebită; Petra-Petrescu ne spune că „națiunea română se poate mîndri cu acest reprezentant brav, care-i face onoare în țările cele mai îndepărtate". Iar în ceea ce privește înfățișarea, același biograf relatează că avea „o constituție corporală robustă și sănătoasă".

În vara anului 1883, Mitrea se reîntoarce la postul său din Indonezia, unde, pe lîngă activitatea medicală, își continuă preocupările de colecționar, pe care de astădată le extinde și asupra etnografiei. La sfîrșitul anului 1893, pleacă definitiv din Indonezia. În primăvara anului 1894, ziarul „Dreptatea" din Timișoara anunță reîntoarcerea pe meleagurile natale a doctorului Mitrea „medic primar la Macasar". Din Transilvania merge din nou la Viena, spre a-și clasifica bogata colecție adunată în ultimii zece ani. O parte din această colecție o donează tot Muzeului Național din București, condus în acea vreme de marele savant Grigore Antipa, care a știut să prețuiască importanta colecție și care a legat o strînsă prietenie cu Ilarie Mitrea.

Despre timpul petrecut în Mexic, biografii lui de pînă acum ne spun foarte puține lucruri. Academicianul Emil Pop scrie: „Regretăm că nu dispunem de nici o informație precisă din această interesantă aventură, plină de romantism, din Mexic". Alt biograf, doctorul Culcer, ne relatează o serie de amănunte din timpul șederii lui Mitrea în Mexic, între care e și acel episod al împrietenirii lui Mitrea cu trupele lui Juárez. Într-o seară, în timp ce mergea spre San Diego, un orășel cam la șaizeci de kilometri de capitală, Mitrea e oprit de oamenii lui Juárez, legat la ochi, și dus într-o peșteră slab luminată de o torță, unde zăceau vreo douăzeci de oameni din trupele lui Juárez, grav răniți. Mitrea trece imediat la îngrijirea lor și după o muncă neîntreruptă de șaisprezece ore, operîndu-i pe mulți salvează viețile tuturor răniților din ascunzișul trupelor republicane. După acest episod, își cîștigă simpatia și încrederea soldaților lui Juárez, cărora, de cîte ori plecau în vreo misiune, le dădea asistență medicală.

După ce Mitrea s-a întors din Mexic, și-a publicat impresiile din această expediție în ziarul „Albina" din Viena în mai multe articole pe care le intitulează foarte sugestiv: „Cetățile Mexicului și locuitorii lor" („Albina" 1867, nr. 73, 75, 76) și „Locuitorii primitivi sau indienii Mexicului" (nr. 78, 93).

Deși sînt nesemnate, redacția ziarului precizează că au fost scrise „de un român, fost în armata austro-mexicană". Din conținutul lor, rezultă că autorul era medic cu vădite preocupări etnografice și naturaliste. De altfel, concordă și datele. Mitrea a fost demobilizat pe data de 9 aprilie 1867 la Viena, unde a stat pînă în iarna anului 1867—68, cînd a plecat în Ardeal. Deci în timpul cînd au apărut aceste articole, Mitrea era la Viena și se ocupa de publicarea lor. Din cele cinci articole despre Mexic, trei se ocupă de moravurile și viața mexicanilor de origine europeană, iar două ne dau relatări despre indienii mexicani. Foiletoanele închinate vieții indienilor mexicani prezintă o deosebită importanță, deoarece, pe lîngă descrierea cu multă simpatie a istoriei și moravurilor indienilor, constituie și un apel în fața lumii pentru conservarea civilizației acestui popor.

Scrise cam în același timp cu cele ale lui Codru Drăgușanu și Dimitrie Bolintineanu, însemnările lui Mitrea îmbogățesc literatura română de călătorii din veacul trecut. În cele ce urmează, vom reproduce cîteva pasaje, modernizînd ortografia, dar respectînd ortoepia autorului.

Plaza — locul unde fiștecine preface cel puțin o țigaretă pe zi în cenușă*

Pentru mexican piața (plaza) e aceea ce a fost odinioară pentru romani „Forum". Toate întîmplările acolo se aud mai întîi, sărbătorile bisericești, precum și cele politice, acolo se petrec, acolo se țin orațiuni, se fac alegeri de deputați ori magistrați, acolo sînt focurile artificioase (predilecțiunea mexicanilor), în fine, e „bon ton" ca în piață, sub portale sau arcade, în zi cel puțin o țigaretă să o prefacă fiștecine în cenușă. Lucru natural că toate negoațele numai sub arcade (portale) se pot face. Societatea nobilă alor „pierde vară" sau „fără-ziua" e tare reprezentată în piață, un ce foarte natural; dar o altă societate de vagabonzi cari își au părechea numai în Lazzaroni din Neapoli, așa-numiții „lepe-

* Subtitlurile aparțin redacției.

ros", încă se găsesc în piață în număr mare, pentru că cîștigul e fără osteneală mare, fie prin ușurarea unui buzunar, sau împlinirea unei demandări, sau fie chiar și să facă serviciul unui „fachin" (purtător de sarcini), ba chiar sînt unii cari turbură profesiunea preoților cuvioși citind, răzimați de un stîlp de piatră, evanghelia din duminica aceea, iar alții spun cimilituri.

Cărăușii sau arieros (fiindcă cărăușia de mărfuri se face exclusiv numai cu muli [1], fiind drumurile nepracticabile) își caută mărfurile lor de transport. Lipscanii oferă cinitelor (china, din cina, fetișoarelor metișe) cercei și brățelete de aur și argint fals și altele. O clasă de oameni se mai poate observa în piețele cetăților Mexicului și aceștia sînt „ceapcani" din viața creolilor, fii din părinți spanioli născuți în Mexic, cari însă fiind că curge sînge european în arterele lor cred a nu avea chemarea a lucra sau a se ocupa cu ceva, fie din lene sau din superbie și mîndrie. Cari au primit oarecîcare educațiune și știu purta ceva pană au o guriță încît și un candidat unguresc de deputat s-ar speria de dînșii, aceștia apoi apucă pre bieții țărani, ce caută advocat, ca să-i jupuiască bine...

Intr-aceea, cu totul vătămător urechilor și cu intonare lungă a silabei din urmă, își cîntă covrigarul, fel de fel de mărfuri mărunte, zbierînd necontenit „pan fresco" (pîine proaspătă), „tres tortas por medio" [2] (trei turte pentru un șesar); altul, din olt colț, oferindu-și gîștele sau rațele pe care le mai silește să facă și ele reclamă, strigă cu voce subțirică: „patos fritos, patos grandes" (rațe fripte, rațe mari). Indienele recitează în tonuri nearticulate mărfurile lor; în fine, încălțăminte, pasturi, gazete și broșuri le oferă altă voce.

Colo auzi necontenit „leche", „leche" (lapte) și mulge numaidecît voca pentru un pătrar de lapte; mai departe strigă unul „nieve, nieve" (nea, în loc de gheață); acesta poartă borcanul cu fel de fel de înghețate pe cap, oferind pentru puține parale celor însetați de căldură înghețată. Alții iară poartă pahare pe farfurii, strigînd „agua fresca" și dacă vei căuta, vei afla pururea în apropiere cofetarul ambulant, care în modul cel mai elegant numaidecît își oferă dulcețurile sale, surîzînd cu mulțumire.

[1] Muli = catîri (n.a.).

[2] Medio = a șaisprezecea parte dintr-un real, monedă de circulație în Mexic: șesar = prescurtarea în traducere romînă a monedei medio, adică a șaisprezecea parte.

Aguador — vînzătorul de apă

Înăuntrul mînăstirilor cu ziduri de cetate...

De dimineața pînă seara, clopotele bisericei din piață nu au odihnă. Fiștecare mînăstire sau bisericuță de întrecute sună cu clopotele sale și caută în lucrarea neîntreruptă a acelora o ambițiune, negreșit spre marea supărare a străinilor ce nu sînt deprinși la o astfel de muzică cotidiană. Dar chiar modul de a suna clopotele are diferența sa; la noi, sunatul clopotelor își are însemnătatea sa, se întîmplă numai la anumite cazuri, sau numai la anumite ore, pe cînd bisericile cetăților Mexicului au la clopotele mici o mașinărie care, pusă în lucrare, dă neîntrerupt roată osiilor, iar clopotul mare nici cînd se mișcă, ci indianul care se ocupă de astă meserie leagă limba clopotului de o funie și pune cu o iuțeală nespusă aerul în o vibrațiune înfricoșătoare pentru străini, dîndu-le sonul cu instrumentul său, celorlalte ce lucrează de sine...

Orișicare va privi o mînăstire din ver un oraș mexican, mai în grabă va fi sedus a o numi fortăreață decît casa lui Dumnezeu, dacă nu cumva turnurile și clopotele nu-l vor face atent, și apoi poziționea ei e totdeauna, dacă vei căuta, punct mult-puțin strategic, cum nu putea fi altmintrea pentru că spaniolii lui Carol V, cu foc și sabie au introdus creștinismul, comițînd barbariile cele mai crîncene și crudele. Drept aceea, toate mînăstirile sînt înzestrate materialmente abundent. In Puebla, de exemplu, jumătate hotar al orașului e în mîna călugărilor și așa mai departe. Zace în organizațiunea diferitelor schituri călugărești a se observa unii pre alții. Îmi zise odată părintele călugăr Osonio: „Nu-ți poți închipui, domnul meu, ce întrigi se desfășoară înlăuntrul murilor (pereților) noștri; caba-

lele, intrigile diplomatice sînt jucărie față cu intrigile călugărești în mînăstiri, și cine a putut ajunge a fi maestru în intrigile mînăstirești acela poate exista orișiunde".

În Tlascala, vechea republică aristocratică, care a primit mai întîi pe cuceritorul Hernan Cortéz, fiind în luptă înverșunată cu împăratul aztecilor Montezuma (recte Moctezuma), există astăzi încă conventul de pre tîmpurile acelea, cu avuție nespusă, dintre care multe, amintesc numai una, adică icoana prea sfintei Marii, în mărime naturală, îmbrăcată în hainele cele mai scumpe, care are și două brățelete prețuite la un milion și jumătate de dolari...

Schiturile nu sînt prea riguroase în disciplina lor, pentru aceea nu se miră nimeni că va afla cîte un gurmand călugăresc care își are și locuința sa particulară în oraș, mobilată de multe ori cu un lux sardanapalic. De aci urmează cum că poliția Capitalei nu arare ori află cîte un sfînt părinte în vreo speluncă purtată sau la ruletă, sau jucînd rolul unui trovatore în praxi [3], și-l conduce urmîndu-și oficiul la adăpost pentru că în zori de ziuă să-l trimită mai marilor săi spre pedeapsă exemplară, dacă nu cumva a făcut vreo greșeală criminală. Cu aceasta s-a finit procedura și nimenea nu mai știe nimic de ce s-a întîmplat. Dar vai! aceluia, cum îmi istorisise unul din cinul călugăresc, care ar cuteza vreo greșeală contra mai marilor săi sau care ar cuteza a denunța ceva din interiorul mînăstirii, acela nici o oră bună nu mai are. Nici un chin nu poate fi mai înfricoșat și mai înfiorător decît a fi silit a zace pe pragul sălii de mîncare și a fi călcat de toți cîți mănîncă, intrînd și ieșind, sau poate există ceva mai barbară pedeapsă decît, pus la ieslele vitelor cu un frîu în gură, a mînca după mărimea pedepsei, trei-patru zile mîncarea caitor, adică secară.

Intrăm într-o cafenea! Cafegiul în apatie mare pentru oaspele său cel acu sosit, urmează a-și fuma țigareta mai departe; toată cafeneaua constă din trei-patru mese, cu vreo cîteva scăunele mai mult; la masă șade o societate de patru inși care după exterior se vede a fi din clasa mijlocie, jucînd „monte" (un joc de hazard mexican). La cealaltă șade un bătrîn ce cu atențiune mare citește jurnalele, și după soiul jurnalelor ce au trecere într-o cafenea oareșicare poți să deduci lesne la societatea de oameni de care e cercetată cu coloritul lor politic. Mă pusei și eu la a treia masă și cerui un „cafe solo", adică cafea neagră, și abia atunci îmi dete cafegiul atențiunea cuviincioasă, oferindu-mi deodată și o țigaretă.

Abia îmi aduse cafea și iacă cu multă curtenie se puse lîngă mine și mă întrebă cu formulele cele de salutare, ce au devenit acolo uz de la indianul cel mai prost, pînă în salonul cel mai luxurios: „cum ai petrecut noaptea?" „familia de acasă n-are nici o noutate?" etc. etc. Dar întrebările acestea de etichetă ce le răspunsei numai cu „si" ori „no" indiferent durară atît pînă ce băusem deja cafeaua. Hazardiștii nici că au privit la masa mea, ca și cînd n-aș fi fost aici, cu toate că eram în uniformă militară; bătrînul numai, cu coada ochiului a dat spre mine și a făcut un semn din cap de „bine ai venit". La aceste două mese erau, așadară, două partide politice. Bătrînul era monarhist, dar nu era învoit cu intervențiunea străină, pentru aceea salutarea a fost scurtă și rece; hazardiștii, din fața și exteriorul lor, sînt liberali și republicani.

Firește, numai după datina din Mexic, dacă vor fi la masă zece, ori douăzeci, numai unul plătește pentru toți și așa se schimbă de rînd; bătrînul meu făcu ca să simt și eu sîngele cel pur mexican ce curge prin vinele sale și dete un mic semn cafegiului prin care îi arată că e plătit tot. Eu mă rugai cum că eu voi plăti, bătrînul îmi opuse zisa laconică „costumbre del pais" (datina din țară) și eu m-am mulțumit. Ieșind afară din cafenea, mă petrecu cafegiul pînă la ușă, cu complimente neîntrerupte „que le vaya a usted bien" — să-ți meargă totdeauna bine, domnule...

Maniere de salon în stradă

La prînz, poporul de rînd își ia mîncarea pe stradă și somnul după prînz și-l face tot acolo. De aceea, mai ales din lucrători, afli pe trotuarul ridicat șiruri întregi făcîndu-și prînzul, ori un ghem de oameni, la un loc adunați într-un colț de stradă, împrejurul focului liber, fac îndestul pîntecelui. Dar să auzi finețele și complimentele reciproce despre mîncare ai crede că ești la o masă diplomatică dacă locul neîntrerupt nu ne-ar fixa atențiunea. „D-ta, madam Lupita, ai o mînă de [a] face mîncare care-și caută perechea în oraș, într-adevăr e un gust a prînzi din mîinile d-tale". „A! D-ta, Don Ambrosio, voiești numai a mă măguli" — răspunde madam Lupita. „Bărbatul meu îmi tot impută că nu-i place prînzul de la mine, ca de la soția d-tale, dona Ciucia (Chucha), care știe găti de minune".

Acest popor se tratează cu o curtenie și delicateță ca și cînd studiile lor le-ar fi făcut într-un salon oarecare; și noi în corpul austro-mexican admirăm cantitățile cele mici ce le trebuiesc pentru un prînz, relative cu lucrarea mare ce trebuie să facă. Ce mănîncă un soldat de-ai noștri dintr-odată, ar fi de ajuns unei întregi familii mexicane pentru traiul de o zi.

Destinul a voit ca acești oameni buni de trei sute de ani neîntrerupt, europenilor fruntași din Capitală să le deie sare și pîine

[3] Trubadur în activitate (*n.a.*).

Piața din Cordova (Mexic) — după un desen de epocă

(pentru că ei sînt agricultori), fiind ascultători, și ar fi interesant a cerceta cum acești europeni, cari și-au umplut pungile cu sume enorme de bani ca să trăiască în desfrînare, au știut să fie mulțămitori către această clasă de gintă căreia nici decît nu i-a lipsit inteligența, nici capacitatea, nici diligența. Îmi va cere dovezi un superb la sîngele de grand espaniol, ori superb la sîngele în fine aristocrat, apărînd feudalismul în sensul sîngelui, pentru că după teoria dumneaor e „fait accompli" cum că indienii sînt mai săraci, mai prăpădiți, mai vai de capul lor, dovezi zic, vor cere vorbitoare mai presus despre inteligența, capacitatea acestor indieni nefericiți... Atunci să se ducă acești îngrășați în bine în Mexic să admire toate antichitățile de prin codrii sălbateci, unde iezuitismul cu inchizițiunea „ad majorem dei gloriam"[4], sub masca relegiunei, n-a pătruns să strice templele zeilor lor, nici rămășițele de cetăți mari de prin codri, n-au ajuns ca barbaria înfiorătoare să le șteargă de pe fața pămîntului, ci astăzi stau încă mîndre între cedrii falnici și evani[5] superbi, istorisind cu elocință durerile a căror durere însă pînă acum numai într-o inimă îmblînzită pre știință a putut să afle un răsunet și cîte o inimă de acestea s-a aflat ca pentru acești indieni să pună o vorbă bună la lumea civilizată...

Acești indieni produc sare, am zis din lacul Tezcoco, mestecînd și pămîntul sărat dimprejur cu apa, pentru că produsul e mai abundent, ori adună „natrum" după cum îl numesc ei „tequesquite" în locurile lor, cari înfloresc în timpul ploilor (martie-septembrie). Grădinuțe ieșite astfel din mocirle sărate produc legume mustoase și flori cu mirosuri divine, ei le numesc „Chinampas". Cinampas-urile odinioară notară pre lac, însă acu se prăpădiră toate, pentru că pe zi ce merge lacul se micșorează.

Toate aceste obiecte ale industriei indiene, le aduc ei la piața lui „Tlaltelolco", care acu trei sute de ani, pe cînd intrase Hernan Cortéz în capitala aztecilor, atît era de mare încît încăpeau trei zeci de mii de oameni. Indienii aceștia sînt de comun săraci, pentru nutrămîntul lor nu duc mare lipsă. Mai goi de îmbrăcăminte, apoi și mîncarea e o bagatelă.

Privim la dînșii după ce și-au vîndut lucrurile lor în tîrg și după ce melancolia lor o gonesc cu vreo cîteva pahare „bine îndesate" de pulque[6]. Cu tăcere misterioasă se apropie de un străvechi mur ori palan care dă umbră și-și scoate rămășițele merindei „ltacate" ca să ușureze strata răsucită din sfori. Niscai coji de tortillas arse și în stadiul acesta numite „totopo", unele boabe de fasole învăluite în frunză fiartă de păpușoi sau ceva pescuți albi, uscați, presărați cu piper și ardei, iată mîncarea lor și fericirea lor.

[4] Spre mai marea glorie a lui Dumnezeu — principiu iezuit *(n.a.)*.

[5] Arbore foarte înalt ce crește în pădurile din Sud *(n.a.)*.

[6] Tuică din zeama fermentată a frunzelor de agavă *(n.a.)*.

Cîţiva dintre scriitorii celebri, observînd cu de-amănuntul fizionomia cea melancolică, ba, mai trîstă a indienilor, sînt de ideea cum că indienii nu sînt capaci de cultivare, dar aceşti învăţaţi sînt de categoria celor ce şi astăzi mai dezbat chestiunea ce odată agita lumea învăţaţilor continentului vechi şi celui nou, cum că „gintea de culoare nu ar avea însuşirile cuviincioase pentru o cultură mai profundă, ori exactă", care chestiune pînă în ziua de astăzi ţine pe antropologii şi istoricii învăţaţi, desbinaţi în două tabere, adecă una care din punct de vedere a umanităţii e afirmativă, cealaltă din punct de vedere al interesului ori reacţiunei e absolut negativă. Eu, în ceea ce priveşte pre indieni, sînt pătruns de ideea cum că ei posed toate calităţile de cultură şi civilizaţiune, ba această însuşire o atribuiesc chiar şi negrilor din Africa. N-aş avea lipsă să aduc aminte, în privinţa indienilor, antichităţile rămase de la ei ce dau o dovadă învederată despre cultura lor cu sute şi mii de ani mai înainte, ci numesc numai numele lui Juárez, curat indian, a cărui faptă în zilele acestea dovedeşte pre indianul care cu inteligenţă rară ştie şi a ştiut să acopere cugetul său...

Iar încît priveşte pe negri sau cum îi zic românii generalmente „arapi", sînt iarăşi de ideea afirmativă. Cine nu crede, ducă-se în Spania şi admire rămăşiţele arabilor sau a marocanilor, chiar fu şi un secol unde în toată Europa arabii sau marocanii erau medici mai inteligenţi, cînd numai la arabi fiindcă creştinătatea nu-i oprea a studia pe om, se învăţa anatomia.

Înainte însă de a da o descriere caracteristică a indienilor, vom face o rezumare prea interesantă a soiului sau a viţei indiene din satele Mexicului, şi aceasta din motiv că viţa mexicană indiană ajunsese pînă la civilizaţiunea înaltă şi s-a susţinut în cercuri mari pînă acum în cîtva neatinsă de corcire (de exemplu Otomiţi, Totonaci, Huasteci, Comanci şi Apaci), şi cu deosebire aceste două soiuri din urmă cari în modul vieţuirii rămaseră cu totul neatinse şi de creştinătate şi de domnia străină, au pre lîngă toată barbaria lor un semn învederat de un simbure nobil, bun din punct de vedere uman, căruia însă îi lipseşte cultivarea deplină.

Ziseră mai nainte cum că fizionomia indienilor pare melancolică, tristă, totuşi sînt momente, ori au şi timpul lor, unde sînt deosebit de voioşi. Rareori se vede un popor cu atîta humor ca indienii între sine, vorbesc, glumesc, rîd toată noaptea şi în urmă se joacă oamenii în vîrstă ca copiii. Fireşte, faţă de creolii şi metişii, ori alţi străini, sînt cu neîncredere, reci, retraşi, posomoriţi, poate apoi fi şi agentul cum că nu cunosc limba spaniolă bine, nu se pot exprima cu atîta uşurinţă ca în cea indiană, care o vorbesc ei între sine. Copilul se naşte cu părul cam des, şi rar moşnegii indieni se văd pleşuvi, ba chiar şi arareori cărunţi, şi dinţii se ţin de comun bine, pînă la adîncimile bătrîneţelor.

Pielea indianului se vede a fi mai nesimţitoare la frig ori căldură, rănile exterioare se vindecă cu o iuţeală admirabilă şi frigurile septicemice (stricăcioase în urma infecţionării sîngelui cu puroi), care la noi nu e raritate, şi din răniţi, o treime de nu mai mult, sînt victimele acestor friguri, indienilor mai totdeauna le lipsesc. În privinţa vindecărilor rapide a rănilor nu voi uita pe un indian ce fusese rănit prin un fragment de glonţ de un tun ghintuit de trei funţi [7], care îşi frînsese piciorul stîng în trei părţi, frîntura ajunsese mai pînă la şolduri, afară de aceea carnea piciorului era ruptă şi strivită în mai multe părţi, aşa încît puroiul curgea din multe locuri. Fără vreo operaţiune oarecare, numai la metoda conservativă, acest indian se vindecă deplin, unde lîngă el muriseră nemţi, relativ mai uşor răniţi. Alt indian căpătă la distanţa de patru sute de paşi un glonţ şi încă dintr-o puşcă austriacă ghintuită, în piept, în partea dreaptă, între a treia şi a patra coastă. Îi dete singele pe nas, însă la propunerea, cu transportul să-l ducă patru oameni, se opuse indianul acesta şi răspunse că se duce mai bine călare; de unde se sui călare pînă la locul unde putea avea îngrijirea cuviincioasă sistematică, era o distanţă de două zile jumătate şi într-un timp cu mică întrerupere, de puşcături de la guerileros, care erau destul de dese şi de multe ori în monotonia şi osteneala mersului serveau drept petrecere şi însufleţire. Aşa indianul cel puşcat ajunse la destinul său, adecă în spital, unde nici vorbă să moară, la patru zile se sculă din pat şi se preumblă la biserică, apoi se duse la general, se prezentă generalului care îi dete ceva bani şi în urmă călare pe un asin făcu opt mile pînă la familia sa.

Indianul bea rachiu tare din trestie de zahăr catalan, de trei zeci şi trei de grade, ori cingirito [8] şi mai tare, dar mie nu-mi succese a vedea pre atare indian bolnav de delirium tremente, pre cînd în Viena, de bere, văzui mai multe cazuri de deliriuri tremente potatorum.

Tocmai contrariul e în frigurile nervoase ori tifoase. Rasa caucazică e relativ mai suferitoare în boalele acestea, indianul însă moare mai în grabă; rasa caucaziană în astfel de boli are deliruri, fantezii, pre cînd indianul e monoton, tăcut, îi lipsesc delirurile, în acea tăcere moare. În expediţiune avui pre un efectiv de şapte sute de oameni aproape două sute de friguri intermitente, între cari fuseseră două treimi soldaţi indieni bolnavi. Dintre austrieci muriseră pare-mi-se doi ori trei, pre cînd dintre indieni o sumă însemnată înspăimîntătoare. Tot aceste observări făcuseră şi medicii francezi cu soldaţii lor şi trupele auxiliare.

[7] Funţi — măsură austriacă = 560,012 grame.
[8] Rachiu distilat din trestie de zahăr.

Un eveniment în lumea petrolului românesc

VASILE BUTUCICA Slatina. Răspundem întrebării dv. publicînd fragmente dintr-o corespondență trimisă nouă de A. H. privind istoricul descoperirii și exploatării aurului negru din România.

«**În anul 1676, călugărul Badinius semnalează pentru întîia oară existența unor surse de petrol în țara noastră. Mai tîrziu, D. Cantemir face relatări în același sens. De atunci, numeroși cărturari, călători, oameni de știință cercetează, studiază problemele petrolului românesc.**

Pînă în anul 1855, unica modalitate de prelucrare cunoscută este arderea parțială a țițeiului în gropi de pămînt — tehnică elaborată încă în secolul XVIII. În acel an — 1855 — Theodor Mehedințeanu obține un lichid care la ardere se dovedește mult superior uleiurilor arse în lămpi. Sesizînd importanța descoperirii sale, el încheie în 1856, pe vremea căimăcămiei lui Al. Ghica, contractul pentru iluminarea Bucureștiului cu petrol provenit din țiței. O dată cu iluminarea primului oraș din lume — Bucureștiul — cu petrol lampant (Viena își luminează mai întîi gara și marile magazine, abia în 1859) se naște și industria rafinajului în țara noastră. În 1856, la Rîfov lîngă Ploiești, Mehedințeanu pune bazele primei rafinării.

Cercetarea tainelor subsolului românesc continuă. Asidue cercetări și descoperiri prețioase fac Petru Poni, Gr. Ștefănescu, Gh. Cobălescu.

Producția de petrol a României atinge în 1907 cifra — foarte importantă pentru acea vreme — de circa un milion de tone anual. Acest fapt ca și resursele existente sau abia bănuite au îndreptat atenția asupra României și au făcut ca în august — septembrie să se țină la București cel de-al treilea Congres internațional al petrolului, prezidat de ing. Anghel Saligny.

Primele două congrese se întruniseră la Paris și la Liège. În 1900 și respectiv 1905. Semnificația și importanța lor apar restrînse în raport cu însemnătatea și răsunetul celui de la București. Participă peste 250 de delegați din 20 de țări — savanți, inginери, industriași, financiari, economiști, juriști, gazetari — precum și 500 de delegați români, în frunte cu ing. Anghel Saligny, prof. dr. G. Munteanu-Murgoci, prof dr. L. Mrazec, ing. C. Alimănișteanu, dr. L. Edeleanu, ing. C. Osiceanu, prof. Gr. Ștefănescu, dr. Sava Athanasiu, ing. I. Tănăsescu.

Dacă amploarea lucrărilor și importanța surprinzătoare ce se acordă acestui congres poartă în mod indiscutabil amprenta interesului nedisimulat al unei străinătăți ce-și pironise ochii asupra petrolului nostru, este tot atît de adevărat faptul că înțelnirea de lucru a unui atît de însemnat număr de somități ale științei mondiale constituie, înainte de toate, o izbîndă de seamă repurtată de știința românească pe plan internațional. Pentru o bună parte a savanților oaspeți, lumea științifică românească — cu personalitățile și realizările ei — reprezintă o veritabilă revelație.

Au fost prezentate zeci de referate și comunicări — contribuții de înaltă ținută științifică. Comunicările reprezentanților României s-au remarcat prin valoarea lor, aducînd congresului o autoritate nediscutată.

O interesantă expoziție evidenția noutățile tehnice, invențiile și ansamblul realizărilor românești.

În ultimele zile ale congresului, se organizează excursii cu caracter de studiu — în Moldova, sub conducerea d-rului Sava Athanasiu, în Cîmpia Dunării sub direcția prof. Munteanu-Murgoci.

La banchetul organizat în cinstea oaspeților, la întoarcerea lor în București, muzica românească constituie încă un element inedit care sporește surprizele acelei săptămîni. Își dau concursul Enescu, Dinicu, Elinescu.

Dacă în 1890, ing. Anghel Saligny, ing. Cucu și dr. C. Istrati notau într-un raport: „Cele mai multe fabrici sînt într-o stare atît de primitivă, încît nu merită nici o atențiune (...) fiind o cauză permanentă de pericol prin ele-însile și mai ales prin natura cu totul ordinară a produselor ce pun în comerciu", două decenii mai tîrziu, al III-lea Congres internațional al petrolului, consemna ieșirea din anonimat a energiei, talentelor și potențialului creator românesc și în acest domeniu al industriei moderne».

Bani — Bănie

Amintindu-și o călătorie a sa de acum patru decenii și mai bine, cititorul nostru **JAN C. NADU** ne scrie:

«**Prin anul 1922 — cînd am trecut prin comuna Strehaia din județul Mehedinți, un învățător, Bălă, din comuna Miluta, în apropierea Strehaiei, mi-a spus că aici, în Strehaia, a fost mai întîi Bănia Olteniei și abia după un oarecare timp s-a mutat la Craiova. Să fie oare adevărat ce mi-a spus dascălul acum 47 de ani?»**

Da, este adevărat. Iată cîteva date suplimentare.

Numeroase documente din secolele XVI—XVII menționează domeniul Strehaia ca proprietate a boierilor Craiovești, care deținea funcția de BANI, avîndu-și reședința la Strehaia. Unul dintre aceste documente, din 17 mai 1589, vorbește de un oarecare Neagoe de la Craiova care se intitula JUPAN NEAGOE BAN STRĂHĂIANUL.

Boierilor Craiovești li se atribuie și opera de edificare, pe la 1500, a mănăstirii Strehaia.

De bună seamă că mutarea reședinței băniei de la Strehaia la Craiova este strîns legată de transformările survenite în societatea românească la sfîrșitul secolului al XV-lea. Moșie principală a boierilor Craiovești, Craiova era așezată la întretăierea drumurilor de comerț care veneau de peste munți și a celor de la Dunăre și Olt; în scurt timp ea ajunge un centru de mare importanță economică și politică.

Apoi, pe la sfîrșitul secolului al XV-lea, pentru ținutul Strehaiei devenise evidentă amenințarea otomană: cete răzlete organizau expediții de jaf în aceste ținuturi. Un document din 1491 vorbește despre prădarea reședinței băniei din Strehaia în timpul unei astfel de expediții.

Este cunoscut faptul că o serie de domnitori din această vreme au luat măsuri pentru centralizarea statului. Radu cel Mare, urmărind centralizarea administrativă a Olteniei, a hotărît crearea MARII BĂNII la CRAIOVA, căreia i se subordonau celelalte două bănii — Tismana și Mehedinți.

În urma acestor măsuri Craiova devenea al doilea centru politic-administrativ — ca importanță — al Țării Românești.

poșta redacției

magazin istoric

Napoleon și retorica

ION N. ALEZAN, București. Vă mulțumim pentru generozitatea cu care ne-ați transmis știrile pe care le dețineți, deși — prin intermediul aceloraşi surse pe care ni le citați — ne-au parvenit și nouă. Reținem totuși fragmentul privitor la talentul oratoric al extraordinarului personaj.

«Gustave Lanson scrie : „De îndată ce deschide gura, Napoleon e orator" (Histoire de la littérature française). El mai arată că elocința lui Napoleon se caracterizează prin fraze scurte, pregnante, bogate în sens ; aparența de bruschețe din ele e izvorîtă dintr-o știință a efectului și e bazată pe un fond ordonat. Culegerea discursurilor sale și Memoriile de la Sfînta Elena, dictate lui Las Casses, îl așază printre clasicii genului retoric».

Lista autorilor

VASILE IONESCU, Craiova. Implinim dorința dv. publicînd mai jos — în ordinea sumarului — lista autorilor volumului : „Unitate și continuitate în istoria poporului român" **semnalat de noi în Panoramicul numărului 2/1969 al revistei noastre.**

Așadar, rețineți : Tiberiu Morariu, D. Berciu, Iuliu Paul, Bucur Mitrea, Hadrian Daicoviciu, K. Horedt, C. Daicoviciu, Al. Graur, Aurelian Sacerdoțeanu, Radu Manolescu, I. Ionașcu, Șt. Ștefănescu, Miron Constantinescu, I. Șendrulescu, Eugen Stănescu, Carol Göllner, Const. Nuțu, G. D. Iscru, Vasile Maciu, C. Corbu, I. Gheorghiu, Const. C. Giurescu, col. I. Cupșa, V. Curticăpeanu, Șt. Pascu, Eufrosina Popescu, L. Bănyai și A. Petric.

●

VASILE ALEXANDRU, Bîrlad. Sesizarea dumneavoastră e bine venită. La pag. 20 („Magazin istoric" nr. 3/1969) rîndul 11 de jos se va citi — desigur — „unanimității" și nu „umanității" cum dintr-o eroare tipografică a apărut.

●

IONEL COSMA, București. Aveți dreptate. Versul conține cuvîntul „viață" — după cum bine e spîtut. Vă mulțumim.

Tirul artileriei

NICOLAE BĂCĂITAN, Brașov. *Deoarece ne-ați luat drept arbitru în disputa cu prietenul dv., aducem cuvenita precizare, rămînînd ca dv. să constatați cine are dreptate :*

Armele de foc au apărut la noi mult mai devreme decît arătați dv. în scrisoare, (secolul XVI), și anume la începutul secolului al XV-lea. Iată ce ne spun documentele. Într-o scrisoare trimisă brașovenilor în 1432—1433, Vlad Dracul arăta : *„Deci vă rog, ca pe niște frați ai mei, pregătiți-mi o sută de puști cu toate cele de trebuință, și cu arcuri, cu săgeți, cu scuturi, cît veți putea mai multe"*. Zece ani mai tîrziu, același Vlad Dracul trimitea, tot brașovenilor, o nouă misivă : *„Vă rog dar să ne ajutați cu arcuri și săgeți și cu puști și să ne dați și sîlitră, ca să ne facem praf"*.

Aceasta în Țara Românească. Cît despre Moldova, se știe că în lupta de la Vaslui (1457) Ștefan cel Mare avea 20 de tunuri. Alcătuind planul de luptă împotriva puhoiului lui Soliman (120 000 de oameni, plus ostași lui Lalotă, față de o armată moldovenească de cel mult 40 000 de oameni), Ștefan hotărî pînă și un amănunt ca acesta : cîte șapte lovituri de fiecare tun. În acea încleștare crîncenă care a fost la Războieni, tirul artileriei era atît de năprasnic — precum notează cronica — încît *„ienicerii se aruncau cu fața la pămînt"*.

Cu această precizare credem că — în disputa pe care o purtați — tirul artileriei va putea fi reglat !

Constatăm cu bucurie amplificarea — cantitativă și calitativă — a curierului nostru zilnic, dovadă concretă a receptivității și interesului cititorilor noștri. Așteptăm dar — în continuare — contribuțiile dumneavoastră prin articole, note sau sugestii.

Reamintim că manuscrisele trimise la redacție nu se înapoiază.

Anonimul brîncovenesc

(Urmare din pag. 20)

tate neistovită pentru tot felul de știri. În zilele noastre ar fi fost un pasionat cititor al presei, un colportor de știri de pe toate meridianele. La fel procedează în cronica sa, unde nu intenția deliberată de a integra istoria Țării Românești într-un orizont de istorie universală, ci plăcerea de a ști și de a comunica cititorului „evenimentele" din toată lumea, de care află de la oameni ce au fost de față, de la negustori ce colindă țările, din zvon public, îl duce la consemnarea a o mulțime de știri din Europa de la războiul pentru succesiunea Spaniei și moartea lui Ludovic al XIV-lea pînă la răscoala streliților și reprimarea opoziției în Rusia lui Petru cel Mare (toate acestea s-ar cere verificate, spre a vedea cu ce coeficient de fantezie și adaos parveneau pînă la cronicar !).

El este în felul lui un „tip" de epocă, informat din surse orale, și nu din tomuri erudite, fără paradă de știrile sale, ci pur și simplu animat de dorința de a-și „povesti" veacul.

Ca la toți marii povestitori, și în cronica **Anonimului brîncovenesc** farmecul vine de dincolo de cuvinte.

Contents

I. NESTOR Continuity in the History of the Formation of the Romanian People (I). 2
V. TEODORESCU The Greatest Air and Sea Battle of All Times (I) 8
A. PETRI The Instant of Great Responsibilities . . 12
★ Memento 17
G. IVAŞCU The Anonymous Chronicler of the Brincoveanus 18
CONST. ANTIP Metternich, a Man Who Was Born One Century Too Late . . . 21
D. TUTU The Failure of the Hitlerite attempt . . . 29
ILIE CEAUŞESCU Law and Labour Injustices . . . 37
MARIAN ŞTEFAN Clio's Sadness 44
PAVEL CHIHAIA Riddles of History Was Negru Vodă a Real or a Legendary Figure? 46
MIHAIL DRAGOMIRESCU A Night Demonstration . . 53
DAN BERINDEI Bălcescu and „Magazin istoric pentru Dacia" 58
Interview with DUMITRU BERCIU 65
WINSTON CHURCHILL Memoirs (III) 67
STELIAN NEAGOE A Warm Heart — Nicolae Codreanu 76
GH. BRĂTESCU AND I. JIANU A Portrait of Nicolae Codreanu 82
★ The Man Who Did not Exist (III) 84
★ Editorial Panorama 89
I. D. SUCIU In the Steps of Doctor Ilarie Mitrea in Mexico 92

Sommaire

I. NESTOR Continuité dans l'histoire de la formation du peuple roumain (I) . . . 2
V. TEODORESCU La plus grande bataille aéronavale de tous les temps (I) . . . 8
A. PETRI Au moment des grandes responsabilités . 12
★ Memento 17
G. IVAŞCU Le chroniqueur anonyme des Brancovans . 18
CONST. ANTIP Metternich, un homme né un siècle trop tard 21
D. TUTU L'échec de la tentative hitlérienne 29
ILIE CEAUŞESCU Le droit et les injustices du travail . 37
MARIAN ŞTEFAN Les tristesses de Clio 44
PAVEL CHIHAIA Enigmes de l'histoire Negru Vodă a-t-il été un personnage réal ou légendaire? 46
MIHAIL DRAGOMIRESCU Une démonstration nocturne 53
DAN BERINDEI Bălcescu et „Magazin istoric pentru Dacia" 58
★ Chantier. Interview avec D. BERCIU . . . 65
WINSTON CHURCHILL Mémoires (III) 67
STELIAN NEAGOE Un coeur ardent — Nicolae Codreanu 76
GH. BRĂTESCU et I. JIANU Un portrait de Nicolae Codreanu 82
★ L'homme qui n'a jamais existé (III) 84
★ Panorama éditorial . 89
I. D. SUCIU Au Mexique sur les traces du Docteur Ilarie Mitrea 92

Содержание

И. НЕСТОР. Последовательность в истории становления румынского народа 2
В. ТЕОДОРЕСКУ. Величайшая воздушно-морская битва всех времён 8
А. ПЕТРИ. Момент великой ответственности 12
Заметки 17
Г. ИВАШКУ. Брынковинский аноним 18
К. АНТИП. Меттерних: человек рожденный на столетие позже 21
Д. ТУТУ. Провал гитлеровской попытки 29
ИЛИЕ ЧАУШЕСКУ. Точки зрения
Право и несправедливости труда 37
М. ШТЕФАН. Грусть музы Клио. Ещё не поздно! 44
П. КИНАЯ. Тайны истории Был ли Негру Водэ реальным или легендарным персонажем? 46
М. ДРАГОМИРЕСКУ. Ночная демонстрация 53
Д. БЕРИНДЕЙ. Бэлческу и «Магазин историк пентру Дачия» 58
Творческое ателье. Интервью дает Д. Берчу 65
УИНСТОН ЧЕРЧИЛЛЬ. Мемуары II 67
С. НЯГОЕ. Горячее сердце — Николае Кодряну 76
Г. БРЭТЕСКУ и И. ЖИАНУ. Портрет Николая Кодряну 82
Никогда не существовавший человек III 84
Издательский кругозор 89
И.Д. СУЧУ. По следам доктора Иларие Митря в Мехико 92
Редакционная почта 98

Inhalt

I. NESTOR Stätigkeit in der Geschichte der Entstehung des rumänischen Volkes (I) . 2
V. TEODORESCU Die grösste Luft-und Seeschlacht aller Zeiten (I) 8
A. PETRI Im Augenblick der grossen Verantwortungen . 12
★ Memento 17
G. IVAŞCU Der anonyme Chronikenschreiber der Brincoveanus 18
CONST. ANTIP Metternich, ein Mann, der ein Jahrhundert zu spät geboren wurde . . 21
D. TUTU Der Misserfolg des hitleristischen Versuchs . 29
ILIE CEAUŞESCU Meinungen — Beiträge Das Recht und die Ungerechtigkeiten der Arbeit 37
MARIAN ŞTEFAN Die Traurigkeit Klios 44
PAVEL CHIHAIA Rätsel der Geschichte. Ist Negru Vodă eine wirkliche oder eine legendäre Figur? 46
MIHAIL DRAGOMIRESCU Eine nächtliche Demonstration 53
DAN BERINDEI Bălcescu und „Magazin istoric pentru Dăcia" 58
★ An der Arbeit. Interview mit D. BERCIU 65
WINSTON CHURCHILL Memoiren (III) 67
STELIAN NEAGOL Ein warmes Herz — Nicolae Codreanu 76
GH. BRĂTESCU und I. JIANU Ein Porträt Nicolae Codreanus 82
★ Der Mann, den es nie gegeben hat (III) . . . 84
★ Panorama 89
I. D. SUCIU Auf den Spuren Doktor Ilarie Mitreas in Mexiko 92

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

Bucureşti str. Oneşti nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poştal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăţ, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, I. M. Ştefan.

PREZENTARE GRAFICĂ: RADU DOBRE, MIRCEA GRIGORESCU

42 427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" Bucureşti

Băştinaşi pregătind tortillas (Diego Rivera)
(Vezi articolul **Pe urmele doctorului Ilarie Mitrea în Mexic,** pag. 92)

magazin istoric

Cristoloveanu Finlanda 3

Bustul lui Negru Vodă, în viziunea sculptorului D. D. Mirea, lucrat la Paris în 1894 (astăzi la Muzeul Militar Central), replică a monumentului aflat în prezent în fața Consiliului municipal din Cîmpulung Muscel.
(Vezi articolul **A existat oare Negru Vodă ?** pag. 46)

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, institutii și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an - 60 lei.

COPERTA I-a

Brîncoveanu — portret din 1696, cu inscripția Constantinus Brankovan Supremus Valachiae Transalpinae Princeps — Actis 42 Ao Dni 1696
(Vezi articolul **Anonimul brîncovenesc,** pag. 18)